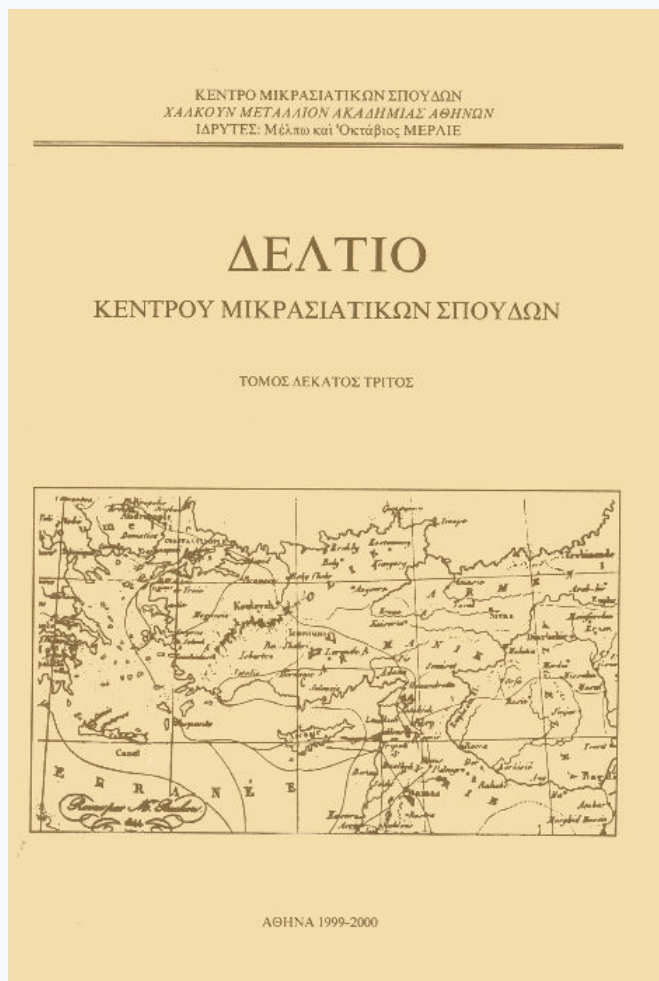

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 13 (1999)

Τουρκικές κοινωνικές οργανώσεις που ανέπτυξαν ανθελληνική δράση στο Σαντζάκι της Σμύρνης κατά την περίοδο της ανακωχής: (30 Οκτωβρίου 1918-15 Μαΐου 1919)

Engin Berber

doi: [10.12681/deltiokms.145](https://doi.org/10.12681/deltiokms.145)

Copyright © 2015, Engin Berber

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Berber, E. (1999). Τουρκικές κοινωνικές οργανώσεις που ανέπτυξαν ανθελληνική δράση στο Σαντζάκι της Σμύρνης κατά την περίοδο της ανακωχής: (30 Οκτωβρίου 1918-15 Μαΐου 1919). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 13, 111-178. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.145>

ENGİN BERBER

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ
ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΞΑΝ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
ΣΤΟ ΣΑΝΤΖΑΚΙ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΩΧΗΣ
(30 Οκτωβρίου 1918 - 15 Μαΐου 1919)

Ἡ ἐν λόγῳ περίοδος, ἣ ὁποία πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴν ἀνακωχὴ πού ὑπέγραψε τὸ ὀθωμανικὸ κράτος στίς 30 Ὀκτωβρίου 1918, στὸν Μοῦδρο, καὶ πού οἱ τοῦρκοι ἱστορικοὶ θεωροῦν ὅτι τελειώνει μὲ τὴν ἀπόβασή τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, στίς 15 Μαΐου 1919, ὑπῆρξε διάστημα μιᾶς, γιὰ μὲν τὴν ὀθωμανικὴ διοίκηση τοῦ σαντζακιοῦ καὶ τοὺς Τούρκους στενόχωρης, γιὰ δὲ τοὺς Ρωμιούς¹ δραστήριας καὶ γεμάτης ἐλπίδα, ἀναμονῆς.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.	Ἀρχεῖο
Bel.	Ἑγγραφο
C.A.	Ἀρχεῖο Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας
DH-KMS	Ὄθωμανικὸ Ἀρχεῖο τῆς Πρωθυπουργίας, Εἰδικὴ Γραμματεία Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν
Ds.	Φάκελος
DH-PFR	Ὄθωμανικὸ Ἀρχεῖο τῆς Πρωθυπουργίας, Γραμματεία Κωδίκων Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν
F.	Εὔρετῆριο
tel	Τηλεγράφημα

1. Ἡ λέξις Rum στὸ ἄρθρο αὐτὸ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, κατὰ τὴν ἔννοια τῶν ὀθωμανικῶν πηγῶν τῆς περιόδου πού ἐρευνᾶμε.

Τὸ παρὸν ἄρθρο ἐστιάζει μόνο στὶς «ἐταιρίες» (στοὺς συλλόγους) ποὺ ἀνέπτυξαν ἀνθελληνικὴ δράση στὴ Σμύρνη, ἡ ὁποία ἦταν τὸ κεντρικὸ σαντζάκι καὶ κυβερνητικὸ κέντρο τοῦ πιὸ πλούσιου βίλαετιοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ Ἀϊδινίου.

ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Γνωρίζουμε πῶς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ἱδρύονταν στὴ Σμύρνη, ἀπὸ Εὐρωπαίους καὶ Ρωμιούς, ὀργανώσεις μὲ πολιτιστικούς, οἰκονομικούς καὶ ἀθλητικούς σκοπούς². Οἱ ὀργανώσεις αὐτὲς –λόγω προφανῶς τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ὀθωμανικὸ κράτος ἀπαγόρευε τὴν ἱδρύση συλλόγων στοὺς ξένους, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει στοὺς πολίτες του– ἀνέπτυσαν δράση ὅχι ὑπὸ τὸν τίτλο τοῦ «συλλόγου» ἀλλὰ τῆς «λέσχης» (κλάμπ)³. Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας γιὰ ὀργάνωση, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀναφαίρετα δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, ἀνάγκασε πολὺς ὀργανώσεις νὰ δοῦν παράνομα· πρῶτες μεταξὺ αὐτῶν, τὸν 19ο αἰῶνα, ἦταν οἱ μασονικὲς στοές⁴. Στὶς ὀργανώσεις αὐτὲς μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ κάποιες ἄλλες, ποὺ ἱδρύθηκαν στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὴ Σμύρνη, ὅπου τὸ καταπιεστικὸ καθεστῶς τοῦ Ἀβδουλχαμίτ Β' δὲν γινόταν καὶ τόσο αἰσθητό, ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βαλῆς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀϊδινίου ἦταν ὁ φιλελεύθερος Κιαμὶλ πασάς⁵. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀντικαθεστωτικὲς ὀργανώσεις ποὺ εἴτε εἶχαν ἱδρυθεῖ

2. Γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς ἡμερομηνίες ἱδρύσεώς τους, βλ. Χρήστος Σ. Σολομωνίδης, *Τῆς Σμύρνης*, Ἀθήνα 1957, σσ. 79-94 καὶ 165-215.

3. Τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Β' Κεφαλαίου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876, τὸ ὁποῖο φέρει τὸν τίτλο «Δημόσια δικαιώματα τῶν ὀθωμανῶν πολιτῶν», δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸ δικαίωμα τῆς ἱδρύσεως συλλόγων καὶ τοῦ συνέρχεσθαι, ἐπιτρέπει μόνο τὴν ἱδρύση ἐμπορικῶν ἐταιριῶν.

4. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler* (Τὰ πολιτικὰ κόμματα στὴν Τουρκία), Ι. Κωνσταντινούπολη 1984, στὴ σ. 383 οἱ κυριότερες στοές τῆς Σμύρνης ἀπαριθμοῦνται ὡς ἐξῆς: «Victoria, Grande Loge de Turquie, Orhaniye, Melese, Homer Lodge».

5. Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi* (Σὰν μυθιστόρημα), Σμύρνη 1955, σ. 20.

από Τούρκους είτε από «κάποιους» ὀθωμανούς πολίτες ἄλλων ἐθνικῶν προελεύσεων, καὶ ποὺ εἶχαν σκοπὸ τὴν ἀπόσχιση ἀπὸ τὸ κράτος τῶν περιοχῶν ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένοι⁶.

Ἀμέσως μετὰ τὴ δεύτερη ἐγκαθίδρυση συνταγματικοῦ καθεστῶτος (2ο Μεσρουτιέτ 1908), καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ σχετικὸ περιοριστικὸ ἄρθρο συμπεριλαμβάναται στὸ ἐν ἰσχύι σύνταγμα, παρατηρεῖται ἡ μὲ διάφορους τρόπους ἐμφάνιση στὸ προσκήνιο τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν⁷. Οἱ ὑπάρχουσες ὀργανώσεις νομιμοποιήθηκαν

6. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki* ('Ἡ ἱστορία τῆς μεταπολίτευσής μας καὶ ἡ "Ἐνωσις καὶ Πρόοδος'), Κωνσταντινούπολη 1948. Στῇ σ. 361 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Bursalı Tahir Bey ἐργαζόταν στὴ Σμύρνη γιὰ τὴν "Ἐνωσις καὶ Πρόοδο. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸν A.B. Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Milli Mücadele* ('Ἡ ἱστορία τῆς μεταπολίτευσής μας καὶ ὁ ἐθνικὸς ἀγὼνας'), Κωνσταντινούπολη 1956, σ. 339, ἀπὸ τὸν Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* ('Ἡ γέννηση τῆς σύγχρονης Τουρκίας'), Ἀγκυρα 1988, σ. 201 καὶ ἀπὸ τὸν Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki* (Οἱ Νεότουρκοι καὶ ἡ "Ἐνωσις καὶ Πρόοδος'), Κωνσταντινούπολη 1987, σ. 53, ἀναφέρεται ὅτι στὴ Σμύρνη ὑπῆρχε καὶ ἓνα παράρτημα τοῦ σωματείου Teşebbüs-ü Şahsi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ('Ἀποκεντρωτικὴ Ἰδιωτικὴ Πρωτοβουλία). Τὸ σωματεῖο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν πρίγκιπα Σαμπαχάτιν μπέη, στὸ Παρίσι (ὅπου εἶχε ἐπίσης ἰδρυθεῖ ὁ Σύλλογος "Ἐνωσις καὶ Πρόοδος ἀπὸ τὸν Ἀχμέτ Ριζά μπέη, τὸ 1902), καὶ συμμετεῖχε στὶς ἐκλογές τοῦ 1908 ὡς Osmanlı Ahrar Fırkası, δηλαδὴ Κόμμα Ὀθωμανῶν Φιλελευθέρων. Ἐξάλλου, ὅπως ἀναφέρεται στὸ Hayri Mutluçay (ἐπιμ.), *İzmir Ermeni İhtilal Komitesi ve Terör* ('Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ Σμύρνης καὶ ἡ τρομοκρατία'), Κωνσταντινούπολη 1986, ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀποσχιστικοῦ ἀρμενικοῦ συλλόγου στὴ Σμύρνη (1905), ὀνόματι İttihad-i Ermeni Heyet-i İhtilaliyesi, İzmir Komitesi ('Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀρμενικῆς "Ἐνωσις, Ἐπιτροπὴ Σμύρνης), φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις ποὺ διενήργησαν οἱ δικαστικὲς ἀρχές.

7. Seniz Gündemir, *İkinci Meşrutiyet'in İzmir Basımındaki Yankıları* ('Ἡ ἀπήχηση τοῦ Δεύτερου Συνταγματικοῦ Καθεστῶτος στὸν Τύπο τῆς Σμύρνης), ἀνέκδοτη διπλωματικὴ ἐργασία, Σμύρνη 1987-88, σσ. 32-41. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ποὺ κατέφθασαν στὰ γραφεῖα Σμύρνης τοῦ σωματείου "Ἐνωσις καὶ Πρόοδος, τὸ ὁποῖο ἐμφανίσθηκε ξαφνικὰ τὶς πρώτες ἡμέρες μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος, τὸ σωματεῖο ἦταν ὀργανωμένο σὲ ὅλους τοὺς καζάδες τοῦ σαντζακιοῦ. Φαίνεται, ἐξάλλου, πὼς καὶ οἱ ἀποσχιστικοὶ σύλλογοι, ὅταν ξεκινοῦσαν νόμιμη δραστηριότητα, χρησιμοποιοῦσαν τὴ λέξη «κλάμπ» παραπλανητικά. Ἐπικεφαλῆς τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν ἦταν τὸ Ermeni Taşnaksityun Cemiyeti Klübü (Κλάμπ τοῦ Συλλόγου Ἀρμενίων Τασνά-

καὶ ἐπισημοποιήθηκαν μὲ τὴ συνταγματικὴ τροποποίηση τοῦ 1909, ἡ ὁποία ἔδινε πλέον σὲ ἅτομα τὸ δικαίωμα ἱδρύσεως συλλόγων. Τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴ συνταγματικὴ τροποποίηση μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1913, ὅταν ἡ Ἐταιρία Ἑνωσι καὶ Πρόδοι (İttihat ve Terakki Cemiyeti) ἐπέδραμε στὴν Ὑψηλὴ Πύλη, καὶ ὡς τὶς 11 Ἰουνίου τοῦ 1913, ποὺ δολοφονήθηκε ὁ πρωθυπουργὸς Μαχμούτ Σεβικέτ πασάς, πέρασε χωρὶς «παρεμβάσεις».

Μετὰ τὴν ἡμερομηνία αὐτή, ἡ Ἐταιρία Ἑνωσι καὶ Πρόδοι θέλησε νὰ διαλύσει ὅλες τὶς ὀργανώσεις ποὺ ἀντιλαμβάνονταν ὡς ἀντιπολιτευόμενες, εἴτε ἦταν τουρκικὲς εἴτε ὄχι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο τὶς ὥθησε νὰ ἐπιστρέψουν στὸν παράνομο τρόπο δραστηριοποίησης⁸. Τὰ ἐπόμενα πέντε χρόνια ὡς τὴν Ἀνακωχή, τὸ καθεστῶς θὰ μετατραπῇ σὲ μονοκομματικὸ-συνταγματικὸ. Στὸ διάστημα αὐτό, κάποιες ἀπὸ τὶς ὀργανώσεις, στίς ὁποῖες ἡ Ἐταιρία Ἑνωσι καὶ Πρόδοι ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ ἱδρυθοῦν ἢ νὰ συνεχίσουν νὰ λειτουργοῦν, ἀνέπτυξαν ἀνθελληνικὴ δράση.

κων), ἡ δραστηριότητα τοῦ ὁποίου ἀποκαλύφθηκε στὰ χρόνια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τὰ ἄρθρα 3, 4 καὶ 6 τοῦ νόμου περὶ συλλόγων (Tunaya, I, σσ. 368-69), τὰ ὁποῖα ὀρίζαν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἱδρύση συλλόγων «ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν καταστρατήγηση τῶν νόμων, τῆς δημόσιας τάξεως, τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, στὴν ἀλλαγὴ τῆς κυβέρνησης, στὴν ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος ποὺ διέπει τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τοῦ ὁθωμανικοῦ κράτους... μυστικῶν... ποὺ στηρίζονται σὲ φυλετικὰ ὀνόματα καὶ ἀρχές», εἶχαν ὠθήσει τὶς ἀποσχιστικὲς ὀργανώσεις στὴν ἐξεύρεση μιᾶς τέτοιας λύσης.

8. Κυριότερη ἀπὸ αὐτὲς [Fevzi Demir, *Aydm Vilayeti'nde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri* (Οἱ βουλευτικὲς ἐκλογὲς τοῦ 1912 στὸ βιλαέτι τοῦ Ἀϊδινίου), ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή, Σμύρνη 1988, σ. 51] ἦταν τὸ Κόμμα *Hürriyet ve İtilaf* (Ἀνεξαρτησίας καὶ Συνεννόησης), τοῦ ὁποίου τὸ κεντρικὸ παράρτημα Σμύρνης ἀνοίξε στίς 21 Δεκεμβρίου 1911. Τὸ Κλάμπ τοῦ Συλλόγου Ἀρμενίων Τασνάκων ἐτοιμαζόταν νὰ καταφύγει στὴ βία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς παρακάτω γραμμὲς τοῦ Bayar, *Ben de Yazdm* (Κι ἐγὼ ἔγραψα) V, Κωνσταντινούπολη, σ. 1469: «Ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος, ἡ ἀστυνομία βρῆκε πολλὰς βόμβες καὶ δοχεῖα γεμάτα δυναμίτη κάτω ἀπὸ τὸν φούρνο στὴν κουζίνα τοῦ Κλάμπ τοῦ Συλλόγου τῶν Τασνάκων».

Α. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΑΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ

Ι. Τουρκική Έστία (Türk Ocağı) - Παράρτημα Σμύρνης

Ήμερομηνία ιδρύσεως: Ιούλιος 1912⁹

Έδρα: Αρχικά σὲ δωμάτιο τοῦ Κλάμπ İttihat ve Terakki, μετὰ σὲ κάποια αἴθουσα ποὺ νοικιάστηκε ἀπὸ τὴ διευθυνση τῆς *Köylü Gazetesi* (Ἡ ἐφημερίδα τοῦ χωρικοῦ), καί, στὰ μέσα Μαρτίου, στὸ πρῶτο ἰδιόκτητο κτήριο, στὴ στοὰ Hacı Hasan Han, ποὺ βρίσκεται στὸ Kemeraltı¹⁰.

Διοικητικὸ συμβούλιο: Ὁ γιατρὸς Hacı Hasanzade Ethem (πρόεδρος), ὁ διευθυντὴς τοῦ Λυκείου Nail (μέλος), ὁ δικηγόρος Mustafa Necati (μέλος), ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου İttihat Terakki, Enver (μέλος), ὁ ἐπιθεωρητὴς ἀποθηκῶν τῶν σιδηροδρόμων, Vasif (μέλος), ὁ Haydar Rüşti (μέλος), ὁ Ragıp Nurettin (μέλος)¹¹.

Μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν διανοομένων ποὺ ἀνταποκρίθηκαν στὴν ἐκκλήση τῶν φοιτητῶν τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης, ἡ Τουρκικὴ Έστία

9. Ὑπάρχουν δύο διαφορετικὲς ἀπόψεις γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Ὁ Tunaya, I, σ. 436, γράφει ὅτι τὸ παράρτημα Σμύρνης τῆς Έστίας ἰδρύθηκε λίγες ἐβδομάδες μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τοῦ Ἀχμέτ Μουχτάρ πασᾶ (Ιούλιος 1912). Ἐνῶ, ὁ Günver Güneş, στὴν ἀνέκδοτη διδακτορικὴ του διατριβὴ μὲ τίτλο *İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri 1923-31* (Ἡ δράση τῆς Τουρκικῆς Έστίας Σμύρνης 1923-31), Σμύρνη 1990, σ. 23, δίνει ἡμερομηνία τὸν Αὐγούστο τοῦ 1912.

10. Haydar Rüşti Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* (Ἀναμνήσεις τῆς Ἀνακωχῆς καὶ τῆς Κατοχῆς), Zeki Arıkan (ἐπιμ.), Ἀγκυρα 1991, σ. 59.

11. *Müsavet* (Ἰσόττητα), 25 Ἰανουαρίου 1919. Μόνο ὁ Öktem, στὴ σ. 59, ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν δύο τελευταίων μελῶν.

ιδρύθηκε επίσημα στις 25 Μαρτίου του 1912, στην Κωνσταντινούπολη, και σε σύντομο χρονικό διάστημα μετατράπηκε σε ιδανικό χώρο ανάπτυξης του εθνικισμού. 'Η Έστία, που αποσκοπούσε στην «πολιτιστική ώριμανση και τὸν ἐκσυγχρονισμό τῶν Τούρκων» (Καταστατικό, ἄρθρο 2), μέχρι τὴν περίοδο τῆς Ἀνακωχῆς ἀριθμοῦσε εἴκοσι ὀκτὼ παραρτήματα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἄν καὶ ἐπισήμως δὲν εἶχε πολιτικὴ ιδιότητα οὔτε καὶ θὰ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν πολιτικὴ (ἄρθρο 3), σύντομα ἐνοποιήθηκε μὲ τὴν Ἑταιρίαν Ἐνωση καὶ Πρόοδος καὶ ἐγκολπώθηκε τὴν ἰδεολογία τῆς¹². Φαίνεται ὅμως πὼς οἱ ὁπαδοὶ τῆς Ἑστίας, πού χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὴν ἴδια ἰδεολογία μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἐνωσης καὶ Προόδου, μετὰ τὴν Ἀνακωχὴ διέκοψαν –ὅπως σὲ ὅλη τὴ χώρα ἔτσι καὶ στὴ Σμύρνη– τὶς ἐργασίες τους (ἀπὸ τὸν φόβο τῶν πιθανῶν νομικῶν ἐπιπτώσεων)¹³. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀνακοίνωση τοῦ ὑπεύθυνου γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης συμβουλίου τῆς Ἑστίας, «ὅλοι οἱ νέοι πού ἔχουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πατρίδα τους» κλήθηκαν στὴ συγκέντρωση γιὰ τὴν ἐπανοργάνωση τῆς Ἑστίας, στὸν κινηματογράφο τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, στίς 24 Ἰανουαρίου 1919¹⁴. Στὴ συνέλευση αὐτὴ ἐξελέγη τὸ διοικητικὸ συμβούλιο πού ἀναφέρεται παραπάνω.

Ἡ Ἑστία, «ἓνας τόπος ὅπου μαζεύονταν κατὰ καιροὺς ὀκτὼ, δέκα νεαροὶ καὶ σκότωναν τὸν χρόνον τους μὲ συζητήσεις γιὰ τὴ νεολαία», θὰ γινόταν, σ' αὐτὴ τὴ νέα περίοδό της, «κάστρο ἀμύνης ἐναντίον τῆς αἱματηρῆς περιπέτειας πού ἀπειλοῦσε τὴ χώρα καί, γι' αὐτό, κέντρο ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς Τούρκους τῆς Σμύρνης». Εἶναι φανερό ἐπίσης πὼς ἡ Ἑστία, πού «ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ κρατᾷ ἐνωμένη ὅλη τὴ νεολαία ἀπέναντι στὸν κίνδυνον», βοηθοῦσε τοὺς συλλόγους πού ἱδρύνονταν ἀπὸ τὴ νεολαία¹⁵. Ὁ πρῶτος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς συλλόγους ἦταν ὁ İzmir İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti (Σύλλογος Ἀλληλοβοηθείας Ἐφένδρων Ἀξιωματικῶν Σμύρνης), ὁ ὁποῖος, σύμ-

12. Tunaya, I, σσ. 432-444.

13. Anadolu, 30 Δεκεμβρίου 1918.

14. Sulh ve Selamet (Εἰρήνη καὶ Σωτηρία), Mısavet (Ἰσότητα), 24 Ἰανουαρίου 1919.

15. Öktem, σσ. 60-61.

φωνα με ανακοίνωσή του, είχε ιδρυθεί (13.1.1919) για να μεριμνήσει για τα οικονομικά προβλήματα και για να εξασφαλίσει την αλληλοβοήθεια μεταξύ των εφέδρων αξιωματικών που, μετά τη λήξη του πολέμου, είχαν απολυθεί από τις μονάδες τους¹⁶. 'Η επαφή μεταξύ της 'Εστίας και του συλλόγου αυτού εξασφαλιζόταν μέσω ενός από τα δραστήρια μέλη της 'Εστίας, του Ragıp Nurettin Bey¹⁷, που ήταν και ο ίδιος παλιός εφεδρος αξιωματικός. Τις σχέσεις με έναν άλλο

16. Μιχαήλ Α. Ροδάς, *Η Ελλάδα στην Μικράν'Ασία (1918-1922)*, 'Αθῆναι, 1958, σ. 44. 'Η πληροφορία πώς ο Νουρεττίν πασάς είχε αποπειραθεί να ιδρύσει τον σύλλογο πρέπει να αντιμετωπισθεί με δυσπιστία. Τὴν ἐποχὴ ποὺ λάμβαναν χώρα οἱ ἐργασίες ἰδρύσεως τοῦ συλλόγου, ὁ Νουρεττίν πασάς, ἂν καὶ δὲν ἦταν νομάρχης, βρισκόταν στὴ Σμύρνη μετὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ διοικητῆ τῆς 17ης Στρατιᾶς. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Νουρεττίν πασάς, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ μετὰ ἡμερομηνία 30 'Απριλίου 1923 πρὸς τὸν Ραχμετουλλάχ ἐφέντη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ τέλη Μαρτίου τοῦ 1919 εἶχε διορισθῆ στὴ μουφτιά τῆς Σμύρνης [Muzaffer Ordumuzun Kumandan-ı Muhteremî Ferik Nurettin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi Hazretlerine yazdiklari mektubun suretidir (Ακριβὲς ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς τὴν ὁποία ἔγραψε ἡ 'Εξοχότητά Του ὁ σεβαστὸς διοικητὴς τοῦ νικηφόρου στρατοῦ μας, ἀντιστράτηγος, Νουρεττίν πασάς στὴν 'Εξοχότητά του τὸν μουφτὴ τῆς Σμύρνης, Ραχμετουλλάχ ἐφέντη), Matbaa-i Osmaniye, σ. 14], ἐνῶ οἰκειοποιεῖται τὴν ἴδρυση διαφόρων συλλόγων, στὴ δημιουργία τῶν ὁποίων δὲν εἶχε στὴν πραγματικότητα συμβάλει κατὰ κανόνα τρόπο, δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Συλλόγου 'Αλληλοβοηθείας 'Εφεδρῶν 'Αξιωματικῶν. 'Εξάλλου, στὴ βιογραφία του [Osman Senai, İzmir Fatihî, Karahisar ve Dumlupınar Muharebeleri Galibi Gazi Nurettin Paşa Hazretlerinin Terceme-i Hali (Βιογραφία τῆς 'Εξοχότητος, τοῦ κατὰ κτητῆ τῆς Σμύρνης, νικητῆ τῶν μαχῶν τοῦ Καραχισάρ καὶ τοῦ Ντουμλούπιναρ Γαζί, Νουρεττίν πασά), Matbaa-i Osmaniye (1339/1923), σ. 19], ἡ ὁποία ἀναμφίβολα γράφθηκε κατόπιν συνεννόησεως μετὰ τὸν ἴδιο, ὁ Σύλλογος 'Αλληλοβοηθείας 'Εφεδρῶν 'Αξιωματικῶν δὲν ἀπαριθμεῖται μεταξύ τῶν συλλόγων ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἱδρύσε ὁ Νουρεττίν πασάς. Γιά λεπτομερεῖς πληροφορίες σχετικὰ μετὰ τὸν σύλλογο, βλ. Engin Berber, *Militare ve Yunan İssali Döneminde İzmir Sancağı*, διδακτορικὴ διατριβή, Σμύρνη 1993, σσ. 97-98.

17. Γιά τὸν Ragıp Nurettin Paşa, ὁ ὁποῖος πρὶν ἀπὸ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμο προήδρευσε τοῦ Συλλόγου Türk Yurdu (Τουρκικὴ Πατρίδα) ποὺ εἶχε ἱδρυθῆ στὴ Λαζάνη, ὁ Öktem γράφει, σ. 60:

...αὐτὸς ὁ ἐνθουσιώδης καὶ ἀποφασιστικὸς νέος εἶχε ἔρθει ἀνάμεσά μας πρὶν ἀπὸ δύο περίπου μῆνες, καὶ εἶχε καταφέρει μετὰ τὶς σωστὲς ἀπόψεις, τὰ φλογερὰ λόγια, τοὺς ἐντιμους τρόπους καὶ τὶς κινήσεις του νὰ τὸν ἐκτιμῆσουν καὶ νὰ τὸν συμπαθῆσουν ὅλοι οἱ φίλοι του. Εἶχε ἀναλάβει τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ διοίκηση τοῦ νέου κτηρίου τῆς

σύλλογο, τὸν İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti¹⁸ (Σύλλογος Ἀλληλοβοηθείας Μουσουλμάνων Ὑπαλλήλων τῶν Σιδηροδρόμων Σμύρνης) – ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ «γιά νά καλυτερεύσει τίς συνθήκες διαβίωσης καί γιά νά ἐξασφαλίσει τὸ μέλλον» τῶν τούρκων ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων ποὺ εἶχαν προσληφθεῖ τὰ χρόνια τοῦ πολέμου στοὺς σιδηροδρόμους Σμύρνης-Ἀϊδινίου καί Σμύρνης-Κασαμπά καί ποὺ εἶχαν ἀπολυθεῖ ἀπὸ τοὺς μετόχους¹⁹ τῶν γραμμῶν ποὺ ἐπαναλειτούργησαν μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς– εἶχε ἀναλάβει ὁ δικηγόρος καί σύμβουλος τοῦ συλλόγου, Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέης²⁰. Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἑστίας²¹, ἡ ὁποία σὲ δημοσιεύματα τοῦ Τύπου ποὺ ὑποστήριζαν ὅτι τὸ ἀπολυθὲν τεχνικὸ προσωπικὸ τῶν σιδηροδρόμων δὲν γινόταν δεκτὸ στὸν σύλλογο²² ἀνακοίνωσε πὼς καμιὰ τέτοια αἴτηση δὲν ἀπορρίφθηκε, ἀποδεικνύει τὴ συνεργασία μετὰ τῶν δύο ὁργανώσεων²³.

Ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ Χαϊντάρ Ρουστού μπέης, «ὅλες αὐτὲς οἱ δραστηριότητες, ἀπὸ τὴ μιά, τραβοῦσαν τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ καί τῶν ξένων τῆς Σμύρνης καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν ἔπαυαν νὰ ἀναστατώνουν τὴν ταλαιπώρη κυβέρνηση στὴ Σμύρνη. Ἡ Ἑστία βρισκόταν ὑπὸ πίεση ψυχολογικὰ καί ὑλικὰ. Οἱ συναλλαγές μας μετὰ τὴν κυ-

¹⁸ Ἑστία στὸ Kemeralı. Ἀπὸ τὴ μιά, ἐργαζόταν νυχθημερὸν στὴν Ἑστία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν σταματοῦσε νὰ δημοσιεύει κείμενα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιδέχοντο τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον, καὶ μετέδιδε τὴν ιδέα ὅτι ἔπρεπε νὰ προχωρήσουμε χέρι χέρι.

18. İdam (Πρόεδρος), 20 Φεβρουαρίου 1919.

19. Ὅταν ἄρχισε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ὅλες οἱ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς τῆς χώρας κατασχέθηκαν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο δημοσίων ἔργων, τὸ ὁποῖο ἀνέλαβε τὴ λειτουργία τους.

20. Öktem, σ. 61, Köylü (Χωρικός), 18 Φεβρουαρίου 1919.

21. Köylü, 23 Μαρτίου 1919.

22. Köylü, 22 Μαρτίου 1919.

23. Köylü, στὸ φύλλο τῆς 19ης Μαρτίου 1919 ὑπάρχει μιὰ διακοίνωση τοῦ συλλόγου, μὲ τὴν ὁποία τὰ συμμαχικὰ κράτη καλοῦνται νὰ συμπεριφερθοῦν στὸ πλαίσιο τοῦ δικαίου καί τῆς δικαιοσύνης. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ἡ διακοίνωση αὐτὴ, ποὺ φαίνεται νὰ ἔχει γραφτεῖ ἀπὸ τὸν Μουσταφᾶ Νετζατὶ, δόθηκε στὸν Τύπον τὴν ἡμέρα ποὺ ἐκλείσει τὸν κύκλο ἐργασιῶν του τὸ Συνέδριο Σμύρνης τοῦ Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Ἑταιρία Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου).

βέρνηση έφεραν, είναι αλήθεια, κάποιο αποτέλεσμα, αλλά μόνο ύστερα από κοπιαστικό αγώνα. 'Ο νομάρχης, 'Ιτζέτ μπέης, ήταν πολύ καχύποπτος με την 'Εστία, λές και ένκευριζόταν με τις δραστηριότητες τών μελών της. 'Αλλά έμεϊς δέν δίνουμε σημασία. Πυκνώνουμε ακόμη περισσότερο τις συγκεντρώσεις μας, αυξάνουμε τις προσπάθειές μας... 'Εργαζόμασταν με όλες μας τις δυνάμεις»²⁴. Παρ' όλα αυτά, έσπευσε να παραιτηθεϊ, όταν τὰ μέλη τής 'Εστίας τοῦ μήνυσαν μέσω τοῦ Βασίφ μπέη ότι κατὰ τὴ γνώμη τους ἔπαιζε ἀρνητικὸ ρόλο στὶς σχέσεις τής κυβέρνησης με τὴν 'Εστία²⁵. Μιὰ ἡμέρα νωρίτερα, εἶχε παραιτηθεϊ ἀπὸ τὸ διοικητικὸ συμβούλιο καὶ ὁ Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέης, διαισθανόμενος ὅτι ἡ πρόταση ποὺ εἶχε κάνει στὴν τακτικὴ συγκέντρωση τής 'Εστίας, στὰ τέλη 'Απριλίου, δέν θὰ γινόταν ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν πλειοψηφία. 'Ο Νετζατὶ μπέης εἶχε ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «'Ο κίνδυνος πλησιάζει, οἱ Ρωμιοὶ ἐξοπλίζονται μανιωδῶς καὶ κάτι περιμένουν. Κι ἔμεϊς προσπαθοῦμε νὰ κάνουμε δουλειὰ μετὰ τὸ μολύβι, τὶς προειδοποιήσεις καὶ τὶς ἐκφωνήσεις λόγων. "Ὅλοι οἱ Τοῦρκοι πρέπει νὰ ἐξοπλιστοῦν γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Πρέπει νὰ ὀργανωθοῦμε ἀνάλογα».

'Η «πιὸ ἐνθουσιώδης συνέλευση» τής 'Εστίας, κατὰ τὴν ὁποία ἀναπληρώθηκε τὸ κενὸ στὸ διοικητικὸ συμβούλιο μετὰ τὴν ἐκλογὴ νέων μελῶν, πραγματοποιήθηκε ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τής 14ης Μαΐου στὸ κτήριο τοῦ Λυκείου (Sultani). «Στὴ συνέλευση αὐτῇ, στὴν ὁποία συμμετεῖχαν καὶ μὴ μέλη τής 'Εστίας, εἰπώθηκε πὼς ἡ ἐλληνικὴ κατοχὴ θὰ πραγματοποιοῦνταν. Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, οἱ ἐλληνικὲς δυνάμεις θὰ καταλάμβαναν τὴ Σμύρνη. Τί ἔπρεπε νὰ γίνει; 'Εκφωνήθηκαν λόγοι ἀνατάσεως. "Ὅλοι ἔλεγαν ἀπὸ μιὰν ἰδέα, ἔκλαιγαν. 'Αλλά δέν μπόρεσαν νὰ πάρουν καμιά ἀπόφαση καὶ ἡ συγκέντρωση διαλύθηκε ἔτσι»²⁶. Σύντομα ὅμως, τὴ βραδιὰ τής συγκέντρωσης τοῦ Λυκείου, τὸ κτήριο τής 'Εστίας θὰ γινόταν ὁ χῶρος διεύθυνσης τῶν δραστηριοτήτων τής Müdafa-i Vatan Örgütü ('Οργάνωση "Ἀμυνας τής Πατρίδας), ποὺ ἐμφανίστηκε στὸ προσκή-

24. Öktem, σ. 61.

25. Öktem, σσ. 63-64.

26. Öktem, σ. 64.

νιο με τὸ ὄνομα Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi (Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐναντίον τῆς Προσάρτησης), καὶ ἐπέλεξε τὸ κτήριο τῆς Ἑστίας ὡς κέντρο τῶν δραστηριοτήτων της²⁷.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ Ἑστία ὑποστήριξε καὶ τὴν κίνηση Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ἢ MHOC (Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου). Μάλιστα, ὁ γιατρὸς Hacı Hasanzade Ethem Bey ἐξελέγη στὴν προεδρία τῆς Ἑστίας, ὅταν ἦταν ἤδη μεταξὺ τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τοῦ MHOC. Τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι τὸ πρῶτὴ τῆς 14ης Μαΐου ὁ Menemenlizade Muvaffak Bey, ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ συλλόγου, μόλις ἔμαθε ἀπὸ γνωστούς του στὸ ἰταλικὸ προξενεῖο ὅτι ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς θὰ ἔκανε ἀπόβαση στὴ Σμύρνη, εἰδοποίησε «χωρὶς νὰ χάσει χρόνο» τὴν Ἑστία ἀποκαλύπτει σαφῶς τὶς στενὲς σχέσεις μεταξὺ τοῦ συλλόγου καὶ τῆς Ἑστίας. Οἱ ἐργασίες τῆς Ἑστίας «πρακτικὰ» ἔληξαν μετὰ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη.

II. Ἑταιρία Πρὸς τὸν Λαὸ (Halka Doğru Cemiyeti)

Ἡμερομηνία ἱδρύσεως:	Καλοκαίρι τοῦ 1918 ²⁸
Τόπος ἱδρύσεως	Σμύρνη, στὴν ὁδὸ Beyler (Μπεηλέρ),
καὶ διοικήσεως:	δίπλα στὸ Παράρτημα Στρατολογίας ²⁹ .
Ἰδρυτὲς καὶ διοικητές:	Τὸ μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος Ἐνωσης καὶ Προόδου

27. Βλ. Κεφ Β.ΙΙ. γιὰ λεπτομερεῖς πληροφορίες.

28. Ὑπάρχουν διάφορες ἀπόψεις σχετικὰ μετὰ τὴν ἡμερομηνία ἱδρύσεως τοῦ συλλόγου. Ὁ Tunaya, I, σ. 417 δίνει ὡς ἡμερομηνία τὴν 15η Δεκεμβρίου 1917, «χωρὶς νὰ ἀναφέρει πηγὴν», ἀλλὰ στὸν τόμο V, σ. 1550, ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, ποὺ ἔχει χρηματίσει «γενικὸς» γραμματέας τοῦ συλλόγου λέει: «Ἀποφασίσαμε τὴν ἱδρύση τοῦ Συλλόγου Πρὸς τὸν Λαὸ μετὰ τὸν γιατρὸ Νάζιμ μπέη καὶ τὸν νομάρχην Ραχμὶ μπέη, ποὺ ἤρθαν στὴ Σμύρνη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1918».

29. Halka Doğru Mecmuası (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαὸ), τχ. 1, 1 Φεβρουαρίου 1919: στὴν πραγματικότητα, ἡ διεύθυνση αὐτὴ εἶναι ἡ διεύθυνση τοῦ γραφείου καὶ τυπογραφείου τοῦ περιοδικοῦ ποὺ ἐξέδωσε ὁ σύλλογος μετὰ τὸ ὄνομά του. Ὅμως τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, «ὑπεύθυνος» γραμματέας τῶν Κεντρικῶν Γραφείων Σμύρνης τοῦ Teceddüt Partisi (Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης, ὅπως μετονομάσθηκε ὁ Σύλλογος Ἐνωση καὶ Πρόδος, ἀφοῦ αὐτοδιαλύθηκε

καὶ γιατρὸς Nazım Bey, ὁ βουλευτὴς καὶ νομάρχης Σμύρνης Rahmi Bey, ὁ Mahmut Celal (Bayar) Bey (γενικὸς γραμματέας), ὁ τέως νομάρχης τοῦ Χαλεπιοῦ Tefik Bey (ἐφορευτικὸς ἐπίτροπος, ταμίας)³⁰.

Ἡ Ἑταιρία Πρὸς τὸν Λαό, ποὺ εἶχε ὀρίσει χῶρο ἐργασιῶν της τὸ «βιλαέτι τοῦ Ἀϊδινίου» (Καταστατικὸ, ἄρθρο 3), ἰδρύθηκε, σύμφωνα μὲ τις πληροφορίες ποὺ ἔδωσε ὁ γιατρὸς Ναζίμ μπέης στὸν ρεπόρτερ τῆς ἐφημερίδας *Tanin* (Σήμαντρο), κατὰ τὴ διάρκειά μιᾶς συγκέντρωσης στὸ Κλάμπ Ἑνωσι καὶ Προόδου (παράρτημα Σμύρνης)³¹. Τότε εἶχε συγκεντρωθεῖ ὡς βοήθεια τὸ ποσὸ τῶν 19.500 λιρῶν. Ἡ Ἑταιρία Πρὸς τὸν Λαό, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ παρακλάδι τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου, ἦταν μιὰ ἀπὸ τις ὁργανώσεις-συσπειρώσεις ποὺ ἀποσκοποῦσαν νὰ ξυπνήσουν στὸν λαὸ τὸ συναίσθημα μέσῳ τῆς πολιτισμικῆς ὁδοῦ. Ἡ δικαστικὴ ἔρευνα, ποὺ ξεκίνησε μερικὲς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνακωχή, σχετικὰ μὲ τοὺς ἰδρυτὲς καὶ τοὺς διοικητὲς τοῦ συλλόγου³² αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε προσθέσει στὴν ἰδεολογία τοῦ τουρκισμοῦ τὴν ἔννοια τῆς «λαϊκότητας», συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴν Ἀνακωχή.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς μπέηδες Ἀρίφ, Νεντίμ, Ἀμπντουλλάχ, Νατζι καὶ Σουλεϊμάν, ποὺ τὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν εἶχε ἐπιφορτίσει μὲ τὸ καθήκον τῆς ἀνάκρισης τοῦ Ραχμὶ μπέη³³, ὁ ὁποῖος εἶχε παυθεῖ ἀπὸ δήμαρχος στις 24 Ὀκτωβρίου τοῦ 1918, ἦρθε στὴ Σμύρνη τὸν Νοέμβριο καὶ γύρισε στὴν Ἰσταμπούλ τὴν 1η Ἰανουα-

μετὰ τὴν Ἀνακωχή), μετέφερε τις ἐργασίες του στὴν παραπάνω διεύθυνση (ὅταν ἡ ἀστυνομία ἐκλίσσε τὸ κόμμα καὶ σφράγισε τὰ γραφεῖα του) δείχνει ὅτι καὶ ὁ Σύλλογος Πρὸς τὸν Λαὸ ἦταν ἐγκατεστημένος στὴν ἴδια διεύθυνση.

30. Bayar, V, σ. 1550.

31. Μετὰ τὴν Ἀνακωχή, τὸ κτήριο τοῦ Κλάμπ στὴν ὁδὸ Μπεηλέρ εἶχε μετατραπεῖ σὲ Κεντρικὰ Γραφεῖα Σμύρνης τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησης.

32. Tunaya, V, σσ. 417-418.

33. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele* (Οἱ κυβερνήσεις τῆς Ἰσταμπούλ καὶ ὁ ἐθνικὸς ἀγώνας), Κωνσταντινούπολη, 1976, σ. 33.

ρίου τοῦ 1919, παίρνοντας μαζί της καὶ τὸν Ραχμί μπέη³⁴. Ὄταν, στὶς 29 Ἰανουαρίου, ὁ Ραχμί μπέης συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, οἱ πασάδες Ἐνβέρ, Ταλάτ καὶ Τζεμάλ εἶχαν πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴ χώρα³⁵. Φαίνεται ὅμως πὼς ὁ «γενικός» γραμματέας Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, παρότι βρισκόταν ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἀστυνομίας καὶ παρότι ἡ σύλληψή του ἦταν ὑπόθεσις ὤρων³⁶, συνέχιζε τὴ δράση του χωρὶς διακοπή. Ἀπὸ τὴ μιά, ἐμψύχωνε τὸν ΜΗΟС³⁷ «ὑποσχόμενος τὴν ἄνευ ὅρων βοήθειά» του, ἀπὸ τὴν ἄλλη, προετοίμαζε τὴν ἐκδοσὴν ἑνὸς περιοδικοῦ ποὺ θὰ γινόταν τὸ ἐκδοτικὸ ὄργανο τῆς Ἑταιρείας Πρὸς τὸν Λαό.

Τὸ περιοδικὸ κυκλοφόρησε στὶς 6 Φεβρουαρίου μὲ τὴν ὀνομασία *Halka Doğru Mecmuası* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό)³⁸. Ὁ διευθυντὴς του, Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, μαζί μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκδόσεώς του ἀνέφερε καὶ τοὺς στόχους τοῦ συλλόγου ὡς ἐξῆς:

“Ὅπως γίνεται ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομά του, τὸ περιοδικὸ αὐτὸ τὸ βγάλαμε γιὰ τὸν λαό. Καὶ μὲ τὸν ὅρο αὐτὸν (λαός) ἐννοοῦμε τὴν τάξιν ποὺ ἀποτελεῖ, ἀπὸ ἀποψή σπουδῶν, παιδείας, ἐμβάθυνσης καὶ γνώσεως, τὸ μεσαῖο στρώμα τοῦ λαοῦ.

Ἡ μερίδα τοῦ λαοῦ ποὺ ἀποκαλοῦμε ἀγράμματη πλειοψηφία, ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει ἀποκτήσει μόρφωση καὶ δὲν ἔχει μάθει νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάζει, δὲν πρόκειται, ὅπως εἶναι φυσικόν, νὰ καταλάβει κάτι ἀπὸ τὸ περιοδικὸ μας· τὸ ἴδιο καὶ ἡ μερίδα ποὺ ἀποκαλεῖται μειοψηφία,

34. *İkdam* (Πρόδος), 8 Νοεμβρίου 1918, Ahmet Mehmetefendioğlu, *Rahmi Aslan, Yaşamı ve İzmir Valiliği*, ἀνέκδοτη διπλωματικὴ ἐργασία, Σμύρνη 1990, σ. 87.

35. Tunaya, III, Κωνσταντινούπολη (Ἰούλιος 1989), σ. 567.

36. Ἡ *Müsavet*, στὸ φύλλο τῆς 5ης Φεβρουαρίου 1919, δὲν δίσταζε νὰ ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀστυνομικοῦ (F. ...) ποὺ ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὸ καθῆκον τῆς παρακολούθησιν τοῦ Μαχμούτ Τζελάλ μπέη.

37. Nail Morali, *Mütareke'de İzmir Olayları* (ΜΙΟ), (Τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης κατὰ τὴν Ἀνακωχή), Ἀγκυρα 1973, σσ. 8-9.

38. Στὴν πραγματικότητά, ἂν καὶ ἀναγράφεται ὡς ἡμερομηνία ἐκδόσεώς του ἡ 1η Φεβρουαρίου, «γιὰ τεχνικοὺς λόγους τοῦ τυπογραφείου» τὸ τεύχος τυπώθηκε καὶ κυκλοφόρησε στὶς 6 Φεβρουαρίου, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης ζητοῦσε συνγνώμην ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες, *Halka Doğru Mecmuası* (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό) τχ. 1.

ἐκείνη δηλαδή πού ἔχει μεγάλη δυνατότητα μάθησης καὶ πληροφόρησης, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ διαβάζει τὸ περιοδικό μας. Τῇ δυνατότητα ἐνημέρωσης καὶ ἀφύπνισης τῆς πλειοψηφίας τῇ βλέπουμε –περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι στὸν γραπτὸ λόγο– στὴν προσφυγὴ στὴν εἰκόνα καὶ στὸν προφορικὸ λόγο. Γι' αὐτό, ἡ Ἑταιρία (Πρὸς τὸν Λαό) μελλοντικὰ θὰ προσπαθήσει νὰ προσφέρει ξεχωριστὴ ὑπηρεσία στὴ λαϊκὴ τάξη –ἡ ὁποία στὴν πλειοψηφία της ἀποτελεῖται ἀπὸ χωρικούς– ἐκδίδοντας καὶ διανέμοντας ὠφέλιμα εἰκονογραφημένα περιοδικὰ τακτικῆς κυκλοφορίας καὶ στέλνοντας ὡς τὴν πόρτα της εἰδήμονες καὶ μέλη πού θὰ δίνουν διαλέξεις-ὁμιλίες³⁹.

Τὸ περιοδικό μας εἶναι ἓνα περιοδικὸ πολιτισμοῦ, πού ἔχει σκοπὸ νὰ καλλιεργήσει τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα καὶ τὴν κοινωνικὴ ὄντοτητα τῆς μεσαίας τάξης τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους. Οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ καὶ ἡ πολιτικὴ ἀρθρογραφία δὲν μᾶς ἀφοροῦν.

[...]

Ἀρχίσαμε, ἐπίσης, νὰ φτιάχνουμε μιὰ βιβλιοθήκη, τὴ Βιβλιοθήκη Πρὸς τὸν Λαό, γιὰ τὴν ἔκδοση καὶ διάδοση βιβλίων καὶ περιοδικῶν πού ἔχουν γραφτεῖ γιὰ τὸν λαό, πού ἔχουν περάσει ἀπὸ τὴν ἐποπτεία καὶ λάβει τὴν ἔγκριση τῆς ἐπιστημονικῆς μας ἐπιτροπῆς⁴⁰.

“Ὁμως, ὁ Μαχμούτ Τζελάλ μπέης, ἔχοντας πληροφορηθεῖ τίς φῆμες γιὰ τὴν ἐπικείμενη σύλληψή του⁴¹ καὶ ἔχοντας ἀπομακρυνθεῖ

39. Στὸ *Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό*, τχ. 1, ἀναφέρεται ὅτι, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ περιοδικοῦ, δόθηκαν στὴν αἴθουσα τοῦ Κινηματογράφου τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Σμύρνης κάποιες διαλέξεις ἀπὸ εἰδικούς, με ἐλεύθερη εἴσοδο, καὶ ὅτι τὸ περιοδικὸ θὰ δημοσιεύσει τίς ὁμιλίες αὐτές. Δεν γίνεται ὅμως καταληπτὸ ἂν τὸ περιοδικὸ ὀργάνωσε αὐτές τίς διαλέξεις πρὶν ἢ μετὰ τὴν Ἀναχωρή.

40. Halka Doğru Mecmuası (Περιοδικὸ Πρὸς τὸν Λαό), τχ. 1.

41. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἑρευνας Ἀδικημάτων, ὅπως ἐπίσης ὀνομαζόταν τὸ στρατοδικεῖο πού συγκροτήθηκε καὶ στάλθηκε στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ διερευνήσει (ἀδικήματα) –με πρῶτο τὸν ἐκτοπισμό– πού εἶχαν διαπραχθεῖ στὰ χρόνια τοῦ πολέμου, εἶχε ἀνακρίνει τὸν Μαχμούτ Τζελάλ μπέη, ἀλλὰ, σύμφωνα με τὴ δική του ἔκφραση, «δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ προσδιορίσει τὰ ἐναντίον του στοιχεῖα». Στὸ ἔγγραφο C.A., A.III-5, Ds. 16, F. 1-3, ὁ Μπαγιάρ περιγράφει λεπτομερῶς τὸ πῶς παρακολουθεῖτο ἀπὸ τὴ Μητρόπολη καὶ ἀπὸ τὸ ἄνω ἀναφερόμενο στρατοδικεῖο καὶ τοὺς πράκτορές του, ἐνῶ στὸ V, σσ. 1645-46, ἀναφέρει ὅτι ὁ Χινταγιέτ

ἀπὸ τῆ Σμύρνης γι' αὐτὸ τὸν λόγ⁴², δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ τὸν ἀπα-
ραίτητο χρόνο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἐργασιῶν ποὺ εἶχε κατὰ
νοῦ. Μετὰ τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Τεβφικ μπέη, τοῦ τελευ-
ταίου διευθυντῆ τῆς ἑταιρίας, καὶ μετὰ τὴν ἀπόδοση στὴ Στέγη
'Ορφανῶν⁴³ τῶν 20 περίπου χιλιάδων λιρῶν ποὺ βρέθηκαν στοὺς τρα-
πεζικούς της λογαριασμούς, ἡ ἑταιρία «πρακτικὰ» ἔκλεισε.

B. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΑΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ

I. Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti

(Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου)

Ἡμερομηνία ἱδρύσεως: 23 Δεκεμβρίου 1918⁴⁴

Τύπος ἱδρύσεως

καὶ διοικητικὸ κέντρο: Σμύρνη, τὰ ἐμπορικὰ γραφεῖα –τῆς

μπέης, ποὺ ὅλοι στὴ Σμύρνη γνώριζαν ὡς φιλόσοφο, εἶχε πάει μιὰ μέρα στὰ γρα-
φεῖα τοῦ Περιδικίου Πρὸς τὸν Λαὸ γιὰ νὰ τοὺς πεῖ ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ στρατο-
δικείου, Σαῖτ πασάς, τοῦ εἶχε δείξει μιὰ λίστα μετὰ τὰ ὀνόματα τριάντα ἔξι ἀτό-
μων, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος πίστευε ὅτι θὰ συλληφθοῦν, καὶ ὅτι στὴν κορυφὴ τῆς λί-
στας, σημειωμένο μετὰ δύο ἀστερίσκους, βρισκόταν τὸ ὄνομα τοῦ Μαχμουτ Τζελάλ
μπέη. Ὁ Μπαγιάρ ἀναφέρει ἐπίσης: «Τὸ ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ στρατοδικείου εἶχε
διατάξει τὴ σύλληψή μου, ἀκόμα καὶ σὲ ἄλλο βιλαέτι (ἐπαρχία), τὸ εἶχα ἀκού-
σει ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους εἶχε διαβιβαστεῖ ἡ διαταγή».

42. Στο C.A., A.III-5, Ds. 16, F. 3, ὁ Μπαγιάρ, ἀφοῦ ἐσφαλμένα λέει:
«Πραγματοποιήθηκε ἡ συνάντηση τῆς Ἑταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ
Δικαίου Σμύρνης. Νομίζω ὅτι ἡ ἡμερομηνία ἦταν 18 Φεβρουαρίου 1918», προσ-
διορίζει ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἀναχώρησε τὸ ἴδιο βράδυ ἀπὸ τὴ Σμύρνη – στὴν πραγ-
ματικότητα, ἡ ἡμερομηνία θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ 18η Μαρτίου 1919.

43. Bayar, V, σσ. 1550-52.

44. Köylü, 24 Νοεμβρίου 1918. Ὑπάρχουν διάφορες διαπιστώσεις σχετικὰ μετὰ
τὸ θέμα αὐτό. Ἄν καὶ ἡ *Anadolu* δημοσίευσε, στίς 26 Νοεμβρίου 1918, τὴν εἰδηση
ὅτι ὁ σύλλογος ἱδρύθηκε «ἐπίσημα» καὶ ὅτι τὸ πρόγραμμά του δημοσιεύεται στὴν
Köylü τῆς ἴδιας ἡμέρας, στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Σμύρνης δὲν κατέστη δυ-
νατὸν νὰ ἀνευρεθεῖ τὸ συγκεκριμένο φύλλο. Ὁ Gotthard Jeaschke στὸ *Türk Kurtuluş
Savaşı Kronolojisi* (Χρονολόγιό τοῦ τουρκικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα), Ἄγκυρα
1970, σ. 7, ἀναφέρει ὅτι ὁ σύλλογος ἱδρύθηκε στίς 26 Νοεμβρίου. Ὁ Yücel Özkaya

λεωφόρου Ἀγίου Γεωργίου κατ' ἀρχὰς καί, ἐν συνεχείᾳ, τὰ γραφεῖα στὸ Πρῶτο Κορδελιό– τῶν ἀδελφῶν Χαλίτ καὶ Ναίλ⁴⁵.

Ἰδρυτές καὶ διοικητές:

Οἱ ἀδελφοὶ Moralizade Halit καὶ Nail (ἔμποροι), ὁ Menemenlizade Muvaffak Bey (ἐφοριακὸς ἐπιθεωρητής), ὁ Naci Bey [ὑποδιευθυντὴς τῆς Τράπεζας Ἐθνικοῦ Κύρους (Itibar-ı Milli)], ὁ Lütfü Bey (ἀπόστρατος χιλιάρχος), ὁ Abdurrahman Sami Bey (ἀπόστρατος ἀξιωματικός), ὁ Arif Bey (πρώην ἐφοριακὸς ἐπιθεωρητής), ὁ Hacı Hasanzade Ethem Bey (γιατρός), ὁ Hasan Vasif Bey (πρώην ταχυδρομικός)⁴⁶.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ ΜΗΟC συγκροτήθηκε ἀνεπίσημα στίς 6 Δεκεμβρίου, ὅταν ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 29 ἀγγλικὴ κανονιοφόρος, ὑπὸ τὴ διοίκηση τοῦ χιλιάρχου Ντίξον, ἀγκυροβόλησε στὸ λιμάνι τῆς Σμύρνης. Ὡστόσο, ἡ ἐπίσημη ἵδρυσή του τοποθετεῖται εἴκοσι ἡμέρες ἀργότερα. Ὁ σύλλογος ποὺ ἀποφάσισαν νὰ ιδρύσουν οἱ παραπάνω

στὸ «Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler», *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* («Ὡφέλικοι καὶ ἐπιβλαβεῖς σύλλογοι στὴ διάρκεια τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνα ἀνεξαρτησίας», *Περιοδικὸ τοῦ Κέντρου Ἑρευνῶν Ἀτατούρκ*), 4/10, σ. 142 καὶ ὁ Taçalan, στὸ *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken* («Ὅταν ἄρχιζε ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας στὴν περιοχή τοῦ Αἰγαίου»), Κωνσταντινούπολη 1981, σ. 125, ἀναφέρουν τὴν 1η Δεκεμβρίου ὡς ἡμερομηνία ἱδρύσεως, «χωρὶς τὴν ἀναφορὰ πηγῆς».

45. Morali, στὸ *MİO*, τ. 8, σσ. 40-41, παραθέτει ὅτι τὸ ἐμπορικὸ κατὰστημα, ποὺ βρισκόταν στὴ λεωφόρο Ἀγίου Γεωργίου, μεταφέρθηκε στὸ Birinci Kordon (Πρῶτο Κορδελιό), ὅταν ὑπέστη δολιοφθορὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμιοὺς, ἐπειδὴ ὁ ΜΗΟC εἶχε ἱδρυθεῖ ἐκεῖ (ἐπισήμως).

46. Morali, *MİO*, σ. 6, οἱ τρεῖς τελευταῖοι προσχώρησαν στὸν σύλλογο τὶς ἡμέρες ποὺ ἀκολούθησαν.

διανοούμενοι, έπειδὴ ένιωσαν προσβεβλημένοι ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῶν Ρωμιῶν ποὺ εἶχαν γεμίσει τὸ λιμάνι γιὰ νὰ προϋπαντήσουν τὴν κανονιοφόρο⁴⁷, προέβη ἀπὸ τὴν ἴδια κιόλας ἡμέρα στὴν πρώτη του ἐνέργεια⁴⁸ μὲ τὸ τηλεφώνημα ποὺ ἔκανε ὁ Χουσεῖν Λουτφί μπέης στὸν ἀναπληρωτὴ νομάρχη Νουρεττίν πασὰ ζητώντας του νὰ σταματήσει τὴν «παράνομη ἐκδήλωση τῶν Ρωμιῶν»⁴⁹. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη νὰ καλέσει, μὲ τὴ μεσολάβηση Ἑγγλων

47. Taçalan, σσ. 122-23. Ἀπὸ τὶς συζητήσεις ποὺ ἔκανε ὁ Τάτσαλαν μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ, προκύπτει ὅτι τὴν ὥρα ποὺ ἡ ἀγγλικὴ κανονιοφόρος ἀγκυροβολοῦσε, οἱ ἱδρυτὲς τοῦ συλλόγου γευματίζαν ἀκριβῶς ἀπέναντι, στὸ μπαλκόνι τοῦ Sporting Club. Τότε, ἓνας Ρωμιὸς ὀνόματι Παυλίδης, ποὺ τὸν γνώριζαν ἀνέκαθεν, τοὺς προκάλεσε μὲ λόγια περιπαικτικά, κι ὁ Χαλίτ μπέης εἶπε: «Κύριοι, θὰ περνᾶμε ἀκόμη τὸν καιρὸ μας μὲ κενολογίες; Ἰδού, ἂν ἓνας Ρωμιὸς ποὺ ζεῖ μὲ τὴ δική μας ὑποστήριξη κάνει αὐτὸ ποὺ μῶλις εἶδατε, λογαριᾶστε πλέον τὴν ἀχαριστία καὶ τὴν αὐθάδεια τῶν ὑπολοίπων! Ἀπὸ σήμερα κιόλας ἂς ἱδρύσουμε ἓναν Σύλλογο καὶ ἂς καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τὴ Σμύρνη ἐναντι τῶν Ἑλλήνων...».

48. Taçalan, σ. 123, Bayar, V, σ. 1601: ὁ Χουσεῖν Λουτφί μπέης, ποὺ μετὰ τὸν Νουρεττίν πασὰ τηλεφώνησε στὸν Μαχμουτ Τζελάλ μπέη, εἶχε πεῖ στὸν τελευταῖο: «...σὰς τηλεφωνῶ ἀπὸ τὴν παραλία. Ὁ τόπος ἔχει μετατραπεῖ σὲ Ἑλλάδα. Βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μὲ μιὰ σφοδρὴ ἐλληνικὴ διαδήλωση. Ἡ κυβέρνηση δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἀπὸ τὴν ἀνικανότητά της, πρέπει νὰ βρεῖτε μιὰ λύση!». Ὁ Μαχμουτ Τζελάλ μπέης, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τὸ τηλεφώνημα αὐτὸ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸν Νουρεττίν πασὰ στὸ γραφεῖο του, λέει: «...ὁ πασὰς ἦταν μόνος του, πηγαίνονερχόταν νευρικὰ μέσα στὸ εὐρύχωρο γραφεῖο τοῦ νομαρχιακοῦ μεγάρου. Γνωρίζετε κάποιον Χουσεῖν Λουτφί, τὴν παράξενος ἄνθρωπος! μού εἶπε, κατευθεῖαν μῶλις μὲ εἶδε. Φαίνεται πὼς ὁ πασὰς εἶχε ἀντιμετωπίσει σκληρότερο τηλεφώνημα». Στὸ ἔγγραφο ποὺ περιλαμβάνεται στὸ C.A., A.Π-5, Ds. 16, F. 1-2, ὁ Μπαγιάρ ἀφηγεῖται τὸ ἴδιο περιστατικὸ μὲ ἐλαφρὲς διαφορές.

49. Ὅπως ἀναγράφεται στὸ ἔγγραφο 24, DH-KMS, Ds. 49-1, ὁ Νουρεττίν πασὰς σὲ τηλεγράφημα ποὺ ἀπέστειλε στὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν, στίς 5 Νοεμβρίου, ἔλεγε: «Οἱ Ρωμιοὶ τῆς Σμύρνης προμηθεύονται πολλὰς ἐλληνικὰς σημαῖες καὶ σημαῖες τῶν συμμαχικῶν κυβερνήσεων καὶ κάνουν τὶς προετοιμασίες διαδήλωσης...». Ὑπέβαλλε, δέ, τὴν παράκληση νὰ εἰδοποιηθεῖ ἀμέσως γιὰ τὸ «ἂν ἡ ἀνακοίνωση ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν Τύπο τῆς Ἰσταμπούλ, σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι ἡ ἀστυνομία θὰ παρεμβαίνει στὴν ἀνύψωση σημαίων ἐκτὸς εἰδικῶν ἡμερῶν, βασιζέται σὲ ἐπίσημη ἀπόφαση». Φαίνεται πὼς τὸ ἀπαντητικὸ τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργοῦ ἐσωτερικῶν Φετχι μπέη: «Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 5 τοῦ

φίλων του στη Σμύρνη, τὸν Ντίξον στὸ σπίτι του γιὰ φαγητὸ ἦταν ἄλλη μιὰ κίνηση ποὺ ἔκανε ὁ ΜΗΟC πρὶν ἀκόμη «ἀποκτήσει ἐπισημότητα». Στὴ δεξίωση, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν Χαλίτ μπέη πραγματοποιήθηκε λίγο μετὰ τὴν ἄφιξη τῆς κανονιοφόρου, μετεῖχαν ὅλα τὰ μέλη τοῦ συλλόγου: ἡ σύναψη σχέσης μὲ τὸν Ντίξον ἦταν γιὰ τὸ καλὸ τῆς Σμύρνης. Στὸ σπίτι τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ, στὸν Καρσιγιακὰ, ὁ Ντίξον φιλοξενήθηκε σὲ ἕνα σαλόνι ποὺ εἶχε διακοσμηθεῖ προσεκτικὰ μὲ προϊόντα τοῦ τουρκικοῦ μόχθου. Σὲ ἐρώτησή του: «Λοιπόν, ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ βρεῖ κάποιος στὴν Τουρκία;», ὁ Χαλίτ μπέης ἀπάντησε γελώντας: «Στὴ στέγη αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ ὑπάρχει ἕνας τεράστιος γάντζος. Ἕνας πολὺ ἀνθεκτικὸς γάντζος. Ὅτιδῆποτε βλέπετε ἐδῶ μέσα, μαζὶ μὲ τὸ σπίτι, συνδέθηκε ἀπὸ τὸν γάντζο αὐτὸν μὲ ἕνα ἀερόπλοιο καὶ εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Εὐρώπη». Τότε, ὁ χιλιάρχος χτυπώντας φιλικὰ στὴν πλάτη τὸν Χαλίτ μπέη εἶπε: «Ἐμένα, ἀλλιῶς μοῦ εἶχαν παρουσιάσει τοὺς Τούρκους καὶ τὴν Τουρκία. Νόμιζα ὅτι ἐρχόμουν σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἀγγλικὲς ἀποικίες»⁵⁰.

Ὁ σύλλογος, τὴν ὥρα ποὺ προέβαινε στὶς ἐνέργειες αὐτές, ἐργαζόταν ταυτόχρονα γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῶν νομικῶν διαδικασιῶν,

κανονισμοῦ. ὁ ὁποῖος ἀνακοινώθηκε μὲ τὴν ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου 1912 ἐγκύκλιο τοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν, στὶς ἰδιαιτέρες ἐπίσημες ἡμέρες μιᾶς ξένης χώρας οἱ ὑπῆκοοι αὐτοῦ τοῦ κράτους καὶ στὶς ἰδιαιτέρες ἐπίσημες ἡμέρες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὅλοι οἱ ξένοι, καὶ στὰ ἐμπορικὰ τους καταστήματα, μαζὶ μὲ τὴν ὀθωμανικὴ σημαία μποροῦν νὰ ἀνυψώνουν καὶ τὴ σημαία τοῦ δικοῦ τους κράτους... οἱ σημαῖες ποὺ ἀνυψώνονται κατὰ παράβαση τῶν ὅρων αὐτοῦ τοῦ κανονισμοῦ θὰ ὑποστέλλονται ἀπὸ τὴν ἀστυνομία...» δὲν ἔφθασε στὰ χέρια τοῦ Νουρεττίν πασᾶ ἐγκαίρως. Γι' αὐτό, ἐπομένως, σὲ εἰδήση ποὺ ἔφερε τὴν ὑπογραφή του καὶ δημοσιεύθηκε στὶς 7 Νοεμβρίου 1918, στὴν *Anadolu*, ὁ πασὰς ἔλεγε: «Ὁ ρωμαϊκὸς πληθυσμὸς, θεωρώντας τὴν ἔλευση τῆς ἀγγλικῆς κανονιοφόρου στὴ Σμύρνη ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ τὴ θεμελίωση τῶν πολιτικῶν σχέσεων ἀνύψωσε σημαῖες καὶ ἔκανε διαδηλώσεις παραβαίνοντας τὸν νόμο. Ἐπειδὴ ἡ ἀνύψωση σημαίας ἐπιτρέπεται μόνον κατὰ τὶς ἰδιαιτέρες ἐπίσημες ἡμέρες, ἀνακοινώνεται ὅτι στὸ ἐξῆς ἡ ἀστυνομία θὰ παρεμβαίνει σὲ τέτοιου εἶδους παράνομες ἐνέργειες καὶ ὅτι ἐναντίον τῶν τολμητιῶν θὰ ἀσκεῖται νομικὴ δίωξη». Γιὰ τὴν ἴδια εἰδήση, βλ. Ροδᾶς, σσ. 38-39.

50. Taçalan, σσ. 124-125, ἀπὸ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

ώστε να μπορεί να λειτουργεί και «επισήμως»: Σκοπός της συγκέντρωσης που έγινε «(λίγο μετά) την αποχώρηση του Νουρεττίν πασά από τη θέση του αναπληρωτή νομάρχης (25 Ὀκτωβρίου - 9 Νοεμβρίου)– στο εμπορικό γραφείο των αδελφών Μοραλιζαντέ στη λεωφόρο Ἀγίου Γεωργίου, ήταν ἡ κατάρτιση καταστατικού που θα καθόριζε τὴν ταυτότητα τοῦ συλλόγου. Στις αποφάσεις που πάρθηκαν στὴ συγκέντρωση αὐτὴ στάθηκε καθοριστικὴ ἡ ἐπιρροή τοῦ ποιητῆ Τοκαντιζαντέ Σεκίπ καὶ τοῦ ἐμπόρου Σαλεπτσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ – οἱ ὁποῖοι, ὅπως διευκρινίζει ὁ Χαλίτ μπέης, εἶχαν κληθεῖ γιὰ νὰ διασκεδαστοῦν οἱ ὑποψίες τῶν Ἀγγλων, τῶν Ρωμιῶν καὶ τῶν μελῶν τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς (İtilaf Fırkası). Ἔτσι, ὁ σύλλογος, μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῶν μπέηδων Τοκαντιζαντέ Σεκίπ καὶ Χατζῆ Μιτχάτ ἐγκατέλειψε τὴ φιλόδοξη ὀνομασία «Ὑπεράσπισης τοῦ Δικαίου» καὶ μετονομάσθηκε σὲ «Ὑπεράσπισης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου». Ἐνῶ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη του σκέφτονταν νὰ διεξαγάγουν «ἄνευ ὅρων ἄμυνα ὑπὲρ τῆς πατρίδας», μὲ τὴν ἐπιμονὴ πάλι τῶν ἰδίων αὐτῶν προσώπων ἐγκλωβίστηκε σὲ μιὰ «ἐπιστημονικὴ» ταυτότητα που θὰ ἐνεργοῦσε μόνο μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἀρχῶν τοῦ Wilson. Στὴν ἴδια συγκέντρωση, μαζὶ μὲ τὴν κατάρτιση τοῦ καταστατικοῦ του, ὁ σύλλογος ἐξέλεξε καὶ τὸ διοικητικό του συμβούλιο⁵¹. Ἐχοντας ἐξασφαλίσει τὴν ὑποστήριξη που ἐπιζητοῦσε ἀπὸ τὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησης⁵², ἀπευθύνθηκε στὴ Νομαρχία –νομάρχης ἦταν ὁ Ταχσίν (Ὁζέρ) μπέης (9

51. Οἱ πληροφορίες σχετικὰ μὲ αὐτὴν τὴ συνάντηση ἀποδελτιώθηκαν ἀπὸ τὴ συζήτηση μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ (Taşalan, σ. 126), καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ λεπτομερὴ ἔκθεση (μαζὶ μὲ τὸ υπόμνημα που δόθηκε στὸν Νουρεττίν πασά) μὲ τίτλο «Σχετικὰ μὲ τὴν ἰδρυση καὶ τὶς ἐργασίες τοῦ Συλλόγου στὴ Σμύρνη», τὴν ὁποία συνέταξαν οἱ ἀδελφοὶ Χαλίτ καὶ Ναῦλ Μοραλιζαντέ κατόπιν τῆς ἀπὸ 12/3/1923 διαταγῆς τοῦ διοικητῆ τοῦ Πρώτου Σώματος Στρατοῦ ἀντιστράτηγου Νουρεττίν πασά (Morali, *MİÖ*, σσ. 5-28).

52. Ὁ Bayar, στὸ C.A.. A.III-5, Ds. 16, F. 1-1, λέει:

Ὁ Φερὶτ Ἐτζατζίμπας ἔφερε τὸν γιατρὸ Χατζῆ Χασανζαντέ Ἐτχέμ μπέη στὸ κλάμπ· μοῦ εἶπε ὅτι θέλει νὰ συναντηθεῖ ἰδιαιτέρως μαζὶ μου. Παρότι ὁ γιατρὸς ἀνῆκε στὴν ἀντιπολιτευομένη παράταξη, ἐπειδὴ ἤξερα ὅτι ἦταν ἄνθρωπος τόσο καθαρὸς ὥστε νὰ μπορεῖ κάποιος νὰ εἶναι εὐχρινὴς μαζὶ του στὰ θέματα τῆς πατρίδας, μοι-

Νοεμβρίου - 2 Δεκεμβρίου)– και πήρε νόμιμη άδεια λειτουργίας αποκτώντας, έτσι, έπισημότητα⁵³.

Το «Καταστατικό άρχων» που κατέθεσε ο Σύλλογος Υπεράσπισης του Όθωμανικού Δικαίου (MHOC) στη νομαρχία άπαρτίζεται από οκτώ άρθρα. Σύμφωνα με αυτό, ο MHOC, ο όποιος θα μπορούσε να ιδρύσει παραρτήματα στη Σμύρνη και σε όποιες άλλες περιοχές έκρινε κατάλληλες, είχε όρίσει σκοπό του την «προσπάθεια έξασφάλισης των δυνατοτήτων για την πνευματική και ύλική ανάπτυξη και πρόοδο περιοχών της πατρίδας· τη γνωστοποίηση στον πολιτισμένο κόσμο των σκέψεων και αισθημάτων του λαού· την έξασφάλιση νομικής και έπιστημονικής υπεράσπισης άπέναντι σε ένέργειες παρεμποδιστικές του σκοπού αυτού, και την πειστική και τεκμηριωμένη απόδειξη στον πολιτισμένο κόσμο των δικαιωμάτων της

ράστηκα μαζί του τις σκέψεις μου. Κάναμε μιá γενική κουβέντα για την κατάσταση της χώρας. Συμφωνήσαμε στο βασικό ζήτημα, ότι δηλαδή έπρεπε, έναντι των συνεχών διαδηλώσεων των Ρωμιών και της συνεργασίας τους με τους Έλληνες, να κάνουμε ό,τι περνούσε από το χέρι μας· έπρεπε να προσπαθήσουμε να έξασφαλίσουμε τη συνεργασία των παιδιών της πατρίδας μπροστά στον κίνδυνο που άπλωνόταν πάνω από τη χώρα. Κατόπιν αυτού, ο γιατρός Έτχέμ μπέης είπε ότι, αν του δινόταν από μέρους μας ύπόσχεση βοήθειας και προστασίας, θα μπορούσε μαζί με μερικούς Συμμετοχικούς φίλους του να ιδρύσουν έναν σύλλογο και να αρχίσουν άμέσως να εργάζονται. Έδωσα στον γιατρό και στους φίλους του τη μεγαλύτερη έγγρήση, τους εξήγησα ότι είμαι μαζί τους στις προσπάγιες της πατρίδας.

Για την ίδια πληροφορία, βλ. Bayar, V, σ. 1619.

53. "Αν και ο Morali, στο *MİÖ*, σ. 7, γράφει: «Η άμεση και έπίσημη όργάνωσή μας έμποδίστηκε από τις ύποψιες των όπαδών της Έλευθερίας και Συνδιαλλαγής και από το ότι αυτές μεταφέρθηκαν στους Γάλλους και τους Άγγλους. Γιατί ύπήρχε ή άποψη ότι ο σύλλογος ήταν τέκνο του Συλλόγου Ένωσης και Προόδου. Λεγόταν επίσης ότι έπρόκειτο για όργάνωση προμετωπίδα του μπολσεβικισμού», δέν θεωρούμε ότι ήταν δυνατόν, τον Νοέμβριο του 1918, να έχει ήδη κατηγορηθεί ο σύλλογος –«που δέν είχε ακόμη άποκτήσει έπισημότητα και ήταν μυστικός»– για ένωτισμό και μπολσεβικισμό από όπαδους στη Σμύρνη του Κόμματος Έλευθερίας και Συνδιαλλαγής, το όποιο την περίοδο εκείνη δέν είχε επαναρραστηριοποιηθεί σε καμιά περιοχή της χώρας. Φαίνεται πως ο Μόραλι άποδίδει σε προηγούμενο στάδιο τις άντιδράσεις που άντιμετώπισε ο σύλλογος άφóτου άπέκτησε έπισημότητα.

έθνικῆς ομάδας πού ἀποτελεῖ τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ στή χώρα» (ἄρθρο 2). Ὁ σύλλογος δήλωνε ὅτι δέν θά ἀσχολοῦνταν «σέ καμιά περίπτωση» μέ τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική ἢ μέ ζητήματα ἐκλογικά, καί ὅτι δέν θά συμμετεῖχε στίς ἐργασίες ὑφισταμένων κομμάτων οὔτε κομμάτων πού ἐπρόκειτο νά ἰδρυθοῦν μελλοντικά (ἄρθρο 3). Τό «διοικητικό συμβούλιό» του θά τὸ ἀποτελοῦσαν ἐννέα άτομα, μεταξύ τῶν ὁποίων θά ἐκλέγονταν ὁ γενικός γραμματέας καί ὁ ταμίας (ἄρθρο 4). Ὁ σύλλογος θά δεχόταν ὡς μέλη του ὅσους ἤθελαν νά ἐγγραφοῦν, μέ τήν πλειοψηφική ψῆφο τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου (ἄρθρο 5), καί θά ἐξέδιδε, ἂν τὸ ἔκρινε ἀναγκαῖο, ἐφημερίδες καί ἐνημερωτικά δελτία στήν τουρκική, ἀγγλική, γαλλική γλῶσσα, ἐπιχειρώντας παράλληλα συνεργασία μέ τόν τοπικό Τύπο (ἄρθρο 6). Ὡς ἔσοδα θά καταχωροῦσε τίς μηνιαῖες τακτικές συνδρομὲς τῶν μελῶν του καί τήν οἰκονομική βοήθεια πού θά τοῦ πρόσφεραν (ἄρθρο 7). Σέ συνέδριο πού θά διοργάνωνε μετὰ τήν ὑπογραφή συνθήκης εἰρήνης, θά ἀποφάσιζε ἂν θά συνέχιζε νά λειτουργεῖ ὑπὸ τὸ ἴδιο καθεστῶς (ἄρθρο 8)⁵⁴.

Ὁ διορισμός στή νομαρχία Ἀϊδινίου τοῦ «ταγμένου ὑπὲρ τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καί Συνδιαλλαγῆς» Ἐτχέμ μπέη, λίγο μετὰ τὴ νομιμοποίηση τοῦ συλλόγου, εἶχε ἀποτέλεσμα νά μὴν μπορεῖ ὁ σύλλογος νά συνεχίσει τίς ἐργασίες του στή Σμύρνη. Ὁ νέος νομάρχης, μετὰ τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του (2 Δεκεμβρίου - 10 Ἰανουαρίου 1919), καί ἀφοῦ πληροφόρηθηκε τὴ συζήτηση τοῦ γιатроῦ Χατζῆ Χασανζαντέ Ἐτχέμ μπέη μέ τὸν Μαχμούτ Τζελάλ μπέη, κατὰ τὴν ὁποία ὁ πρῶτος πῆρε ἀπὸ τὸν δεύτερο τὴν ὑπόσχεση «τῆς ἄνευ ὅρων συμπαράστασης τοῦ Κόμματος Ἀναγέννησης

54. Στον Taçalan, σσ. 126-127, βρίσκεται τὸ κείμενο ἐνός «ἐσωτερικοῦ καταστατικοῦ», ἀλλὰ δέν μπορέσαμε νά διαπιστώσουμε ἂν ὁ σύλλογος τὸ εἶχε ὑποβάλει στὸ βιλαέτι μαζί μέ τὸ «κυρίως ἰδρυτικὸ καταστατικό» του (*Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin Nizamname-i Dahilisi*, Τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου, Σμύρνη 1334, σ. 8). Τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαεννέα συνολικά ἄρθρα σὲ τρία κεφάλαια (βλ. τὸ ἐξώφυλλό του ὡς Προσθήκη 1), παρέχει λεπτομερεῖς πληροφορίες σχετικὰ μέ τὴ λειτουργία καί τὴ δομὴ τοῦ συλλόγου.

(Teceddüt) πρὸς τὸν σύλλογο»⁵⁵, ἔλαβε ἀρνητικὴ στάση. Τότε ὁ σύλλογος ἔστειλε στὴν Ἰσταμπούλ ὡς ἐκπρόσωπο τὸν Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέη, ἐπιφορτίζοντάς τον μὲ «τὸ καθήκον τῆς στενῆς παρακολούθησης τῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος»⁵⁶. Τὶς ἡμέρες αὐτές, ὅταν ὁ σύλλογος ἀσφυκτιοῦσε ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς Τύπου⁵⁷, ὁ Ναίλ μπέης εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὸ ξε-

55. Βλ. ὑποσημ. 52.

56. Morali, *MİÖ*, σσ. 9, 47.

57. Στὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «Νὰ κλαίει κανεὶς ἢ νὰ γελάει;», στίς 8 Ἰανουαρίου 1919, ἡ ἐφημερίδα *Islahat* (Μεταρρύθμιση) γράφει:

Τί γίνεται ὁ Σύλλογος γιὰ τὴν Ὑπεράσπιση τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου; Στὴ χώρα μας ὑπάρχει ἓνας Σύλλογος Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης [Berber, *Mütareke...* (Τὸ σκηντζίκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδο τῆς Ἀνακωχῆς...)], σ. 86. Ὁ σύλλογος ποὺ ὑπῆρχε στὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν μὲ τὴν ἀπὸ 1η Φεβρουαρίου 1919 ἀπόφαση τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἔκλεισε στίς 22 Μαρτίου, ὁπότε κατασχέθηκαν ὅλα τὰ περιουσιακὰ του στοιχεῖα, καὶ διαλύθηκε στίς 2 Μαΐου], ὁ ὁποῖος ἔχει μιὰ τακτικὴ ὀργάνωση καὶ τὸ πρόγραμμά του ὑπερασπίζεται τὰ ὑψηλὰ συμφέροντα τῆς πατρίδας. Κι ἐνῶ ἡ ζωογόνησις, ἡ ἐξομάλυνσις τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖ καθήκον γιὰ τοὺς ἐντιμους καὶ σκεπτόμενους ἀνθρώπους, αὐτὸ δὲν ἔγινε. Ἀκόμα οὔτε καὶ προσωποικότητες τόσο ἀξιόλογες ὥς οἱ μπέηδες Τακντιζαντέ Σαχίπ, σείχης Νουρί, Χατζῆ Μιτχάτ, ὁ γιατρός Ἐτχέμ, ὁ Ἀχμέτ Μπουρχαννετίν δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ σκεφτοῦν αὐτὸ, καὶ συνεργαζόμενοι μὲ παιδαρέλια ἰδρύσαν τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου. Παρκαλλῶ, τί θὰ πεῖ Ἐθνικὴ Ὑπεράσπιση, δὲν θὰ πεῖ Ὑπεράσπιση Ἐθνικοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου; Τότε, τί ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἰδρυθεῖ δεύτερος σύλλογος, ὥστε σχεδὸν νὰ ἐνοχλοῦμε τὸν λαὸ ἀσκόπως, ζητώντας του βοήθεια ἢ προσφεύγοντας σ' αὐτόν; Ὡστόσο, κι ἐνῶ ἐμεῖς θεωρούσαμε τὶς προσωποικότητες τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀναφέρουμε πρὶν πάνω ὠφέλιμες γιὰ τὸν σύλλογο, κρίμα, δὲν ἦταν ἔτσι. Τὸ πρῶτο ἐπίτευγμα μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς αὐτοῦ τοῦ συλλόγου ἦταν τὰ γεγονότα τοῦ Καρσιγιακὰ, ποὺ δὲν ταιριάζουν οὔτε σὲ ἀλῆτες (Ὁ ξυλοδαρμὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς ἰδιοκτῆτη τῆς ἐφημερίδας *Islahat*, Σαμπιζαντέ Ἐμὶν Σουρεγιά μπέη, ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέη – γιὰ λεπτομέρειες βλ. Morali *MİÖ*, σ. 46). Τὸ δεύτερο ἐπίτευγμά τους εἶναι νὰ συγκεντρώσουν τὸν κόσμον στὸ χρηματιστήριο καὶ νὰ τοῦ ζητοῦν βοήθεια. Ἐδῶ ἀκούστηκε ὅτι, ἂν οἱ πλούσιοι δὲν δώσουν χρήματα, θὰ τοὺς ἐκθέσουν. Κρίμα, κρίμα. Τὸ τρίτο τους ἐπίτευγμα κι ἂν εἶναι παράξενο! "Ἐστειλαν, λέει, τὸν γιὸ τοῦ Μόραλι Ἀχμέτ ἐφέντη, αὐτὸ τὸ παιδαρέλι, τὸν Ναίλ, ποὺ δὲν ἔχει πῆξει ἀκόμη τὸ μυαλό του, στὴν Ἰσταμπούλ γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν σύλλογο καὶ τὸ δίκαιό του. Ἐμεῖς λέμε στοὺς πλουσίους μας, ἂν θέλετε νὰ βοηθήσετε δώστε στὸν Σύλλογο Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης. Κι ἀπευθυνόμενοι στοὺς ἐντιμους ἀνθρώπους ποὺ ἀναφέρουμε πρὶν πάνω, τοὺς λέμε,

νοδοχεῖο Τοκατλιάν καὶ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ ὀργανώσεις, ιδρύματα καὶ ἀρχηγούς ξένων ἀποστολῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πίστευε ὅτι μπορούσε νὰ πάρει βοήθεια.

Πρώτη μεταξὺ τῶν ὀργανώσεων αὐτῶν ἦταν τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο⁵⁸, τὸ ὁποῖο ὁ Τούναγια χαρακτηρίζει «ὄχι συνέδριο –ὅπως θεωρεῖται– ἀλλὰ σύλλογο πὺ εἶχε ἀνακοινώσει ὅτι ιδρύθηκε ἀπὸ τὰ κόμματα καὶ ἦταν διακομματικός, ἢ, μᾶλλον, ὑπερκομματικός». Ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο –τὸ ὁποῖο στὸ πρόγραμμά του σημειώνει ὅτι ὁ Σύλλογος Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πενήντα δύο ιδρυτικούς του συλλόγους (ἄρθρο 1)– ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ μπέτης «συνεργάσθηκε» μὲ τὴν Χαλιντέ Ἐντίπ (Ἀντιβάρ) χανούμ, μὲ τὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρίας Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς καὶ Παιδείας, ὀφθαλμίατρο Ἐσάτ (Ισίκ) πασά, τὸν γενικὸ γραμματέα τοῦ ὑπουργείου ἐσωτερικῶν καὶ πρώην βουλευτὴ Φιζάν Τζαμί (Μπαϊκούτ), τὸν διευθυντὴ τῆς Σχολῆς Ἀρρένων Διδασκάλων, Ἀχμέτ Σερεβέτ (Ντιουλιγκέ), τὸν πρώην νομάρχην Ἰκονίου, Χιουσνού, τὸν γιατρὸ Ἀντνάν (Ἀντιβάρ) καὶ τὸν πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναχωχῆς καὶ πρώην διπλωμάτη Γκαλιπ Κεμαλί μπέτη. Γὰ τὴ συνεργασία αὐτή, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει «περίεργη»⁵⁹, ὁ Ναῖλ μπέτης σημειώνει: «Ἐνῶ ἐγὼ περίμενα βοήθεια ἀπὸ αὐτοὺς πὺ βρίσκονταν ἐπικεφαλῆς τοῦ κινήματος, ἐκεῖνοι προσπάθησαν νὰ πάρουν βοήθεια ἀπὸ ἐμένα». Παράλληλα ὁ Ναῖλ μπέτης σύναψε θερμὲς σχέσεις καὶ μὲ τὸν Τύπο⁶⁰.

ἐσεῖς εἶστε οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν ὅσων ἐντίμων ἔχουν ἀπομείνει στὴ χώρα αὐτή. Ἡ διαφύλαξή τῆς σεμνῆς ἀξιοπρέπειάς σας δὲν εἶναι μόνο ὑπόθεση δική σας ἀλλὰ καὶ δική μας. Οἱ συναθροίσεις μὲ παιδαρέλια αὐτοῦ τοῦ εἶδους στιγματίζει τὴ φήμη πὺ ἔχετε στὸ κοινωνικὸ σας περιβάλλον. Ἄν θέλετε νὰ ὑπηρετήσετε τὴν πατρίδα, πηγαίνετε δώστε ζωὴ στὸν Σύλλογο Ἐθνικῆς Ὑπεράσπισης. Νὰ περηφανεύεσαι γιὰ σὰς αὐτὸς ὁ θεσμός, πὺ εἶναι ὀργανωμένος καὶ στὴν τελευταῖο δῆμο τῆς χώρας, καὶ νὰ περηφανεύεσαι ἐπομένως γιὰ σὰς ὅλο τὸ ἔθνος καὶ ὁλόκληρη τὴ χώρα.

58. Γιὰ λεπτομερεῖς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο, βλ. Tunaya, II, Κωνσταντινούπολη (Φεβρουάριος 1986), σσ. 150-160.

59. Morali, *MİO*, σσ. 47-48.

60. Ὁ Morali στὸ *MİO*, σσ. 48-49, λέει: «Στὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν στὴν Ἰσταμπούλ, ἐπωφελήθηκα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Tasvir-i Efkar* (Τρόπος σκέ-

“Όσο ο Ναΐλ μπέης συνέχιζε τη δράση του στην ‘Ισταμπούλ, ανέλαβε καθήκοντα νομάρχης ‘Αϊδινίου ο «ύπερβολικά θρησκος» Νουρεττίν πασάς (26 ‘Ιανουαρίου - 23 Μαρτίου), γεγονός που θα πρέπει να αντιμετωπίσθηκε με ανησυχία από τη διοίκηση του συλλόγου στη Σμύρνη, οι σχέσεις του όποιου με το Κόμμα ‘Αναγέννησης ήταν πλέον γνωστές στο κοινό⁶¹. ‘Επωφελούμενος από ένα παράπονο που εξέφρασε ο Νουρεττίν πασάς σε κάποιον οίκεΐο του, ο Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης τηλεφώνησε στον πασά και του είπε: «Πασά μου, παραπονιέστε πώς δεν σās αναζητāμε. ‘Εσεΐς ὅμως εΐστε απασχολημένος με την ‘Εταιρία τῆς ‘Επιστήμης (Cemiyet-i İlmiye), που ἔχουν ιδρύσει ὅλοι αὐτοὶ οἱ θρησκευόμενοι χατζῆδες καὶ οἱ χοτζάδες. Ἄλλο οἱ ὑποθέσεις θρησκείας καὶ πίστης καὶ ἄλλο ἡ πολιτική. Ἀφῆστε αὐτοὺς νὰ ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ἄλλη ζωὴ. ‘Εσεΐς

ψης). ‘Ο δημοσιογράφος αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας, Ἀλὶ μπέης, ἦταν ἕνας ξανθός, κοιντοῦ ἀναστήματος, εὐκίνητος νέος ἄνδρας. Θυμᾶμαι τὴν πὼς διάνθιζε τὶς δηλώσεις μου καὶ τὶς εἰδήσεις πὺ τοῦ ἔδιναν, καὶ τὶς ἐνίσχυε ἔτσι πὺ ἔμεναν κατὰ-πληκτος. Στὰ δημοσιεύματα πὺ βγῆκαν στὴν ‘Ισταμποῦλ μᾶς βοήθησαν πολὺ ὁ πρῶν διπλωμάτης Χουσεΐν Ραχίπ μπέης, ὁ Γιουνὺς Ναντὶ μπέης καὶ οἱ δημοσιογράφοι τῆς ἐφημερίδας *Aksam* (Βραδυνή)». Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἂν καὶ ἡ ἐφημερίδα *Köylü*, στὸ φύλλο τῆς 9ης Φεβρουαρίου 1919, ἔγραφε: «‘Ο Μοραλιζαντέ Ναΐλ μπέης, μέλος τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ ‘Οθωμανικοῦ Δικαίου Σμύρνης, ὁ ὁποῖος πῆγε στὴν ‘Ισταμποῦλ γιὰ νὰ ἐπιτελέσει ἐθνικὸ καθῆκον, ἐξέδωσε ἐφημερίδα μετὰ ἐγχρωμες εἰκόνες μετὰ σκοπὸ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸ ἱστορικὸ καὶ ἐθνικὸ μας δίκαιον», ἐπειδὴ ὁ Ναΐλ μπέης δὲν ἀναφέρει αὐτὴ τὴ σημαντικὴ δραστηριότητα στὰ ἀπομνημονεύματά του, θεωροῦμε ὅτι ἡ εἶδση δὲν εὐσταθεῖ.

61. Τὸ ὅτι ὁ Νουρεττίν πασάς δὲν ἐβλεπε τοὺς Ἐνωτικὸς μετὰ πολὺ καλὸ μάτι φάνηκε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, μόλις διορίσθηκε ἀναπληρωτῆς νομάρχης Ἀϊδινίου, κατήγγειλε στὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν τὸν βουλευτὴ Ραχμί μπέη, ὁ ὁποῖος εἶχε χρηματίσει καὶ νομάρχης Σμύρνης λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνακωχή, μετὰ τὴν αἰτιολογία ὅτι «προέβαινε σὲ ἐνέργειες πὺ δὲν ἄρμοζαν στὰ καθήκοντά του». Στὸ *DH-KMS*, Ds. 49/1, ἔγγραφο 6, ὁ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν Φετχὶ μπέης, μετὰ τὸ τηλεγράφημά του, στὶς 27 Ὀκτωβρίου 1918, πρὸς τὸν Νουρεττίν πασά, τοῦ γνωστοποιοῦσε ὅτι ἀνέμενε τὰ στοιχεῖα πὺ θὰ ἀποδείκνυναν καὶ θὰ στήριζαν τὴν καταγγελία του. Δὲν μπορέσαμε νὰ διαπιστώσουμε κατὰ πόσο ὁ πασάς ἀπέστειλε ἢ ὄχι στὸν Φετχὶ μπέη τὰ ζητούμενα στοιχεῖα, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ πὺ ἀναφέρουμε ὅτι ἤρθε στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ ἀνακρίνει τὸν Ραχμί μπέη συγκροτήθηκε κατόπιν δικῶν του ἐνεργειῶν.

δῶστε χεῖρα βοηθείας σ' ἐμᾶς». Τότε, ὁ Νουρεττίν τὸν προσκάλεσε στὴ νομαρχία⁶². Ἡ συζήτησή τους, ποὺ μᾶλλον ἔγινε στὶς 3 ἢ 4 Φεβρουαρίου, ἔθεσε τὰ θεμέλια μιᾶς συνεργασίας ποὺ θὰ ἀποδεικνυόταν πολὺ ὠφέλιμη. Ἦταν ἡ περίοδος τῆς Διάσκεψης Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Βενιζέλος εἶχε ζητήσει⁶³ ἀπὸ τοὺς συμμάχους νὰ προσαρτηθεῖ στὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρο τὸ βιλαέτι Ἀιδινίου (σαντζάκια Σμύρνης, Μαγνησίας καὶ Ἀιδινίου) καθὼς καὶ τὰ ἀνεξάρτητα σαντζάκια Kale-i Sultaniye (Τσανάκκαλε), Karesi (Μπαλίκεσιρ), καὶ Menteşe (Μούγλα). Σύμφωνα μὲ τὴ διατύπωση τοῦ Χαλίτ μπέη, πρώτη δουλειὰ τοῦ συλλόγου, ποὺ εἶχε πάρει «μιὰ βαθιὰ ἀνάσα»⁶⁴, ἦταν νὰ ἐτοιμάσει μιὰ προειδοποίηση μὲ ἀφορμὴ τὰ τηλεγραφήματα⁶⁵ ποὺ εἶχαν σταλεῖ στὶς τουρκικὲς ἐφημερίδες τῆς Σμύρνης ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς διοικητὲς καὶ ἱερωμένους τῶν ὑπαγόμενων στὸ βιλαέτι Ἀιδινίου περιοχῶν. Ἡ προειδοποίηση ἄρχιζε: «Ἐμεῖς, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ νομοῦ Ἀιδινίου καὶ τῶν σαντζακιῶν τοῦ Μέντεσε καὶ Κάρεσι, ποὺ ὑπογράφουμε τὸ κείμενο αὐτὸ στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ τῆς ἐν λόγῳ περιοχῆς, ὁ ὁποῖος στὰ τέσσερα πέμπτα του εἶναι, ἀπὸ ἀπόψεως φυλῆς, γλώσσας καὶ ἐθνικῆς συνείδησης, τουρκικός...». Ἡ προειδοποίηση τόνιζε πὼς τὰ βιλαέτια καὶ τὰ σαντζάκια αὐτά, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικότερο κομμάτι τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν τουρκικά, καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἱστορικὲς τους διασυνδέσεις, καὶ συνέχιζε: «Παρατηροῦμε μὲ λύπη πὼς κάποια μικρὰ ἔθνη, ποὺ βάλθηκαν νὰ ἐπωφεληθοῦν

62. Taçalan, σ. 154, ἀπὸ μιὰ συνέντευξη μὲ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

63. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ΙΕ', Ἀθήνα 1980, σ. 111.

64. Morah, *MJO*, σ. 9, ὁ Χαλίτ μπέης τονίζει ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάσα ἀέρθηκε «πολὺ σὺντομα ἀφοῦ ξανάρχισε νὰ ἐργάζεται» ὁ πασάς.

65. Ὑπὸ τοὺς τίτλους «Ἐθνικὸ φανέρωμα» ἢ «Πατριωτικὴ ἐκδήλωση» δημοσιεύθηκαν στὴ *Müsavet* τὰ τηλεγραφήματα ποὺ ἔφθασαν στὶς 22 Φεβρουαρίου 1919 ἀπὸ τὸ Ρεσάντιγε, στὶς 25 Φεβρουαρίου ἀπὸ τὴν Τίρε, στὶς 26 καὶ 27 Φεβρουαρίου ἀπὸ τὴν Πέργαμο καὶ τὸν Τσεσμέ, στὶς 7 Μαρτίου ἀπὸ τὸ Δικελί· στὴν *Islahat* τὰ τηλεγραφήματα ποὺ ἔφθασαν στὶς 2 Μαρτίου ἀπὸ τὰ Βουρλά καὶ τὴν Παλαιὰ Φώκια, καὶ στὴν *Köyliü*, τὸ τηλεγράφημα ἀπὸ τὸ Ντενιζλί, τὴν 1η Μαρτίου.

ἀπὸ τὴν κακὴ κατὰστασιν στὴν ὁποία βρισκόμαστε, ἔχουν ζηλώσει νὰ ἡγεμονεύσουν σ' αὐτὴν τὴν ἀποτελούμενη ἀπὸ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, καὶ ἐντελῶς ξένη πρὸς αὐτούς, φυλὴ. Ἐμεῖς οἱ Τοῦρκοι ζητᾶμε τὴν προστασία τῶν παλαιῶν καὶ ἱερῶν δικαιωμάτων μας πάνω στὰ ἐδάφη αὐτὰ καὶ πιστεύουμε πῶς, μὲ τὴ διασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων μέσῳ μιᾶς μεταρρύθμισις, ἡ παραμονὴ τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν στὴ μητέρα πατρίδα θὰ ἀποτελέσει τὸν σημαντικότερον παράγοντα εἰρήνης καὶ ἡρεμίας στὴν Ἐγγὺς Ἀνατολή. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ ζητᾶμε μὲ σεβασμὸ νὰ προληφθῇ ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὴ φυλὴ μας, νὰ ἀποδοθοῦν τὰ ἀναμφισβήτητα ἐθνικὰ δικαιώματά μας καί, ἔτσι, νὰ προσφερθῇ ὑπηρεσία στὴν παγκόσμια πολιτικὴ εἰρήνη»⁶⁶. Ὁ σύλλογος εἶχε ἐπιφορτίσει μιὰ ἐπιτροπὴ⁶⁷ μὲ τὸ καθήκον νὰ ἐπιδώσει τὴν προειδοποίησιν στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Κυβέρνησις τῆς Συνδιαλλαγῆς στὴν Ἰσταμπούλ καὶ στὸν πρωθυπουργό. Ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Ναῖλ, τὸν Σουκκεριζαντέ Τεβφικ πασά, τὸν σείχη τῶν Μεβλεβήδων Νουρι ἐφέντη, τὸν Νατζι μπέη, καὶ τὸν πολὺ θερμὸ ὁπαδὸ τῆς Συνδιαλλαγῆς, Σαντίκ μπέη, «μὲ τὴ σκέψιν ὅτι ἡ παρουσία τοῦ θὰ λειτουργοῦσε ὡς ἄσυλον τοῦ συλλόγου ἀπέναντι στοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἐλευθε-

66. Ἡ προειδοποίησις δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν ΜΗΟΚ –ποὺ μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη μετέφερε τὶς ἐργασίαις τοῦ στῆν Ἰσταμπούλ– στὴ σ. 11 τοῦ φυλλαδίου ἀρ. 4, μὲ τίτλον «Τουρκικὴ Σμύρνη», τὸ ὁποῖον ἐξέδωσε μὲ στατιστικὰς καὶ γραφιστικὰς προσθήκας καὶ χάρτες στὰ γαλλικά (*Smyrne Turque*, Publication de la Société de Défense des Droits Ottomans-Smyrne, No 4, Imprimerie Ahmed Ihsan & Co, 1919, σσ. 32). Βλ. τὸ ἐξώφυλλον τοῦ φυλλαδίου στῆν Προσθήκῃ 2.

67. Berber, *Mütareke...* (Τὸ σαντζάκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδον τῆς Ἀναχωχῆς...), σ. 20: τὸ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς Σουκκεριζαντέ Τεβφικ πασάς ἦταν μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων τοῦ Κόμματος τῆς Ἀναγέννησις (Teceddüt Partisi) στὶς δημοτικὰς ἐκλογὰς ποὺ ὁλοκληρώθηκαν στίς 10 Φεβρουαρίου. Στὸ ἴδιον, σ. 121: ὁ Σαντίκ μπέης ἦταν ὁ κύριος μέτοχος καὶ υπεύθυνος διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας *Müsavet*, φερέφωνο τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, στὴ Σμύρνη. Στὸ Morali, *MIO*, σ. 10, ἀναφέρεται ὅτι ὁ σείχης τῶν Μεβλεβήδων, Νουρι ἐφέντης, ἐβλαψε τὸν ἀγῶνα γιὰ προσωνικά του συμφέροντα καὶ παρουσιάζεται ἀρνητικὰ τὸ πορτρέτον του. Ὅσο γιὰ τὸν Νατζι μπέη, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τοῦ ΜΗΟΚ.

ρίας και Συνδιαλλαγής, ως βιτρίνα δηλαδή»⁶⁸. 'Η έπιτροπή, στην όποία είχαν δοθεί και πληροφορίες σχετικά με τὸ θέμα τῆς αποστολῆς μερικῶν αἰρετῶν μελῶν στη Διάσκεψη Εἰρήνης για νὰ ἐκπροσωπήσουν τὸν λαὸ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ Σμύρνη στὰ τέλη Φεβρουαρίου.

Γιὰ τὸν ΜΗΟС «εἶχε ἔρθει ἡ ὥρα νὰ γίνεи γνωστὸ ὅτι ἡ παγίδα ποὺ ἤθελαν νὰ στήσουν οἱ Ἀγγλοи χρησιμοποιοῦντας τοὺς Ἕλληνες θὰ κόστιζε πολὺ ἀκριβὰ τόσο στὸν τουρκικὸ λαὸ ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα καί, εἰδικὰ στοὺς Ρωμιοὺς τῆς Τουρκίας»⁶⁹. Ἀφοῦ δημιούργησε μιὰ «συμβουλευτικὴ ἐπιτροπή»⁷⁰ ἀπὸ ἐκπροσώπους ὅλων τῶν κομμάτων, τῶν συλλόγων καὶ τῶν ὀργανώσεων τῆς Σμύρνης, ὁ ΜΗΟС ξεκίνησε τὶς προετοιμασίες ἐνὸς συνεδρίου ποὺ θὰ γινόνταν στὴ Σμύρνη τὸν Μάρτιο, με σκοπὸ νὰ γνωστοποιήσει στὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη τὸ τουρκικὸ δίκαιο⁷¹. Ὁ Νουρεττίν πασάς, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνταποκριθεῖ θετικά στὴν ἐκκλήση βοήθειας τοῦ συλλόγου, στὸ προσκλητήριο τηλεγράφημα ποὺ ἔστειλε στὸ βιλαέτι τοῦ Αἰδινίου, στὰ σαντζάκια καὶ στοὺς καζάδες τοῦ Κάρεσι καὶ τοῦ Μέντεσε ζητοῦσε νὰ μετάσχουν στὸ συνέδριο οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ μωφτηδες τῶν περιοχῶν αὐτῶν μαζὶ με τέσσερις ἐκπροσώπους ἀπὸ κάθε σαντζάκι καὶ δύο ἀπὸ κάθε καζά⁷².

Τὶς ἑίδες ἡμέρες, στὴν Ἰσταμποῦλ λάμβαναν χώρα ἐξελίξεις ποὺ ἐνδιέφεραν τὸν σύλλογο. Ἡ παραίτηση τοῦ πρωθυπουργοῦ Τεβφικ

68. Morali, *MİO*, σ. 10.

69. Morali, *MİO*, σ. 11.

70. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτή, ἓνα εἶδος συννομοσπονδίας ὀργανώσεων, πρέπει νὰ συγκροτήθηκε με πρόταση τοῦ Μοραλιζαντέ Ναίλ μπέη, ὁ ὁποῖος γνώριζε καλὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Συνεδρίου, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσει ἓνα κίνημα στελεχῶν.

71. Ἐνα τέτοιο συνέδριο ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθεῖ σύμφωνα με τὸ κύριο (ἄρθρο 8) καὶ τὸ ἐσωτερικὸ (Ὁργάνωση/ἄρθρο 10) καταστατικὸ τοῦ συλλόγου. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἡ σύγκληση τοῦ συνεδρίου –τὸ ὁποῖο ὁ σύλλογος ὀρίζει σαφῶς στὰ καταστατικά του ὅτι θὰ γίνεи «μετὰ τὴν ἐπίτευξη εἰρήνης»– ὀρίστηκε γιὰ τὸν μῆνα Μάρτιο μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία ποὺ δημιούργησαν οἱ ἑδαφικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Βενιζέλου στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ.

72. Taçalan, σ. 154.

πασά, στις 3 Μαρτίου, ό όποϊος ήταν γνωστό ότι θα άποδεχόταν την προειδοποίηση⁷³, άφησε μετέωρη την έπιτροπή που είχε πάει στην 'Ισταμπούλ. 'Η 'Ιταλία, που θεωρούσε ότι τά έδάφη που διεκδικούσε ό Βενιζέλος στη δυτική 'Ανατολία έπρεπε, κατά τη συμφωνία του St. Jean-de-Maurienne (17 'Απριλίου 1917), να άποδοθοϋν σ' αυτήν, όταν, στις 7 Μαρτίου, κατάλαβε ότι οί σύμμαχοι θα προτιμούσαν την 'Ελλάδα⁷⁴, προσπάθησε να ένισχύσει τη διαπραγματευτική της θέση. 'Ετσι, ό Ιταλός ύπατος κομισάριος στην 'Ισταμπούλ, κόμης Sforza, κάλεσε στην Ιταλική πρεσβεία τόν Ναϊλ μπέη, με τόν όποϊον βρισκόταν τότε σέ έπαφή. Στη συνάντηση αυτή —την όποία νομίζουμε πώς ή έπιτροπή του ΜΗΟC, δυσφορώντας που δέν είχε καταφέρει να προβεί σέ καμιά ένέργεια άπό τότε που έφτασε στην 'Ισταμπούλ, δέχθηκε με εύχαρίστηση— ό κόμης Σφόρτσα είπε στόν Ναϊλ μπέη ότι ή κατάληψη τής Σμύρνης άπό τούς "Ελληνες ήταν ζήτημα ώρων και τόν συμβούλευσε άντί τής 'Ελλάδας να προτιμηθεί ή 'Ιταλία, ή όποία ήταν άνεπτυγμένη, πολιτισμένη και μη έχθρική πρός την Τουρκία⁷⁵. 'Ο Ναϊλ μπέης, ό όποϊος ήξερε ότι «οί 'Ιταλοί...

73. Taçalan, στη σ. 155 αναφέρεται ότι ή έλευση τής έπιτροπής στην 'Ισταμπούλ ήταν άποτέλεσμα μιάς συμφωνίας που κλείστηκε με τόν Τεβφίκ πασά.

74. Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması* ('Ο διαμοιρασμός τής 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας), "Αγκυρα 1986, σσ. 58-60. 'Η έπιτροπή έμπειρογνωμόνων, ή όποία μετά άπό πρόταση του άγγλου πρωθυπουργού, Λόυδ Τζόρτζ, είχε αναλάβει, στις 4 Φεβρουαρίου, να κρίνει και να εκδώσει τελειωτική άπόφαση σχετικά με τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου, παρουσίασε στις 7 Μαρτίου, στη Διάσκεψη, την έκθεση που είχε έτοιμάσει. 'Από την έκθεση προκύπτει ότι οί "Αγγλοι και οί Γάλλοι που συμμετείχαν στην έπιτροπή ως μέλη ένέκριναν όλες τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου σχετικά με τη δυτική 'Ανατολία, τη Θράκη και τά Δωδεκάνησα. Τό γεγονός ότι ό 'Αμερικανός Westermann, μέλος τής έπιτροπής, δέν θεωρούσε προσήκουσες τις άπαιτήσεις του Βενιζέλου στη δυτική 'Ανατολία όχι μόνο δέν έβρισκε σύμφωνο τόν πρόεδρό του Ούίλσον, αλλά ό τελευταίος επαναλάμβανε με κάθε ευκαιρία ότι οί μυστικές συμφωνίες που συνάπτονται στη διάρκεια του πολέμου δέν θα δέσμευαν τόν ίδιο.

75. Τό να εκδώσει ένας σύλλογος που είχε ίδρυθει με σκοπό την υπεράσπιση του δικαίου των Τούρκων τής δυτικής 'Ανατολίας —άκολουθώντας την πρόταση του κόμη Σφόρτσα— προειδοποίηση με την όποία θα δήλωνε ότι προτιμούσε την κατοχή τής περιοχής άπό τούς 'Ιταλούς, άποτελοϋσε άναμφίβολα σημαντικό χαρτί για την 'Ιταλία, κατά τη Διάσκεψη.

δίνοντας την έντύπωση πώς επιθυμοῦσαν νὰ βοηθήσουν τὴν τουρκικὴ ὑπόθεση, ἤθελαν στὴν πραγματικότητα νὰ πάρουν τὴ θέση τῶν Ἑλλήνων» ἀπέρριψε «εὐγενικά» τὴ συμβουλὴ λέγοντας (οὔτε ἐσεῖς οὔτε ἐκεῖνοι). Ἀντ' αὐτοῦ, πρότεινε κοινὴ δράση ἐναντίον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ὑποστήριζε μιὰ πιθανὴ ἀπόπειρα κατάρτησης τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, γεγονὸς ποὺ θὰ τερματιζόταν σίγουρα μὲ καταστροφὴ. Ζήτησε ἐπίσης –παράκληση ποὺ εἶχε ὑποβάλει παλιότερα– τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἰταλοῦ κομισάριου γιὰ τὴν πρόσκληση καὶ συμμετοχὴ ἐκπροσώπων τοῦ συλλόγου στὴ Διάσκεψις Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ. Δύο ἡμέρες ἄργότερα, οἱ Ἰταλοὶ πληροφόρησαν τὸν Ναῖλ μπέη ὅτι ἡ τορπιλάκατος Bronzetto ἦταν ἔτοιμη νὰ μεταφέρει στὴ Σμύρνη τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ ΜΗΟC ποὺ βρισκόταν στὴν Ἰσταμπούλ, ἔτσι ὥστε νὰ ἐτοιμαστεῖ τὸ ὑπόμνημα ποὺ θὰ ἀποστέλλονταν στὴ Διάσκεψις Εἰρήνης⁷⁶. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξι αὐτὴ καὶ γιὰ νὰ γλιτώσει ὁ σύλλογος «ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τοῦ τέκνου καὶ παίγνιου τῶν Ἐνωτικῶν», ὁ Ναῖλ μπέης ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Τζαμί μπέη, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς σκληροὺς ἀντιπάλους τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου⁷⁷. Τὸ πρῶτο ποὺ ἔκανε ὁ Ναῖλ μπέης ὅταν ὁ Τζαμί μπέης δέχθηκε τὴν παράκλησή του –ἀποδοχὴ στὴν ὁποία ἔπαιξε ρόλο τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ δύο ἄντρες γνωρίζονταν ἀπὸ πα-

76. Morali, *MİO*, σσ. 51-52. Ἡ συνεργασία αὐτὴ, πάντως, δὲν δηλώνει ὅτι ἡ Ἰταλία ἐγκατέλειψε τὴν πρόθεσή της, ὅπως αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν παραπάνω ὑποσημείωση. Ὅπως τονίζει ὁ Ναῖλ μπέης, σσ. 50 καὶ 53, ὁ ἀλβανικὸς καταγωγῆς πράκτορας τῶν Ἰταλῶν, Ἀχμέτ Ντίνιο, ποὺ ἐπέβαινε στὴν τορπιλάκατο, εἶχε τηρήσει ἀρνητικὴ στάση ἐναντὶ τοῦ Ναῖλ μπέη καὶ τῶν φίλων του, κι ἀκόμη εἶχε προκαλέσει κάποια ἀναστάτωση στὴ Σμύρνη. (Πρόκειται γιὰ τὴ φιλονικία τοῦ Ναῖλ μπέη, στὸ ξενοδοχεῖο Κράμερ, μὲ τὸν Μουφτουζαντέ Σουκρού (Καγιά) μπέη, γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει ὅτι πῆρε τὸ μέρος τῶν Ἰταλῶν.) Ὅπως τονίζει ὁ Taçalan, σ. 155, στὴν πραγματικότητά καὶ οἱ δύο πλευρὲς προσπαθοῦσαν νὰ χρησιμοποιήσουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη.

77. Ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Tunaya, II, σ. 237, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Ναῖλ μπέης ὑπέβαλλε αὐτὴ τὴν παράκληση, ὁ Τζαμί μπέης ἦταν στέλεχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κόμματος Εἰρήνης καὶ Σωτηρίας (Sulh ve Selamet-i Osmaniye Partisi) –ἡμερομηνία ἱδρύσεως, 14 Ἰανουαρίου 1919–, τὸ ὁποῖο ἦταν γνωστὸ γιὰ τὴν ἀντιπολίτευσή του κατὰ τῶν Ἐνωτικῶν (İttihatçı). Ὁ Τζαμί μπέης θὰ πρέπει νὰ ἐκπροσωποῦσε τὸ ἴδιο κόμμα καὶ στὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο.

λιά⁷⁸— ήταν να τὸν συστήσει στὸν κόμη Σφόρτσα καὶ νὰ τὸν συμπεριλάβει στοὺς ἐπιβάτες τῆς τορπιλάκατου Bronzetto⁷⁹. Ὁ Ναῖλ μπέης ἐτοιμαζόταν νὰ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Ἰσταμποὺλ ἔχοντας παραδώσει, στὶς 12 Μαρτίου, στὶς ἀρμόδιες ἀρχές⁸⁰ τὴν προειδοποίηση τῆς κεντρικῆς διοίκησης τοῦ ΜΗΟC. Παράλληλα, στὴ Σμύρνη ἐτοιμαζόταν, μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Τουρκικῆς Ἑστίας, ἡ σύγκληση μιᾶς συνέλευσης⁸¹ ποὺ θὰ εἶχε σκοπὸ, σύμφωνα μὲ τὴν *Ἐφημερίδα τοῦ χωρικοῦ*, τὴ «διαμαρτυρία ἐναντίον τῶν ἄδικων ἀπαιτήσεων καὶ ὀρέξεων ποὺ ἀναπτύσσονται γιὰ τὴν πατρίδα» καθὼς καὶ «τὴ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς, νομικῆς —κι ὅχι μόνο ἱστορικῆς— ὁδοῦ ἀπόδειξη τῆς ἀδικίας τῶν ἐλληνικῶν διεκδικήσεων ἀπέναντι στὴν πατρίδα μας, ἡ ὁποία εἶναι ζυμωμένη μὲ τὸ αἷμα καὶ τὰ ὅστα μας».

Ἡ συνέλευση αὐτὴ πραγματοποιήθηκε στὶς 13 Μαρτίου, μετὰ τὸ μεσημέρι. Λόγω τῆς συμμετοχῆς ὅλων —πλὴν ἑνός— τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς Σμύρνης, ἐκπροσώπων ὅλων τῶν συλλόγων, ἐκπροσώπων τοῦ Τύπου καὶ τῶν διανοουμένων⁸², νομίζουμε πὼς συγκλήθηκε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἑθνικοῦ Συνεδρίου στὴν Ἰσταμπούλ, καὶ πὼς στὴ διοργάνωσή της ἔπαιξε δραστικὸ ρόλο ἡ «συμβουλευτικὴ

78. Morali, *MİO*, σ. 52, ὁ Ναῖλ μπέης εἶχε κάνει τὴ στρατιωτικὴ του θητεία δίπλα στὸν Τζαμί μπέη, ὁ ὁποῖος στὰ χρόνια τοῦ πολέμου ὑπηρετοῦσε ὡς Ἐπιθεωρητὴς Στρατιωτικῆς Λογοκρισίας Σμύρνης.

79. Τὸ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ΜΗΟC ποὺ βρισκόνταν στὴν Ἰσταμπούλ δὲν γύρισε στὴ Σμύρνη μὲ τὴν ἴδια τορπιλάκατο, θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ ἐπρόσκειντο στοὺς Συνδιαλλακτικοὺς ἤθελαν νὰ ἔχουν ἐπαφὴ μὲ τὴ μόλις σχηματισθεῖσα κυβέρνηση τοῦ ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς Νταμάτ Φερίτ πασᾶ.

80. Morali, *Mütareke'de İzmir, Önceleri ve Sonraları* (MİÖS), (Ἡ Σμύρνη στὴν Ἀναχωρή, πρὶν καὶ μετὰ), Κωνσταντινούπολη 1976, σ. 145. Τὴν προειδοποίηση αὐτὴ διαβίβασαν ὁ κόμης Σφόρτσα στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης τοῦ Παρισιοῦ καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολεγίου Σμύρνης, Μ. Μαχλαχλάντα, στὸν πρόεδρο Οὐίλσον.

81. «Şanlı Toplanma» (Ἐνδοξὴ συνέλευση), *Köylü*, 14 Μαρτίου 1919.

82. Στὴ *Müsavet*, 14 Μαρτίου 1919 ἀναφέρεται ὅτι τὸ Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης (Teceddüd Partisi) «ἐκτίμησε ὅτι στὸ ἐξῆς θὰ εἶναι καλύτερα νὰ μὴν ἀνακατεῦνται σὲ τέτοιες πατριωτικὲς πρωτοβουλίες» καὶ δὲν συμμετεῖχε στὴ συνέλευση.

έπιτροπή» που —όπως γράψαμε— είχε συσταθεί εκ μέρους του συλλόγου. Παρόντες ήταν επίσης και οι εκλεγμένοι για το συνέδριο του ΜΗΟC εκπρόσωποι από τα σαντζάκια και τους καζάδες των γύρω περιοχών της Σμύρνης. Η συνέλευση έγινε στην «κατάμεστη από κόσμο αίθουσα» του θεάτρου Σμύρνη, στον φράγκικο μαχαλά. Ἀρχισε με τη μακρά ομιλία ενός από τα μέλη της Ἐστίας, του Βασίφ μπέη, που μέσα σε συχνά χειροκροτήματα υπογράμμιζε ότι η Σμύρνη θα παραμείνει τουρκική, και ἔληξε με την αποδοχή του κάτωθι κειμένου, το οποίο ἐπρόκειτο να ἐπιδιοθεῖ από τον πρόεδρο της Ἐστίας και γιατρός Χατζή Χασανζαντέ Ἐτχέμ μπέη και από μερικούς φίλους του στους εκπροσώπους των συμμαχικῶν κρατῶν στη Σμύρνη⁸³.

1) Ἐπειδὴ στὰ βιλαέτια Σμύρνης καὶ Ἀϊδινίου οἱ Τοῦρκοι ἀποτελοῦν, ἀπὸ ἀπόψεως πληθυσμοῦ, οἰκισμοῦ ἀλλὰ καὶ ἰδιοκτησίας ἐκτάσεων, τὴν πλειοψηφία, βάσει τοῦ ἄρθρου 12 τῶν ἀρχῶν τοῦ Οὐίλσον, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ βιλαέτι μας ξένη διοίκηση. 2) Πιστεύουμε καὶ ἀναμένουμε ὅτι ἡ βασισμένη στὴ δικαιοσύνη πολιτικὴ τῶν μεγάλων κρατῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν δὲν θὰ δεχθεῖ τὴν ἄρση τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας στὰ βιλαέτια Σμύρνης καὶ Ἀϊδινίου. 3) Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι θέλουν στὸ μέλλον νὰ οἰκοδομήσουν ἓνα ἀληθινὰ πολιτισμένο σύστημα, βασισμένο στὶς ἀρχές τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔχουν ἀποφασίσει μὲ ὅλες τους τὶς δυνάμεις νὰ μὴν ἀποδεχοῦν τὴν ἐγκαθίδρυση ξένης κυριαρχίας στὴν πατρίδα τους⁸⁴.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ναῖλ μπέης εἶχε ἐπιβιβασθεῖ μαζί με τὸν Ἱζαμί μπέη στὴν τορπιλάκατο Bronzetto καὶ εἶχε ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Ἰσταμπούλ. Ἀνησυχώντας ὅμως μήπως οἱ Ἰταλοὶ τοὺς «τὴν εἶχαν στημένην»⁸⁵ στὴ Σμύρνη, ἄρχισε στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ νὰ γράφει πρόχειρα τὸ ὑπόμνημα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σταλεῖ στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης. Ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὸ πρόχειρο αὐτὸ γραπτὸ «κείμενο ποὺ ἐξέφραζε τὴ δυσκολία νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ ἡ ἐλληνικὴ κατοχή».

83. «Şanlı Toplanma» (Ἑνδοξη συνέλευση), *Köylü*, 14 Μαρτίου 1919.

84. *Hukuk-u Beşer* (Ἀνθρώπινα δικαιώματα), 15 Μαρτίου 1919.

85. Κάποιες ἐνέργειες πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶχε πράγματι κάνει ὁ πρέσβης τῶν Ἰταλῶν, Ἀχμέτ Ντίνιο. Βλ. ὑποσημ. 76.

για να ἐπικυρωθεῖ, δέ, στή Σμύρνη χωρίς περιττές συζητήσεις, ἀποφάσισαν μὲ τὸν Τζαμί μπέη νὰ ποῦν πῶς τὸ κείμενο εἶχε τὴ συγκατάθεση τοῦ Γκαλιπ Κεμαλί μπέη καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Τεβφίκ πασᾶ⁸⁶. Ἡ συνάντηση, ποὺ ἔγινε στὸ δημαρχεῖο ἀμέσως μόλις ἔφθασε ἡ τορπιλάκατος στή Σμύρνη, καὶ στὴν ὁποία οἱ μπέηδες Ναῖλ καὶ Τζαμί εἶχαν καλέσει, μαζί μὲ τὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ ΜΗΟC καὶ τοὺς προύχοντες τῆς Σμύρνης, ἐξελίχθηκε κατὰ πῶς τὴν εἶχαν σχεδιάσει. "Ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Μαχμουτ Τζελάλ μπέης, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε στή συνάντηση, ὁ Τζαμί μπέης, ἀφοῦ διάβασε τὸ ὑπόμνημα, εἶπε ὅτι «τὸ κείμενο τὸ εἶχε δεῖ προσωπικὰ καὶ τὸ εἶχε ἐγκρίνει ὁ πρωθυπουργὸς Τεβφίκ πασάς· ἂν ὑπῆρχε κάποιο σημεῖο ποὺ δὲν τοὺς ἄρεσε, κάποιο σημεῖο ποὺ δημιουργοῦσε ἀμφισβητήσεις, θὰ μπορούσε καὶ νὰ ἀλλάξει». Πρόσθεσε ὅτι εἶχε θεωρηθεῖ κατὰλληλη κίνηση «νὰ μεταφρασθεῖ τὸ ἐγκεκριμένο κείμενο στὰ γαλλικὰ καὶ νὰ ὑπογραφεῖ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ἐκπροσώπους τῆς Σμύρνης, τοῦ Ἀϊδινίου, τοῦ Ντενιζλί, τῆς Μούγλας, τῆς Μάνισας καὶ τοῦ Μπαλίκεσιρ»⁸⁷. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση ποὺ ἐλήφθη, τὸ ὑπόμνημα μεταφράσθηκε στὰ γαλλικὰ ὑπὸ τὸν τίτλο «Un appel à la justice» (Μιὰ ἐκκλήση στὴ δικαιοσύνη) καὶ τυπώθηκε σὲ μορφὴ φυλλαδίου⁸⁸. Σκοπὸς ἦταν νὰ καταδειχθεῖ –μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς– στὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη ὅτι στή Σμύρνη καὶ στὰ περίχωρά της «ποὺ τὰ ὑποκινούμενα ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες προκατειλημμένα ἐκδο-

86. Morali, *MİO*, σ. 53.

87. Bayar, V, σ. 1625, Morali, *MİO*, σ. 53.

88. Στὸ ἐξώφυλλο τοῦ φυλλαδίου τοῦ συλλόγου, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε ὅπως ὀρίζουν τὸ κυρίως καταστατικὸ (ἄρθρο 6) καὶ τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ (Ὁργάνωση/ἄρθρο 6), ἀναγράφεται ἡ φράση: «Ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο ποὺ συνήλθε στή Σμύρνη στίς 17 Μαρτίου 1919 καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης Ὁθωμανικοῦ Δικαίου», *Un appel à la justice*, Publié par la Société de Défense des Droits Ottomans et approuvé par le Congrès National, réuni à Smyrne le 17 Mars 1919, Constantinople, Imp. Zellich Frères, Pera, rue Yazidji, Koule-Capou (nouvelle bâtisse), 1919, 10 σ. + 1 γραφικὸ (ἐγχρωμο) + 1 χάρτης (ἐχρωμος). Ἐπειδὴ ἐκδόθηκε μετὰ τὸ κυρίως καὶ τὸ ἐσωτερικὸ καταστατικὸ, νομίζουμε ὅτι τὸ φυλλάδιο εἶναι ἡ ἐκδοσις ὑπ' ἀρ. 3 τοῦ συλλόγου καὶ βρίσκεται στὸ *Smyrne Turquie*, σσ. 5-10.

τικά ὄργανα προσπαθοῦσαν νὰ παρουσιάσουν ὡς τὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ», ζοῦσαν κατὰ μέγιστη πλειοψηφία Τοῦρκοι⁸⁹.

Τὸ συνέδριο, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνεи στὶς 15 Μαρτίου, ἀναβλήθηκε γιὰ τὶς 17 Μαρτίου, ἡμέρα Δευτέρα – προφανῶς ἐπεὶδὴ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους δὲν εἶχαν φθάσει ἀκόμη στὴ Σμύρνη. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ μιὰ ἀνακοίνωση τοῦ ΜΗΟС ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν τοπικὸ Τύπο⁹⁰ καὶ ποὺ γνωστοποιοῦσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναβολή, ὅτι ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα τῆς μελλοντικῆς συνέλευσης ἐπρόκειτο νὰ ἀναγγελοῦν χωριστά. Πράγματι, μὲ ἄλλη ἀνακοίνωση τὰ κεντρικὰ γραφεῖα πληροφόρησαν τὸ κοινὸ ὅτι τὸ συνέδριο θὰ γινόταν στὴν αἴθουσα τοῦ Κινηματογράφου Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης⁹¹ στὴν ὁδὸ Τυπογραφείου καὶ θὰ ἄρχιζε στὶς 10 τὸ πρωί⁹². Ἡ Ἐφημερίδα τοῦ

89. *Un appel à la justice*, σ. 3. Τὸ φυλλάδιο τὸ ὁποῖο μεταφράσθηκε στὰ τουρκικὰ ἀπὸ τὸν Ersu Erdinç, «Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Beyannamesi, Adalet Bir Çağı (Ἡ διακήρυξη τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης Ὁθωμανικοῦ Δικαίου, Μιὰ ἐκκλήση στὴ Δικαιοσύνη), *Tarih ve Toplum*, τ. 121, Ἰανουάριος 1994, σσ. 35-39, (βλ. Προσθήκη 3), προσπαθοῦσε στὴν πραγματικότητα, ὅπως ἀναφέρεται στὴ σ. 61, Morali, *MİÖ*, βασισμένο στὰ συμπεράσματα τοῦ M. Cuinet –στὸν ὁποῖο εἶχε ἀνατεθεῖ ἔρευνα στὴν Τουρκία ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Δημοσίου Χρέους– νὰ ἀνασκευάσει τὰ γραφόμενα στὸ βιβλίο τοῦ Λέοντα Μακκᾶ, *Hellénisme à l'Asie Mineure* (Ὁ ἑλληνισμὸς στὴ Μικρὰ Ἀσία), Παρίσι, 1919. Δημήτρης Κιτσίκης, *Yunan Propagandası* (Ἑλληνικὴ προπαγάνδα), Κωνσταντινούπολη (χ.χ.), σ. 158: ὁ Λέων Μακκᾶς, διευθυντῆς τῆς *Les Études Franco-Grecques*, ποὺ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὄργανα προπαγάνδας τῆς ἑλληνικῆς κυβέερησης στὴ Γαλλία, διηγήθηκε στὸν συγγραφέα πῶς εἶχε ἐξαναγκαστεῖ νὰ γράψει τὸ βιβλίον ὡς ἐξῆς:

... λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν Ἀναχωρή, μὲ κάλεσε ὁ πρεσβευτῆς μας στὸ Παρίσι, Ἀθωας Ρωμανός. Μοῦ ζήτησε νὰ γράψω, νὰ ἐκδῶ καὶ νὰ διανείμω ἓνα βιβλίο σχετικὸ μὲ τὴν Ἀνατολίαν καὶ μὲ τὰ ἐκεῖ δικαίωμάτῃς μας. Ἡθελε τὸ βιβλίο νὰ τυπωθεῖ πρὶν ἀπὸ τὶς 25 Δεκεμβρίου. Γιατὶ τότε θὰ βρισκόταν στὸ Παρίσι ὁ Βενιζέλος γιὰ νὰ ἀνακοινώσει τὶς ἐδαφικὲς μας ἀπαιτήσεις. Δέχθηκα. Οἱ στατιστικὲς ποὺ ζήτησα μοῦ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὴν Ἀθήναν ὕστερα ἀπὸ δέκα ἡμέρες. Καὶ μέσα σ' ἓνα μῆνα Ὁ ἑλληνισμὸς στὴ Μικρὰ Ἀσία εἶχε γραφτεῖ, τυπωθεῖ, διορθωθεῖ καὶ διανεμηθεῖ σὲ 5.000 σημαντικοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν ὁ Βενιζέλος ἦρθε τὴν ἀνμενόμενη ἡμερομηνία στὸ Παρίσι, εἶδε τὸ βιβλίο στὰ χέρια ὧλον.

90. *Müsavet*, «Hukuk-u Beşer» (Ἀνθρώπινα δικαιώματα), 16 Μαρτίου 1919.

91. Βλ. Εἰκ. 5.

92. *Köylü*, 16 Μαρτίου 1919, *Müsavet*, 17 Μαρτίου 1919.

χωρικοῦ καλωσόρισε τὸ συνέδριο γράφοντας: «Χαιρετίζουμε τὸ μεγάλο συνέδριο ποὺ ἀρχίζει σήμερα, τὸ συνέδριο τοῦ ΜΗΟC, ὁ ὁποῖος ἰδρύθηκε γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ καὶ γιὰ νὰ περιφρουρήσει τὸ ἱερὸ δίκαιό μας ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ, ἐνῶ δὲν ἔχουν τὸ παραμικρὸ δικάϊωμα πάνω σ' αὐτὰ τὰ γόνιμα ἐδάφη, πασχίζουν μὲ τυχοδιωκτικὸ τρόπο νὰ σφετερισθοῦν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον»⁹³. Τὸ συνέδριο ἄρχισε στὸν ῥωο καὶ τὴν ὥρα ποὺ εἶχε ἀνακοινωθεῖ, μὲ τὴ συμμετοχὴ τριάντα ἐπτὰ μουφτήδων καὶ τριάντα ἐπτὰ δημάρχων, ἀλλὰ καὶ συνέδρων ποὺ ἐκπροσωποῦσαν κοινωνικά ἰδρύματα καὶ τὸν Τύπο, καθὼς καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ⁹⁴. Πρόεδρος ἐξελέγη ὁ νέος δήμαρχος τῆς Σμύρνης Χατζῆ Χασάν πασάς⁹⁵, καὶ ἀντιπρόεδροι οἱ πέντε δήμαρχοι: τοῦ Μπαλίκεσιρ, Χαφῖζ Μεχμέτ Ἐμὶν μπέτης, τῆς Μάνισας, Μπαχρὶ μπέτης, τοῦ Ἀϊδινίου, Ἐμὶν μπέτης, τοῦ Ντενιζλί, Χατζῆ Τεβφικ μπέτης, καὶ τῆς Μούγλας, Ραοῦφ μπέτης⁹⁶. Ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἡμέρα, τὸ συνέδριο ἐξελέφθη ἀπὸ τὸν προσκείμενο στὸ Κόμμα Συνδιαλλαγῆς καὶ Εὐθυμερίας (İtilafci ve Selametçi) Τύπο ὡς παιχνίδι τῶν Ἐνωτικῶν⁹⁷.

93. «Kongre'ye Selam» (Χαιρετισμὸς στὸ συνέδριο), *Köylü*, 17 Μαρτίου 1919.

94. «Büyük Kongre» (Τὸ μεγάλο συνέδριο), *Köylü*, 18 Μαρτίου 1919. Ἄν καί, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «Χαιρετισμὸς στὸ συνέδριο» ποὺ εἶχε δημοσιευθεῖ στὴν *Köylü* τὴν προηγούμενη ἡμέρα, στὸ συνέδριο ἐπρόκειτο νὰ συμμετάσχουν «πάνω ἀπὸ τριακόσιοι ἐκπρόσωποι τοῦ ἰσλαμικοῦ λαοῦ», φαίνεται πῶς, παρὰ τὴ διήμερη ἀναβολή, ἡ συμμετοχὴ δὲν ἦταν ἡ ἀναμενόμενη. Καὶ πράγματι, ὁ Bülent Tanör στὸ *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, 1918- 1920*. (Οἱ διοικήσεις τοπικῶν συνεδρίων στὴν Τουρκία, 1918-1920), Κωνσταντινούπολη (Ἰούλιος 1992), σ. 63, ἀναφέρει ὅτι στὸ συνέδριο συμμετεῖχαν ἐκατὸν ἐξήντα πέντε συνέδριοι. Βλ. Εἰκ. 6.

95. Berber, *Mütareke...* (Τὸ σαντζάκι τῆς Σμύρνης τὴν περίοδο τῆς Ἀναχωχῆς...), σ. 22. Ὁ Ὀσμανζαντὲ Χατζῆ πασάς, ποὺ συμμετεῖχε στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς Σμύρνης, ἀπὸ τοὺς καταλόγους τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, διορίσθηκε ἀπὸ τὴ νομαρχία δημάρχος Σμύρνης στὶς 28 Φεβρουαρίου. Taçalan, σ. 160, ὁ Χατζῆ Χασάν πασάς πέθανε στὴν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε διαφύγει λίγο πρὶν ὁ τουρκικὸς στρατὸς μπεῖ στὴ Σμύρνη (9 Σεπτεμβρίου 1922).

96. «Büyük Kongre» (Τὸ μεγάλο συνέδριο), *Köylü*, 18 Μαρτίου 1919.

97. «Dünkü Kongre» (Τὸ χθεσινὸ συνέδριο), *Müsavır*, 18 Μαρτίου 1919, ὅπου εἶχε τυπωθεῖ μὲ μεγάλα γράμματα ἡ φράση: «Ἡ σωτηρία τῆς πατρίδας εἶναι δυνατὴ· τὸ ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐκδιωγμένη Ἐνωσι καὶ Πρόδοος δὲν τυ-

Στά διαλείμματα ανάμεσα στις συνεδρίες, οί διοικητές τοῦ συλλόγου ὁδηγοῦσαν τοὺς συνέδρους, κατὰ ὁμάδες, νὰ συναντήσουν τὸν Νουρεττίν πασά, ὁ ὁποῖος περίπου μία ἐβδομάδα πρὶν (στὶς 11 Μαρτίου) εἶχε ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ νομάρχου ἀλλὰ καὶ τοῦ διοικητῆ (Διοίκηση Σμύρνης καὶ περιχώρων). Ὁ Νουρεττίν πασὰς συμβούλεψε τοὺς συνέδρους νὰ ἐργασθοῦν ὁ καθένας στὴν περιοχὴ του ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ συλλόγου καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ προβάλουν ἀντίσταση σὲ ἐνδεχόμενη ἐλληνικὴ κατοχή⁹⁸. Ἀπὸ τὸ συνέδριο ἀποχώρησε τὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, ἐπειδὴ –ὅπως ἀνακοίνωσε στὸ κοινό⁹⁹– «ἦταν σαφὴς ἡ ἐπιθυμία του νὰ παρουσιάσει καὶ νὰ ἀναστήσει τίς ἰδέες καὶ τίς ἀπόψεις τῆς Ἐνωσῆς καὶ Προόδου καὶ νὰ ἐμπλακεῖ στὴν ἐσωτε-

χαίνει πιά καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τῦχει στὴν Τουρκία καμιάς ὑπόληψης». Στὶς 18 Μαρτίου 1919, *Hukuk-u Beger*:

Ἄρχισε χθὲς στὸν Ἐθνικὸ Κινηματογράφου (Milli Sinema), στὴν ὁδὸ Μπεηλέρ (Ματμπά), τὸ γενικὸ συνέδριο τοῦ ΜΗΟΚ. Ἀκριβῶς ὅπως στὰ συνέδρια τῆς Ἐνωσῆς καὶ Προόδου, δίνεται μὲ νύμματα τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τῶν χειρῶν ἡ ἄδεια νὰ ἐκφραστεῖ ὅποι- ἀδήποτε πρόταση δὲν φέρει ἀντίρρηση σὲ εἰλημμένες ἀποφάσεις. Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ πάρουν τὸν λόγο γιὰ νὰ φωτίσουν τὰ πράγματα καὶ νὰ προσδιορίσουν τὴν κατὰστα- ση τοῦ συλλόγου βρίσκονται ἐνώπιον τετελεσμένων. Οἱ ἀφεντάδες μας συνεχίζουν μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸν τρόπο ποὺ τοὺς εἶναι γνώριμος, νὰ ἐπιτελοῦν τὰ κατορθώματά τους.

98. Taşalan, σσ. 160, ἀπὸ τίς πληροφορίες ποὺ ἔδωσε ἐγγράφως ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ· σ. 161, σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς συναντήσεις, ὁ μουφτής Ἀχμέτ Χουλουσί ἐφέντη, ὁ ὁποῖος θὰ ὀργάνωνε διαδήλωση διαμαρτυρίας στὸ Ντενιζλί μόλις θὰ ἔμπαινε ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς στὴ Σμύρνη, εἶχε πεῖ στὸν Νουρεττίν πασά: «...τὴ Σμύρνη θὰ τὴ δώσουν στοὺς Ἕλληνες, ἐμεῖς δὲν θὰ καθίσουμε μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. Ὁ λαὸς μας θὰ μᾶς προμηθεύει στρατιῶτες, χρῆμα καὶ τροφή. Ἐκεῖνο ποὺ μονάχα μᾶς λείπει εἶναι ἓνας ἀρχηγός. Σ' αὐτὴ τὴν περί- πτωση ἔλατε σὰ μετόπισθεν, δηλαδὴ στὸ Ντενιζλί». Καὶ ὅταν ὁ πασὰς τοῦ ἀπά- ντησε: «Ὅσο βρίσκομαι ἐγὼ ἐδῶ, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴ Σμύρνη. Θὰ ἀντεπιτεθῶ», ἐκεῖνος ἐπανεῖλαβε τὴν παράκλησή του μὲ τὰ λόγια: «Καλὰ, πασά μου, ἀλλὰ ὑποθέτω ὅτι θὰ σᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ Σμύρνη εἴτε καθαιρώντας σας εἴτε δίνοντάς σας προαγωγή. Τότε, λοιπόν, ἔλατε σ' ἐμᾶς. Σὲ καμιά περί- πτωση μὴν πηγαίνετε στὴν Ἰσταμπούλ». Ὅμως ὁ πασὰς ἔφυγε γιὰ τὴν Ἰσταμπούλ στὶς 11 Μαρτίου, μόλις δηλαδὴ ἔφθασε στὴ Σμύρνη ὁ νομάρχης ποὺ εἶχε διοριστεῖ στὴ θέση του.

99. *Islahat*, 19 Μαρτίου 1919.

ρική πολιτική». Παράλληλα υφίστατο όλοένα πυκνούμενες επιθέσεις από τὸν ἀντιπολιτευόμενο Τύπο¹⁰⁰. Στὴν τελευταία συνεδρία ποὺ πραγματοποιήθηκε, στὶς 19 Μαρτίου, τὸ συνέδριο ἐνέκρινε καὶ ψήφισε τὸ ὑπόμνημα, στὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποῖου «πρῶτος» εἶχε ἀναφερθεῖ ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ μπέης λέγοντας: «ἡ πατρίδα εἶχε δεῖ τὸν κίνδυνο καὶ εἶχε καθορίσει πῶς θὰ τὸν ἀντιμετώπιζε»¹⁰¹. Τὸ ὑπόμνημα, πού, καθὼς φαίνεται, τηλεγραφήθηκε τὴν ἐπομένη στοὺς ὑπατοὺς κομισάριους τῶν συμμαχικῶν κρατῶν στὴν Ἰσταμπούλ, εἶναι τὸ ἑξῆς:

Ἐμεῖς, οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι δήμαρχοι τῶν πόλεων τῆς Σμύρνης, τοῦ Μπαλίκεσιρ, τῆς Μάνισας, τοῦ Ἀϊδινίου, τοῦ Ντενιζλί καὶ τῆς Μούγλας, ὅλων τῶν καζάδων ποὺ βρίσκονται ἐντὸς τῶν βιλαετιῶν Ἀϊδινίου καὶ Κάρεσι καὶ τῶν σαντζακιῶν τοῦ Μέντεσε, μουφτῆδες, μέλη τῶν συμβουλίων τῶν δήμων καὶ τῶν καζάδων, ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων λαϊκῶν τάξεων καὶ ἐκπρόσωποι τοῦ τουρκικοῦ Τύπου καὶ τῶν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων, συντασσόμενοι πρὸς τὴν ἐθνικὴ βούληση τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ συνήλθαμε σὲ συνέδριο.

Ἀφοῦ ἐξετάσαμε διεξοδικὰ τὴ νέα κατάσταση ποὺ διαμόρφωσε, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔθνη, ὁ μεγάλος πόλεμος, καθὼς καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ ἔγιναν ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὰ μεγάλα κράτη μὲ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ μελλοντικὴ εὐημερία κάποιων ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ τὶς σχετιζόμενες μὲ τὴν πατρίδα μας ἐμπάθειες ὀρισμένων ἐθνῶν ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς συνθήκες ποὺ γέννησε ὁ πόλεμος, παρουσιάσαμε στὴ συνείδηση ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας τὰ κάτωθι αἰτήματα, ποὺ ἔγιναν παμψηφεί ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὸ συνέδριο:

1. Τὸ τουρκικὸ ἔθνος θέλει νὰ πιστεύει πῶς ἡ πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὶς νικητρίες δυνάμεις δὲν ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξαφάνισή του. Περιμένει ἀπὸ τὰ μεγάλα κράτη νὰ ἐπιδείξουν τὶς προσπάθειές τους πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

2. Ἡ μελλοντικὴ ὕλική καὶ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἓνα ὅλον στὴν Ἀνατολία, εἶναι ἐφικτὴ μόνο

100. «Οἱ ἀποκρουστικοὶ ἐλιγμοὶ τῆς Ἑνώσεως», *Mısavvat*, 19 Μαρτίου 1919: Τέτοιου θρασὺ καὶ ἀναίσχυντο κομιτάτο δὲν ἔχει ξαναγίνει. Πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι καταπονοῦν αὐτὴ τὴ χώρα καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν. Νὰ ἀντιληφθοῦν πῶς κάθε τους κίνηση εἶναι ἐπιβλαβὴς γιὰ τὴ χώρα καὶ νὰ μὴν ἀνακατεύονται πονηρὰ. Ὁ λαὸς δὲν πιστεύει πιά, σὲ καμιά περίπτωσι, ὅτι μποροῦν νὰ κάνουν ὅποιονδήποτε καλὸ στὴ χώρα αὐτὴ τὰ ματωμένα χέρια ποὺ προστατεύουν ἐγκληματίες.

101. Morali, *MİÖ*, σ. 12.

ἂν δὲν κατακερματιστεῖ καὶ ἂν δὲν ὑποδουλωθεῖ στὶς μειονότητες, καθὼς καὶ μὲ τὸ νὰ παραμείνει ἡ Ἰσταμπούλ, ἡ ὁποία ἄρχει ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς του μοίρας, πρωτεύουσα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

3. Στὶς ἀκτὲς τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ὅπου βρίσκονται τὰ βιλαέτια καὶ τὰ σαντζάκια ποὺ ἐκπροσωποῦνται ἄμεσα ἀπὸ τοὺς κάτωθι ὑπογεγραμμένους συνέδρους-ἐκπροσώπους τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ὁ τουρκικὸς λαὸς διαθέτει, σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῶν περιοχῶν αὐτῶν, σημαντικότερη θέση καὶ πληθυσμιακὴ πλειοψηφία. Ἐπειδὴ τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἔχει τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ 95% τῶν ἐκτάσεων, βρίσκειται σὲ θέση παραγωγοῦ, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐθνικὰ στοιχεῖα βρίσκονται σὲ θέση μόνο μεταπράτη, ἡ ὁποιαδήποτε ἀλλαγὴ στὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τῆς περιοχῆς αὐτῆς θὰ προκαλοῦσε παράλυση στὸν ἐθνικὸ κορμό. Ἡ ἀπώλεια τῶν παραλιακῶν ἐμπορικῶν διόδων θὰ προκαλοῦσε τὴν οἰκονομικὴ, ἐμπορικὴ καὶ ἐπιχειρηματικὴ ὁμηρίαν τῆς τουρκικῆς φυλῆς, ἡ δὲ ἐνδεχόμενη διαφυλετικὴ σύγκρουση ἀπειλεῖ μὲ ἀφανισμό τὴ μελλοντικὴ εἰρήνη καὶ τὸν φυσικὸ πλοῦτο τῆς χώρας μας.

4. Τὸ τουρκικὸ ἔθνος, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴ δικαιοσύνη τῶν μεγάλων κρατῶν, διατηρεῖ τὴν ψυχραιμία του ἀπέναντι στοὺς κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὸ μέλλον του. Ὡστόσο, εἶναι σίγουρο ὅτι δὲν θὰ κατηγορηθεῖ γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὰ δικαιώματά του¹⁰².

Τὸ συνέδριο, ἐν συνεχείᾳ¹⁰³, ἐξέλεξε μέλη τοῦ νέου διοικητικοῦ συμβουλίου τοὺς: Χατζῆ Χασάν πασά, Τζαμί, Τοκαντζιζαντέ Σεκίπ, Χατζῆ Ἀλὶ Πασαζαντέ Ρεφίκ, Ἀχμέτ Σουκροῦ (ἀπὸ τοὺς παλιούς ταχυδρόμους), Σαλεπτοσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ, Ἴμπνι Χαζίμ Φερὶντ

102. *Smyrne Turque*, σσ. 12-13. *Köylü*, στὸ φύλλο τῆς 22ας Μαρτίου 1919 δημοσιεύθηκε ἡ προειδοποίηση χωρὶς τὴν παράγραφο 4, γεγονὸς τὸ ὁποῖο ὁ Taşalan ἀναφέρει στὴ σ. 163 σχολιάζοντας: «Τὸ ὅτι τὸ ἄρθρο αὐτό, ἔστω καὶ ἔμμεσα, ἐμπεριεῖχε τὴν ἔννοια μιᾶς ἀπειλῆς ἐμπόδισε τὴ δημοσίευσή του στὶς ἐφημερίδες», σχόλιο ποὺ συμμεριζόμαστε.

103. *Köylü*, 20 Μαρτίου 1919, Morali, *MİO*, σσ. 12-13: «στὴ θέση τοῦ Ὀσμανζαντέ Ρουσοῦ μπῆ καὶ τοῦ Ἀλὶ Ναζμί μπῆ δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν μπῆδων Τζεμάλ Σαχινγκερί καὶ Ἀλεμνταρζαντέ Ἐτχέμ, καὶ ἐπισημαίνεται ὅτι στὴ θέση τοῦ Καπανιζαντέ Ταχίρ μπῆ, ὁ ὁποῖος ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του ἐπειδὴ ἦταν ἀπασχολημένος στὸ τσιφλίκι του, ἔγινε δεκτὸς ὁ Ὀσμανζαντέ Ρουσοῦ μπῆς».

[ἀρχισυντάκτη τῆς ἐφημερίδας *Müsavvat* (Ἰσότητα)], Χατζῆ Χασαν-ζαντέ Ἐτχέμ (γιατρό), Καπανιζαντέ Ταχίρ, Ἀμπντουρραχμὰν Σαμί, Μοραλιζαντέ Χαλίτ καὶ Ναῖλ, Ἀλὶ Ναζμί [ιδιοκτήτη τῆς ἐφημερίδας *Ahenk* (Ἀρμονία)], Ὁσμανζαντέ Ρουστοῦ καὶ τὸν σεῖχη τῶν Μεβλεβήδων Νουρί ἐφέντη (ἐρήμην του), οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ὑπὲρ τῆς Συνδιαλλαγῆς. Ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ ἔλεγε πὼς ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν καὶ διάφοροι «ἄμυαλοι ἢ μὴ πατριῶτες, ποὺ ἔλεγαν: Πῶς θὰ τὰ βγάλουμε πέρα μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν Εὐρωπαίων; Πῶς θὰ τοὺς ἐξηγήσουμε τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς καημοὺς μας; Μᾶς ἐκλέξανε στὴ θέση αὐτή, ὅμως δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ φανοῦμε χρήσιμοι στὸν σύλλογο καὶ τὴν πατρίδα. Ἐξάλλου, ἀπ' αὐτὴ τὴ χώρα καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔθνος δὲν εἶναι νὰ περμένεις προκοπή». Ὁ ἴδιος δὲν εἶχε παραλείψει νὰ στείλει ἓνα «δηλωτικὸ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους» τηλεγράφημα στὸν Πιέρ Λοτί, γνωστὸ ὡς φίλο τῶν Τούρκων¹⁰⁴.

Τὴν ἡμέρα ποὺ τὸ συνέδριο στὴ Σμύρνη ὁλοκλήρωνε τὶς ἐργασίες του, τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ εἶχαν παραμείνει στὴν Ἰσταμπούλ – ἦταν ὅλα μέλη τὰ ὁποῖα ἐπρόσκειντο στὴ Συνδιαλλαγή – κατόρθωσαν νὰ τύχουν ἀκροάσεως ἀπὸ τὸν Σουλτάνο. Ἡ συνάντηση αὐτὴ ἐπιτεύχθηκε μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἰσμαῆλ Σιτκι μπέη, μέλους τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου παραρτήματος Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει ὑπουργὸς δικαιοσύνης στὴν κυβέρνησις τοῦ Νταμάτ Φερίτ πασᾶ, ποὺ σχηματίστηκε στὶς 4 Μαρτίου. Ὁ Βαχνεττίν, ποὺ ὑποδέχθηκε θερμὰ τὴν ἐπιτροπὴ, εἶπε πὼς «ἡ Σμύρνη ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ὀθωμανικῆς πατρίδος καὶ ἡ ἀπόσχισή της δὲν πρέπει νὰ περνάει οὔτε ἀπὸ τὸν νοῦ οὔτε ἀπὸ τὴ φαντασία κανενός (!)»¹⁰⁵.

104. Köylü, 23 Μαρτίου 1919, Taşalan, σ. 163. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποιοὶ μίλησαν στὶς συνεδριάσεις καὶ γιὰ ποιά θέματα, ἀφοῦ ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης, ἀμέσως μετὰ τὶς 9 Σεπτεμβρίου 1922 ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴ Ρόδο στὴ Σμύρνη, ἔχασε τὴ βαλίτσα του, μέσα στὴν ὁποία ἐκτὸς ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα τοῦ ΜΗΟΚ ἦταν καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου.

105. Başmabeynci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri* (Ἀρχιθαλαμηπόλος Λουτφὶ μπέης, Οἱ τελευταῖες μέρες τῆς ὀθωμανικῆς αὐλῆς), Κωνσταντινούπολη (χ.χ.), σσ. 486-7.

Σύμφωνα με τὸν Μοραλιζαντέ Ναῖλ μπέη, μετὰ τὴ λήξη τοῦ συνεδρίου «στὸ ὁποῖο εἶχε πέσει ὁ σπόρος τῆς ἰδέας γιὰ ἔνοπλη ἀντίσταση», καὶ μετὰ τὸν τετελεσμένο διορισμὸ τοῦ Τζαμί μπέη ὡς γενικοῦ γραμματέα καὶ τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη ὡς ταμῖα τοῦ συλλόγου¹⁰⁶, τὰ προσκείμενα στὴ Συνδιαλλαγή μέλη διέκοψαν τὶς σχέσεις τους μετὰ τὸν σύλλογο¹⁰⁷. Ἦταν μέλη τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐκλεγεῖ στὸ διοικητικὸ συμβούλιο «γιὰ νὰ ἀναχαιτιστοῦν οἱ κραυγὲς διαμαρτυρίας τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὥστε νὰ μὴν ἀποβοῦν ἄκαρπες οἱ μελλοντικὲς ἐργασίες τοῦ συλλόγου». Ἐπρόκειτο γιὰ τὸν Χατζῆ Χασάν πασά, τοὺς μπέηδες Σαλεπτσιζαντέ Χατζῆ Μιτχάτ, Ἀχμέτ Σουκρού, Χατζῆ Ἀλὶ Πασαζαντέ Ρεφίκ, Ἴμπνι Χαζίμ Φερίτ καὶ τὸν σείχη Νουρί ἐφέντη. Ὅταν, λίγο ἀργότερα, ὁ ὁπαδὸς τῆς Συνδιαλλαγῆς Ἀχμέτ Ἰτζέτ μπέης, γνωστὸς καὶ μετὰ τὸ παρατσούκλι «ὁ καμπούρης», διορίσθηκε νομάρχης καὶ ἤρθε στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ ἀνλάβει τὰ καθήκοντά του (23 Μαρτίου 1919 - 5 Ἰανουαρίου 1920), ὁ σύλλογος δὲν μπορούσε πλέον νὰ δραστηριοποιεῖται στὴ Σμύρνη¹⁰⁸.

Ὁ Μοραλιζαντέ Ναῖλ ἀναφέρει πὼς ὁ νομάρχης Ἰτζέτ μπέης «ἄρχισε νὰ ἐνοχλεῖ» τὸν Σύλλογο Ὑπεράσπισης τοῦ Δικαίου¹⁰⁹ μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὴ Σμύρνη. Ἐλεγε: «Ἐσεῖς δὲν εἶστε παρὰ μιὰ ὀργάνωση ποὺ ἐργάζεται γιὰ νὰ κάνει πραξικόπημα ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Ἡ ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου τῆς χώρας εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀσπίδα σας. Κατηγορεῖσθε γιὰ ἐνωτισμὸ καὶ μπολσεβικισμό». Ἐπιδόθηκε μετὰ ζέση στὴν παρεμπόδιση κάθε πρωτοβουλίας τοῦ συλλόγου¹¹⁰, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν «ἐκλεγμένη ἐπιτροπὴ τοῦ λαοῦ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας, ἡ ἀποστολὴ τῆς ὁποίας στὴ Διάσκεψή Εἰρήνης βασιζό-

106. *Köylü*, 30 Μαρτίου 1919.

107. Morali, *MİÖ*, σσ. 12-14.

108. Morali, *MİÖ*, σσ. 59-60. Ὁ Ναῖλ μπέης, ὅσο βρισκόταν στὴν Ἰσταμπούλ, κατάφερε μετὰ τὴ διαμεσολάβηση τοῦ φίλου του (ζωγράφου) Τσαλλὶ Ἰμπραχίμ νὰ συναντήσει τὸν διάδοχο, Μετζίτ ἐφέντη, τὸν ὁποῖο ἰκέτευσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν διορισμὸ τοῦ Ἀχμέτ Ἰτζέτ μπέη στὴ Σμύρνη. Ὁ διάδοχος ὅμως τοῦ ἔκανε σαφὲς ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀποψή του στὸν σουλτάνο (Βαχντεττίν). Γιὰ τὴν ἴδια πληροφορία βλ. Morali, *MİÖS*, σ. 145.

109. Morali, *MİÖS*, σ. 145.

110. Morali, *MİÖ*, σ. 14.

ταν στις αποφάσεις του συνεδρίου». Στην πραγματικότητα, η κεντρική διοίκηση του ΜΗΟC είχε προσπαθήσει, πολύ πριν από το συνέδριο, να σταλεί στη Διάσκεψη Ειρήνης μια επιτροπή αντιπροσωπευτική του λαού της δυτικής 'Ανατολίας' είχαν μάλιστα πληροφορήσει σχετικά με το θέμα αυτό και την επιτροπή που, όπως προαναφέραμε, επισκέφθηκε στα τέλη Φεβρουαρίου με ειδική αποστολή την 'Ισταμπούλ'¹¹¹. Ο πρωθυπουργός Τεβφίκ πασάς, με τον οποίο ο Ναϊλ μπέης είχε συναντηθεί πριν ή εν λόγω επιτροπή φθάσει στην 'Ισταμπούλ, είχε ενδιαφερθεί για το θέμα και είχε ζητήσει να συμπεριληφθούν στους εκπροσώπους που πρόκειτο να σταλούν στη Διάσκεψη Ειρήνης ο 'Αχμέτ Τζεβντέτ μπέης [ιδιοκτήτης της εφημερίδας *İkdam* (Προέλαση)] και ο Ραγκίπ Ραΐφ μπέης (διπλωμάτης)¹¹².

Το συνέδριο αύξησε τον αριθμό των μελών της αντιπροσωπευτικής επιτροπής σε τέσσερα, πρόσθεσε δηλαδή στον κατάλογο τα ονόματα του Ούσακιζαντέ Μουαμμέρ μπέη (προύχοντα της Σμύρνης) και του Μοραλιζαντέ Ναϊλ μπέη, και ενέκρινε δαπάνη 15.000 λιρών¹¹³ για την κάλυψη των ταξιδιωτικών και άλλων συναφών εξόδων της. Η κυβέρνηση του Νταμάτ Φερίτ πασά ζήτησε, στις 26 Μαρτίου, από τον νομάρχη 'Ιτζέτ μπέη να πληροφορήσει τον ΜΗΟC ότι το αναγκαίο για τη μετάβαση της επιτροπής στην Ευρώπη χρηματικό ποσό θα έπρεπε να συγκεντρωθεί ταχέως και να παραδοθεί στον ίδιο, ώστε να μεταφερθεί στην 'Ισταμπούλ. Το ζήτησε επίσης να διευκολύνει την ανταλλαγή τηλεγραφημάτων (με κωδικούς, αν χρειαζόταν) μεταξύ των επαρχιακών οργανώσεων του συλλόγου και του συνεδρίου ή και των συλλόγων με τους οποίους είχαν επαφή¹¹⁴. Σε απάντηση στην έκθεση που έστειλε ο 'Ιτζέτ μπέ-

111. Βλ. ύποσημ. 68.

112. Taçalan, σ. 158: από τις πληροφορίες που παρείχε ο Μοραλιζαντέ Χαλίτ έγγραφως.

113. DH-KMS, D, 50/2, έγγραφο 9: σημείωμα με ημερομηνία 21 'Απριλίου, το οποίο έστειλε στη νομαρχία ο αναπληρωτής γενικός γραμματέας του ΜΗΟC Μοραλιζαντέ Χαλίτ.

114. DH-SFR, D, 97, έγγραφο 287: τηλεγράφημα υπ' αρ. 5010 που φέρει την υπογραφή «Ο ύπουργός έσωτερικών, Τζεμάλ».

ης, στην οποία έλεγε πώς ο λαός του βιλαετιού δεν είχε απόλυτη έμπιστοσύνη στους πρωτεργάτες των έπιχειρήσεων αυτών¹¹⁵, ή κυβέρνηση, στις 31 Μαρτίου, του ύπενθύμιζε «ότι είχε αποφασίσει να βοηθήσει την έπιτροπή που μετέβαινε στην Εύρωπη με σκοπό την υπεράσπιση τής όθωμανικής κυριαρχίας» και τον διέτασσε να πληροφορήσει για τὸ θέμα αυτό τὴν δημαρχία και τὸ Κόμμα 'Ελευθερίας και Συνδιαλλαγῆς¹¹⁶. 'Ο 'Ιτζέτ μπέης έπραξε τὰ διατεταγμένα. 'Ωστόσο, στις 3 'Απριλίου έστειλε στο ύπουργείο έσωτερικῶν ένα έγγραφο που περιεῖχε αξιολόγηση του ΜΗΟC από τὸ κόμμα, διευκρινίζοντας ότι συμφωνούσε και ὁ ἴδιος με τὴν αξιολόγηση αὐτή¹¹⁷. Τὸ έγγραφο έφερε τὴν υπογραφή του αντιπροέδρου 'Ιμπραήμ 'Ετχέμ μπέη. 'Αρχιζε με τὴν φράση «'Ο σκοπὸς του συλλόγου που έχει ιδρυθεῖ με τὸν τίτλο ΜΗΟC αντιμετωπίσθηκε πάντοτε ὡς ὑποπτος ἐκ μέρους του κόμματός μας» και ἔδινε τὴν πληροφορία ὅτι τὰ μέλη του κόμματος Χατζῆ Χασάν πασάς, 'Ιμπνι Χαζίμ Φερὶτ μπέης και 'Αχμέτ Σουκρού μπέης, τὰ ὁποῖα ὁ σύλλογος εἶχε ἐκλέξει στο διοικητικό του συμβούλιο με σκοπὸ νὰ ρίξει στάχτη στὰ μάτια του κόμματος –έναντι τῆς αντιπολίτευσης του ὁποίου εἶχε περιέλθει σὲ δύσκολη θέση–, εἶχαν διακόψει τὴ σχέση μαζί του. Καὶ συνέχιζε σημειώνοντας ὅτι, ἐνῶ ὁ σκοπὸς του ΜΗΟC ἦταν νὰ ιδρύσει «ένωτικὴ δημοκρατία», ἐπιχειροῦσε νὰ συνδεθεῖ, ἄγνωστο γιὰ ποιους λόγους, με τὴν ἰταλικὴ πολιτική· ὅτι ἡ ὑποστηρικτικὴ τῆς Ἰταλίας στάση του συλλόγου δὲν θεωροῦνταν συνετὴ ἐκ μέρους του κόμματος και ὅτι, λόγω τῆς παραίτησης τῶν μελῶν του κόμματος που συμμετεῖχαν στο διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου, δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ συγκέντρωση του ἀναγκαίου ποσοῦ¹¹⁸ γιὰ τὴ μετάβαση τῆς αντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπῆς στο Παρίσι. 'Απαντώντας ἡ κυβέρνηση

115. *DH-SFR*, D-98, έγγραφο 243: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 5346 με ἡμερομηνία 30 Μαρτίου 1919 και υπογραφή «'Ο ὑπουργός, Μεχμέτ 'Αλί».

116. *DH-SFR*, D. 97, έγγραφο 287: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 5010 που φέρει τὴν υπογραφή «'Ο ὑπουργὸς έσωτερικῶν, Τζεμάλ».

117. *DH-KMS*, D, 50/2, έγγραφο 9.

118. *DH-KMS*, D, 50/2, έγγραφο 9: ἐπιστολὴ πρὸς τὴ νομαρχία με ἡμερομηνία 3 'Απριλίου. Εἰκ. 7.

τόνιζε ότι «είναι φανερό το όφελος της μετάβασης, τη στιγμή αυτή, μιας τέτοιας επιτροπής από τη Σμύρνη στην Ευρώπη» και ζητούσε από τη διοίκηση της νομαρχίας «εφόσον τα ήδη έλεγμένα πρόσωπα προκαλούσαν υποψίες, να ειδοποιήσει τους υπευθύνους για την ανάγκη να απαρτίζεται ή επιτροπή από έμπιστα πρόσωπα»¹¹⁹.

Ο ΜΗΟC αντιμετώπιζε τις επιθέσεις του αντιπολιτευόμενου Τύπου, τις ημέρες που ή μεταξὺ της κυβέρνησης και της νομαρχίας αλληλογραφία πύκνωνε¹²⁰. Έτσι, από τη μία, προσπαθοῦσε να πείσει τὸν νομάρχη Ἰτζέτ μπέη –για τὸν ὅποῖον πίστευε πὼς ἤθελε νὰ διαλύσει τὸν σύλλογο ὑποκινώντας ἐναντίον του τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἀγγλους– ὅτι οἱ δραστηριότητές του περιορίζονταν στὸν χῶρο τῆς ἐπιστήμης¹²¹ καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δοκίμαζε, ἄλλοτε ἄμεσα καὶ ἄλλοτε ἔμμεσα, νὰ περάσει τὸ μήνυμα «δὲν εἴμαστε ἐπικινδυνοί»¹²² στὴ μυστικὴ ὑπηρεσία τῶν Ἀγγλων – ἡ ὁποία, μετὰ τὴν Ἀνακωχῇ, εἶχε μεταφέρει τὸ κέντρο της ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη στὴ Σμύρνη. Καταλαβαίνοντας ὥστόσο πὼς δὲν θὰ τὰ κατάφερνε, ὁ ΜΗΟC ἀποφάσισε νὰ συνεχίσει τὴ δράση του στὴν Ἰσταμπούλ, ὅπως καὶ τότε ποὺ εἶχε διορισθεῖ νομάρχης ὁ Ἐτχέμ μπέης. Έτσι, ὁ γενικὸς γραμματέας Τζαμί μπέης ἔφυγε ἀπὸ τὴ Σμύρνη ἀφήνοντας ἀναπληρωτὴ στὴ θέση του τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη¹²³.

119. DH-SFR, D-98, ἔγγραφο 179: τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 76 με ἡμερομηνία 15 Ἀπριλίου 1919 καὶ με ὑπογραφή «Ὁ ὑπουργός, Μεχμέτ Ἀλί».

120. *Islahat*, 30 Μαρτίου 1919: «Μάθαμε πὼς ὁ ΜΗΟC θὰ στείλει τὸν Ναῖλ ἐφέντη, γιὸ τοῦ Μόραλι Ἀχμέτ ἐφέντη, με 20.000 λίρες στὴν Ευρώπη. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς φωτίσει! Τί νὰ ποῦμε; Ἴδου ἡ ἀποψη ὀλάκερης τῆς ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας, ἰδου ἡ δική μας κίνηση».

121. Στὴ *Müsavat*, στὸ φύλλο τῆς 19ης Ἀπριλίου 1919, ὁ σύλλογος ἀνακοινώνει αὐτοβούλως ὅτι δὲν ἔχει δικό του δημοσιογραφικὸ ὄργανο – νομίζουμε ὅτι δὲν θὰ ἦταν λάθος νὰ θεωρήσουμε τὴν ἀνακοίνωση ὡς μέρος αὐτῆς τῆς τακτικῆς του.

122. Morali, *MİO*, σσ. 7 καὶ 14-15, γράφει: «Ὁ κύριος Elzear καὶ ὁ Ferman Guiffrey με τὴν κυρία Fermand καὶ ὁ Ριφκί μπέης, ποῦ... τὸν εἶχαμε ἐπιφορτίσει με τὸ καθῆκον τῶν ἐπαφῶν με τὶς γαλλικὲς στρατιωτικὲς ἀρχές, εἶχαν προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίας στὸ θέμα περισώσεως τοῦ συλλόγου καὶ τῶν ἐργασιῶν του στὰ μάτια τῶν Γάλλων».

123. Morali, *MİO*, σ. 15.

Στὸ σημείωμα ποὺ στέλνει ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ «ἀναπληρωτῆ γενικοῦ γραμματέα», στὸν νομάρχη Ἰτζέτ μπέη, στίς 21 Ἀπριλίου, κατ' ἀπαίτηση τοῦ τελευταίου, φαίνεται ἐπίσης ὅτι «ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ» βρισκόταν σὲ οἰκονομικὴ δυσχέρεια. Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ προκύπτει πὼς «λόγω διαφόρων ἐμποδίων» δὲν εἶχε συγκεντρωθεῖ οὔτε τὸ ἐγκριμένο ἀπὸ τὸ συνέδριο τακτικὸ ποσὸ ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ ἔκτακτο ποσὸ τῶν 100.000 φράγκων ποὺ εἶχε ἀνάγκη ὁ Ραγκίπ Ραῖφ μπέης. Ἐνῶ τὸ συνέδριο εἶχε ἐγκρίνει τὶς δωρεές -3.000 λίρες ἀπὸ τὸ Μέντεσε, 5.000 ἀπὸ τὸ Κάρεσι, τὸ Ἀϊδίνι καὶ τὸ Ντενιζλί ἀντίστοιχα, 6.000 ἀπὸ τὴ Μάνισα καὶ 8.000 ἀπὸ τὴ Σμύρνη (σύνολο 32.000 λίρες)–, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ἔξοδα τοῦ συλλόγου, τὰ χρήματα ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὸ ἐσωτερικόν, μέχρι τὴν ἡμερομηνία αὐτῇ, ἦταν 22.943,65 λίρες (229.436,50 γρόσια) ἀπὸ τοὺς καζάδες τοῦ Μπαγιντίρ (2.500), τῆς Οὔρλας (4.624,75), τοῦ Ἀτζίπαγιαν (1.100), τοῦ Τσεσμέ, (2.000), τοῦ Φέτχιε (1.504,75), τῆς Περγάμου (3.750), τοῦ Καράμπουρου (2.000), τοῦ Ὀντεμὶς (5.000) καὶ τοῦ Νίς (4.547). Ὁ Χαλίτ μπέης διευκρίνιζε πὼς μετὰ τὴν ἀφαίρεση 1.000 λιρῶν γιὰ τὰ ἔξοδα τῶν κεντρικῶν γραφείων καθὼς καὶ τῶν ἐγγράφων, τῶν σχεδιαγραμμάτων καὶ τῶν χαρτῶν ποὺ θὰ ἐξέδιδε ὁ σύλλογος, περίσσευαν γιὰ τὴν ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ μόνο κάπου 600 λίρες, καὶ θεωροῦσε πολὺ σημαντικὸ νὰ «πρωτοστατήσῃ» ὁ Ἰτζέτ μπέης στὴ συγκέντρωση τῶν ἀναγκαίων χρημάτων¹²⁴. Τὸ ὅτι ὁ Ἰτζέτ μπέης δὲν εἶχε τέτοιο σκοπὸ φαίνεται ξεκάθαρα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ ποὺ ὑπέβαλε, ὕστερα ἀπὸ 15 ἡμέρες, στὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν. «Τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ἰδρυθέντος στὴ Σμύρνη ΜΗΟC διασκορπίστηκαν ἐπικαλούμενοι διάφορες προφάσεις, καὶ κανεὶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέη, δὲν ἔχει μείνει γιὰ νὰ ἐνεργεῖ στὸ ὄνομα τοῦ συμβουλίου», τόνιζε ὁ Ἰτζέτ μπέης στὴν ἀναφορὰ του, καὶ ἔλεγε πὼς θὰ ἦταν εὐστοχὸ νὰ ἐκλεγοῦν μέλη γιὰ τὴν «ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ» οἱ μπέηδες

124. Σημείωμα ποὺ βρίσκεται στὸ ἔγγραφο 9 τοῦ DH-KMS, D. 50/2, βλ. Εἰκ.

Ραγκίπ Ραΐφ, Ούσακιζαντέ Μουαμμέρ και Άχμετ Τζεβντέτ. "Όσο για τόν Μοραλιζαντέ Ναΐλ μπέη, «έπειδὴ μέχρι στιγμῆς δὲν τὸν εἶχε δεῖ και δὲν γνώριζε περὶ αὐτοῦ, δὲν μποροῦσε νὰ ἐκφέρει γνώμη»¹²⁵.

Τελικὰ, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιτροπὴ δὲν κατάρφερε νὰ πάει στὴ Διάσκεψη Εἰρήνης¹²⁶, ἐπειδὴ τὸ Κόμμα Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς καὶ ὁ Ἴτζέτ μπέης ἦταν ἐναντίον της¹²⁷, καὶ ὁ ΜΗΟC μετέ-

125. Τηλεγράφημα ὑπ' ἀρ. 474 μὲ ἡμερομηνία 4 Μαΐου, ποὺ βρίσκεται στὸ ἔγγραφο 9 τοῦ DH-KMS, D. 50/2.

126. Morali, *MİÖ*, σ. 10: «Ὁ σείχης Νουρί ἐφέντης, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχε κανένα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα προσόντα, ἤθελε νὰ συμμετάσχει στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ πῆγαινε στὴν Εὐρώπη, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ αὐτοδιαφημιστεῖ, καὶ ἔνωσε, φυσικῶς τῷ λόγῳ, προσβεβλημένος ἀπὸ τὴν ἀντίδρασή μας... μὲ τίς ἐνέργειές του νὰ σπείρει διχόνοια, τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Ἴτζέτ μπέης ἦταν νομάρχης, εἶχε καταφέρει νὰ παγώσει τὸ θέμα αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναμέναμε πολλὰ ὀφέλη, καὶ ἔκανε μεγάλο κακὸ στὴ χώρα του».

127. Ὑπάρχουν καὶ κάποιοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ νομάρχης Ἴτζέτ μπέης βοήθοῦσε μυστικὰ τὸν ΜΗΟC. Ὁ Ἕλληνας δημοσιογράφος Κώστας Μιχαλίδης, ὁ ὁποῖος ἦρθε στὴ Σμύρνη μετὰ τὴν Ἀνακωχὴ [*Küçük Asya Seferi*] ('Η μικρασιατικὴ ἐκστρατεία) -χ.χ. & χ.τ.-, ἀνέκδοτο δακτυλογραφημένο κείμενο, (μετ. S. Karaoğlu), ποὺ βρίσκεται στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχείου τοῦ ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Διεύθυνση Στρατιωτικῆς Ἱστορίας καὶ Στρατηγικῶν Μελετῶν) τοῦ Τουρκικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, σσ. 38-39], προσκομίζει ὡς ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο τὸ ἀκόλουθο τηλεγράφημα, ποὺ φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ νομάρχῃ Ἴτζέτ μπέη:

Γνωστοποιῶμε ὅτι ὁ Τζαμί μπέης διορίσθηκε γενικὸς γραμματέας τοῦ ΜΗΟC. Ἀναμένουμε νὰ ἀναγνωρίσετε τὸν διορισμὸ του καὶ νὰ καταβάλετε προσπάθεια γιὰ τὴν ἄμεση ἀποστολὴ 5.000 λιρῶν. Οἱ 5.000 αὐτὲς λίρες θὰ ἐμφανιστοῦν ὡς ἔξοδα τοῦ συμβουλίου τῆς Μάνισας, καὶ θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς ἐπιτροπῆς μὲ ἐπικεφαλὴ τὸν Τζαμί μπέη στὸ Παρίσι, ὅπου θὰ ἔχει ἐπαφὴς μὲ τίς ἐκεῖ τίσιμες ἀρχές, σὺς ὁποῖες θὰ ἐξηγήσει τὰ δίκαια τῶν Τούρκων.

Ὁ Ἴτζέτ μπέης μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἐν λόγω τηλεγραφήματος, τὸ ὁποῖο ὁ Μαυρίδης ἔστειλε, σὺς 4 Ἀπριλίου, ἀπὸ τὴ Μάνισα στὸν συνταγματάρχῃ Μαυρουδῆ, ἐκτελοῦσε ἀπλῶς τὴν ἀπὸ 26 Μαρτίου διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου ἐσωτερικῶν. Ὁ Ἴτζέτ μπέης, στὸν ὁποῖο ἔχει ἀπονειμηθεῖ τὸ δεύτερο μεγαλύτερο διακριτικὸ μετάλλιο ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους (τὸ παράσημο τοῦ Ἀνώτερου Ταξίαρχῃ (*Κόσμος*, 6-7 Ἰανουαρίου 1920), τὴν περίοδο ποὺ ἦταν νομάρχης Σμύρνης διατηροῦσε καλὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ὑπατὴ Ἀρμοστεία τῆς Σμύρνης, καὶ ἡ «τελετὴ τῆς κηδείας του» ἀποτελεῖ ἰσχυρὴ ἔνδειξη γι' αὐτό. Βλ. Berber, «Aydın Valisi İzzet Bey'in Hastalığı ve Ölümü» ('Η ἀσθέ-

φερε τὸ κέντρο του στὴν Ἰσταμπούλ μετὰ τὴν ἀπόβασή τοῦ ἐλλήνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη.

II. Ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδας (Müdafaa-i Vatan) > Ἑθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀρνήσεως τῆς Προσάρτησης (Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi)

Ἡμερομηνία ιδρύσεως:	1919, ἀρχὲς Μαρτίου
Τόπος ιδρύσεως καὶ διοικητικὸ κέντρο:	Σμύρνη. Διαδοχικὰ, τὸ ἐμπορικὸ γραφεῖο στὸ Κορδελιὸ τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ Χαλίτ καὶ Ναῖλ, καὶ τὸ γραφεῖο τοῦ Ρεσιντακί Μεχμέτ μπέη (Τουρκικὴ Ἑστία).
Ἰδρυτὲς καὶ διοικητές:	Μοραλιζαντέ Χαλίτ (πρόεδρος) καὶ Ναῖλ, ἀντισυνταγματάρχης Φαῖκ (ἐπικεφαλῆς τροφοδοσίας σώματος ἵππικοῦ), ταγματάρχης Ζεκιαῖ (ἀργότερα διοικητὴς τοῦ γραφείου στρατολογίας τοῦ Ντέρσιμ, τοῦ σημερινοῦ Τούντζελι), Χουλουσί (βουλευτὴς τοῦ Καραχισάρ), Τζαμί (ἀντισυνταγματάρχης), Μεχμέτ Ἀρίφ (πρώην τοποτηρητὴς Σμύρνης) καὶ Ραγκίπ Νουρεττίν (γενικὸς γραμματέας).

Ἡ Ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδας ἦταν μιὰ «μυστικὴ» ὀργάνωση ποὺ ιδρύθηκε ἀπὸ τοὺς πιὸ πάνω διανοούμεενους καὶ τακτικούς ἀξιωματικούς, μὲ τὴ «συγκατάθεση καὶ τὴ βοήθεια» τοῦ Νουρεττίν πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς ἀπὸ νομάρχης Σμύρνης ἦταν καὶ διοικητὴς Σμύρνης καὶ περιχώρων. Ἡ ὀργάνωση μετονομάσθηκε σὲ Ἑθνικὴ

νεια καὶ ὁ θάνατος τοῦ νομάρχῃ Ἀϊδινίου, Ἰτζέτ μπέη), *Toplumsal Tarih* (Κοινωνικὴ Ἱστορία), τ. 12 (Δεκέμβριος 1994), σσ. 11-12.

Ἐπιτροπή Ἀρνήσεως τῆς Προσάρτησης (RİHM), ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέη. Αὐτὸ ἐγένεε στὴ συγκέντρωση ποὺ πραγματοποιήθηκε στίς 14 Μαΐου στὸ κτήριο τοῦ Λυκείου –ἡμέρα ποὺ μαθεύτηκε ὅτι θὰ γινόταν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη– μετὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν προυχόντων τῆς πόλης, τακτικῶν καὶ ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, τῆς διοικήσεως καὶ τῶν μελῶν τοῦ ΜΗΟC, τῆς Τουρκικῆς Ἑστίας ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ. Σ' αὐτὴ τὴ συγκέντρωση, τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὀργάνωσε ὁ ΜΗΟC, ἀνακοινώθηκε ὅτι στὴν προεδρία τῆς ὀργάνωσης εἶχε ἐκλεγεί ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ καὶ γενικὸς γραμματέας ὁ Ραγκίπ Νουρεττίν, ἐνῶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου εἶχε ἀφεθεῖ στὴν κρίση τῆς ὀργάνωσης¹²⁸, ἡ ὁποία διένειμε ἐπιτόπου καθήκοντα διὰ «διορισμῶν». Πρὶν κλείσει ἡ συγκέντρωση αὐτὴ τοῦ Λυκείου, ἀναγγέλθηκε στὸ πλῆθος «ἡ ἀνάγκη δράσεως βάσει μιᾶς ἀνακοίνωσης ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθεῖ σὲ λίγο»¹²⁹.

Ἀμέσως μετὰ τὴ λήξη τῆς συγκέντρωσης, οἱ συζητήσεις συνεχίστηκαν στὰ γραφεῖα τῆς Τουρκικῆς Ἑστίας στὸ Κεμεραλτί – τὰ

128. Παρόλο ποὺ ὁ Öktem, σ. 64, καὶ ὁ Morali, *MİO*, σσ. 25-26 γράφουν ὅτι τὸ RİHM ἰδρύθηκε «ἐπίσημα» κατὰ τὴ συνάντησιν αὐτή, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι λόγῳ τῆς ἐλληνικῆς ἀπόβασης, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, δὲν ὑπῆρχε δυνατότητα ἐκδοσης τοῦ σχετικοῦ πιστοποιητικοῦ, δὲν συμεριζόμαστε τὴν ἐκτίμησιν αὐτή. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἡ Müdafaa-i Vatan (Ἑπεράσπισιν τῆς Πατρίδας) = RİHM δραστηριοποιήθηκε «οὐσιαστικὰ» ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ της καὶ αὐτο-ἀποκαλέστηκε «σύλλογος» σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνακοινώσεις της, μέσα στὸ κείμενο προτιμήσαμε νὰ τὴν ἀναφέρουμε ὡς ὀργάνωσιν ἀντὶ σύλλογου.

129. Öktem, σσ. 66-67. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνάντησης εἶχε σταλθεῖ στὴ νομαρχία μιὰ ἐπιτροπή, μετὰ σκοπὸ νὰ μάθει ποιά στάση θὰ τηροῦσε ἡ κυβέρνησις ἔναντι τῆς ἐλληνικῆς ἀπόβασης. Ὁ Ἰτζέτ μπέης –μαθαίνομε ἀπὸ τὸν Kâzım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922* (Ἐθνικὸς ἀγώνας, 1919-1922), I, Ἀγκυρα 1985, σ. 5– μόλις ἔμαθε γιὰ τὴ συνάντησιν, τοὺς εἶπε νὰ τὴ διαλύσουν, γιὰτὶ ἀλλιῶς ὁ συμμαχικὸς στόλος ποὺ βρίσκονταν στὸ λιμάνι θὰ κανονιοβολοῦσε τὸ Λύκειο. Gotthard Jaeschke, «İngiliz Belgelerinin İşi Altında Yunanların İzmir Çıkartması» (Ἡ ἐλληνικὴ ἀπόβαση στὴ Σμύρνη ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀγγλικῶν ἐγγράφων), μετ. Μιχλὶν Ἐρέν, *Belleten*, 32/128, σσ. 569, 571: ὁ Ἰτζέτ μπέης τήρησε τὴν ὑπόσχεσιν ποὺ εἶχε δώσει στὸν ναύαρχο Calthorpe –ὅταν, κατὰ τὸ μεσημέρι,

γραφειᾶ αὐτὰ κρίθηκαν κατάλληλα γιὰ ἀρχηγεῖο τῆς ὁργάνωσης, ἐπειδὴ «βρίσκονταν στὸ κέντρο τῆς πόλης». Κατὰ τὶς συζητήσεις, ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ, ὁ Ραγκίπ Νουρεττίν καὶ ὁ Μουσταφᾶ Νετζατί ἀποφάσισαν νὰ γίνονται διαρκῇ καὶ μεγάλα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας ἐναντίον τῆς κατοχῆς· ὁ ἔνοπλος ἀγώνας νὰ δοθεῖ σὲ περιοχές ἐκτὸς Σμύρνης ἀπὸ τὶς ὁργανώσεις ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ δροῦν ἐκεῖ καὶ οἱ ὁποῖες βρίσκονταν ἐκτὸς πεδίου βολῆς τῶν πολεμικῶν πλοίων· νὰ μεταφερθεῖ ἐκτὸς Σμύρνης ὅσο πολεμικὸ ὕλικὸ μπορούσε νὰ φυγαδευθεῖ· νὰ ἀπελευθερωθοῦν οἱ κρατούμενοι ἀπὸ τὶς φυλακὲς κατὰ τὶς πρωινὲς ὥρες, καὶ νὰ σταλεῖ στὴν Ἰσταμπούλ μὲ εἰδικὴ ἐντολὴ ὁ Μανσουριζαντέ Ἐμὶν μπέτης, μὲ σκοπὸ νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Νουρεττίν πασά, τὸν Ραούφ μπέτη καὶ τοὺς φίλους του, τὸ Ἐθνικὸ Συνέδριο καὶ τὴν Ἐρυθρὰ Ἡμισέληνο. Τέλος, συνέταξαν¹³⁰ τὴν προκήρυξη ποὺ ἔφερε τὴν ὑπογραφή «Σύλλογος Ἀρνήσεως τῆς Προσάρτησης», καὶ ἡ ὁποία ἔλεγε:

Ἡ Σμύρνη καὶ τὰ περίχωρά της προσαρτῶνται στὴν Ἑλλάδα. Ἡ κατοχὴ ἄρχισε. Ἡ Σμύρνη καὶ οἱ γύρω περιοχὲς βρίσκονται ἐπὶ ποδὸς καὶ ἐν ἀγωνίᾳ. Ἡ Σμύρνη ζεῖ τὴν τελευταία καὶ ἱστορικὴ της μέρα. Ἡ τελευταία μας ἐλπίδα βασίζεται στὴν ἀντίσταση ποὺ θὰ κάνει τὸ ἔθνος μας. Ἐνημερῶστε τοὺς πάντες μὲ διαδηλώσεις καὶ τηλεγραφήματα. Καὶ ἐτοιμασεῖτε νὰ συμμετάσχετε στὸν στρατὸ τῆς πατρίδας.

Σκοπὸς τῆς προκήρυξης, ὅπως τονίζει καὶ ὁ Χαϊντάρ Ρουστοῦ (Ὁκτέμ) μπέτης ἦταν νὰ γνωστοποιηθοῦν σὲ ὅλο τὸ ἔθνος¹³¹ οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἐλήφθησαν.

Τὶς ἴδιες ὥρες, ὁ τουρκικὸς λαὸς τῆς Σμύρνης καλοῦνταν νὰ συμμετάσχει στὴ διαδήλωση ποὺ θὰ γινόταν στὸ Μασατλίκ, μὲ τὴν πα-

ἐπισκέφθηκε τὸ θωρηκτὸ Iron Duke— πὼς θὰ ἔκανε ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ καθήσυχάσει τὸν τουρκικὸ λαό. Özalp, σ. 5: «Εἶχε συμβουλευεῖς τὴν ἐπιτροπὴ νὰ διατηρηθεῖ ἡσυχία καὶ ψυχραιμία καὶ νὰ μὴν προκληθεῖ ὁποιαδήποτε ἐκδήλωση θὰ μπορούσε νὰ δυσανεστήσει τοὺς συμμάχους».

130. Morali, *MİO*, σσ. 26-27.

131. Τὴν ἀνακοίνωση ποὺ ἀντλήσαμε ἀπὸ τοὺς Öktem, σ. 67 καὶ Taçalan, σ. 196, ὁ Morali στὸ *MİO*, σ. 57, ἰσχυρίζεται ὅτι ἔγραψε ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέτη.

ρακάτω προκήρυξη πού συντάχθηκε από τὸν παιδίατρο Ἀλῆ Ἀγκιὰ μπέτη στὸ ἐμπορικὸ γραφεῖο τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ στὸ Πρῶτο Κορδελιό:

Δύστυχε Τοῦρκε!

Μὲ τὸ πρόσχημα τῶν ἀρχῶν τοῦ Οὐίλσον καταπατεῖται τὸ δίκιο σου καὶ σπαράσσεται ἡ τιμὴ σου. Εἶπανε πὼς ἐδῶ οἱ Ρωμιοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ ὅτι οἱ Τοῦρκοι μετὰ χαρᾶς θὰ δεχθοῦν νὰ ἀναμειχθοῦν μὲ τοὺς Ἕλληνες, ἔτσι ἡ ὁμορφὴ πατρίδα δόθηκε στοὺς Ἕλληνες. Τώρα σὲ ρωτᾶμε: Οἱ Ρωμιοὶ εἶναι περισσότεροι ἀπὸ ἐσένα; Συμφωνεῖς μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας; Τώρα, ἐπιτέλους, φανερώσου! Ὅλα σου τὰ ἀδέλφια θὰ βρίσκονται στὸ Μασατλίκ. Συγκεντρωθεῖτε ἐκεῖ κατὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες. Καὶ δεῖξτε τὴ συντριπτικὴ σας πλειοψηφία σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Δηλώστε τὴν πραγματικότητά καὶ ἀποδείξτε τὴ. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν πλούσιοι, φτωχοί, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι. Ὑπάρχει ἡ συντριπτικὴ μᾶζα πού δὲν θέλει τὴν ἐλληνικὴ κυριαρχία.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ὕστατο καθῆκον πού σοῦ ἀναλογεῖ. Μὴν μείνεις πίσω. Ἡ λύπη καὶ ἡ κατὰπτωσις δὲν ὠφελοῦν. Τρέξτε ἀνὰ χιλιάδες, ἀνὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες στὸ Μασατλίκ καὶ ὑπακοῦστε στίς διαταγὲς τῆς Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς!...

Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀρνήσεως τῆς Προσάρτησης¹³²

Ἔτσι, κατὰ τὸ ἀπόβραδο, ἡ πρώτη ἀπὸ τίς προκηρύξεις (μὲ κάποιες ἀλλαγές στὸ κείμενο) στάλθηκε τηλεγραφικῶς σὲ ὅλα τὰ βιλαέτια, τοὺς καζάδες καὶ τὰ δημαρχεῖα τῆς χώρας¹³³, ἐνῶ ἡ δεύτε-

132. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τυπωμένο ἀντίτυπο πού βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Türk Tarih Kurumu (Τουρκικὸ Ἰδρυμα Ἱστορίας), βλ. Προσθήκη 8. Ὅπως φαίνεται στὸ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri* (Οἱ τελευταῖες μέρες τῶν Ἑλλήνων στὴ Σμύρνη), Ἀγκυρα, Ἰούνιος 1974, σ. 102, ἡ ἀνακοίνωσις αὕτῃ εἶχε ἐπίσης διανεμηθεῖ σὲ χειρόγραφα ἀντίγραφα. Τὸ ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἀνακοίνωσις δὲν ἔχει γραφεῖ ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν συντάξει τὴν πρώτη ἀνακοίνωσις φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι φέρει διαφορετικὰ ὑπογραφές. Ἔτσι, Öktem, σ. 67, ἡ ἀνακοίνωσις πού ὁ Μουσταφᾶ Νετζατὶ μπέτης ἔδωσε στὸν Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέτη –ὁ ὁποῖος καθόταν στὸ καφενεῖο Πάρκ–, νὰ διαβάσει καὶ νὰ πεῖ ἂν τὴν ἐνέκρινε ἢ ὅχι, «δὲν ἦταν παρὰ» ἡ πρώτη ἀνακοίνωσις.

133. Στὸν Taçalan, σσ. 196-197 σημειώνεται ὅτι ὁ νομάρχης Ἰτζέτ μπέτης πρόσθεσε στὸ τέλος τῆς ἀνακοίνωσις, πρὶν αὕτῃ τηλεγραφηθεῖ, τὴ φράση: «Νὰ

ρη —τυπώθηκαν και οι δύο στο τυπογραφείο 'Αναντολού¹³⁴—, πρὶν ἀκόμη καλὰ καλὰ στεγνώσει τὸ μελάνι της, εἶχε ἀρχίσει νὰ μοιράζεται ἀπὸ μαθητὲς τοῦ Λυκείου στὶς τουρκικὲς γειτονιές. Ἐν τῷ μεταξύ, νεαροὶ μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ μὲ τὴ συνοδεία νταουλιῶν πληροφοροῦσαν τὸν ἀγράμματο λαὸ¹³⁵ φωνάζοντας: «Οἱ νέοι ποὺ ἀγαποῦν τὴν πατρίδα ἄς ἔρθουν στὸ ἐβραϊκὸ Μασατλίκ». Εἶχε ἰδιαίτερη σημασία ὁ τόπος ποὺ εἶχε ἐπιλεγεῖ γιὰ τὴ διαδήλωση, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς προκήρυξης-καλέσματος, δὲν εἶχε σκοπὸ τὴν ἀντίσταση κατὰ τῆς ἀπόβας τοῦ ἐλληνικοῦ στρα-

προσέξετε καὶ νὰ φροντίσετε νὰ μὴν προσβληθεῖ κανεὶς διατηρώντας στὸ ἔπακρο τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἡρεμία σας» καὶ ὅτι κανένας δὲν ἔφερε ἀντίρρηση, φοβούμενος μήπως αὐτὸ ἐμποδίσει τὴν ἀποστολή. Καὶ ἡ ὑπογραφή στὸ τέλος τοῦ τηλεγραφήματος δὲν ἦταν πλέον «Σύλλογος Ἀρνήσης τῆς Προσάρτησης» ἀλλὰ «Ἐθνικὸ Συμβούλιο Ἀρνήσης τῆς Προσάρτησης».

134. Ἰδιοκτήτης τοῦ Τυπογραφείου Ἀνατολή (Anadolu Matbaası), καὶ τῶν ἐφημερίδων Ἀνατολή (Anadolu) καὶ Συναίσθημα (Duygu) ἦταν ὁ Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέης. Τὸ τυπογραφεῖο, ποὺ δὲν λειτουργοῦσε γιὰ τὴ Συμμαχικὴ Ἐπιτροπὴ Λογοκρισίας εἶχε ἀπαγορεύσει στὶς 2 Μαΐου, τὴν ἐκδοσὴ τῶν συγκεκριμένων ἐφημερίδων, ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβει πολὺ σημαντικὸ ἔργο, λίγο μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς πρώτης ἀνακοίνωσης ἀπὸ τὸν Χαϊντάρ Ρουστοῦ μπέη, Öktem, σ. 67:

Ὁ Νετζατὶ μπέης μᾶς ἄφησε καὶ πῆγε νὰ συναντηθεῖ πάλι μὲ τοὺς φίλους του στὴν Τουρκικὴ Ἑστία γιὰ νὰ πάρουν ἄλλες ἀποφάσεις. Δὲν εἶχαν περάσει οὔτε δέκα λεπτά ὅταν ἤρθε ὁ φίλος μου (Μεχμέτ Ρεσάτ), διευθυντὴς διαχείρισης τοῦ τυπογραφείου καὶ τῶν ἐφημερίδων, γιὰ νὰ μοῦ πεῖ πὼς τοῦ εἶχαν κάνει τὴν πρόταση νὰ τυπωγραφηθεῖ στὸ τυπογραφεῖο μας ἡ ἀνακοίνωση τῆς Ἀρνήσης τῆς Προσάρτησης καὶ μὴ ἐκκλήση ποὺ θὰ καλοῦσε τὸν λαὸ τῆς Σμύρνης σὲ συγκέντρωση (στὸ Μασατλίκ). Δὲν θεωροῦσε σωστὸ νὰ γίνεῖ ἡ ἐπικίνδυνη αὐτὴ δουλειὰ χωρὶς νὰ μὲ συμβουλευτεῖ. Πρῶτα ἂν ὑπῆρχε κανένας στοιχειοθετὴς καὶ κανένας μηχανικὸς στὸ τυπογραφεῖο. Μοῦ εἶπε πὼς βρισκόταν ἐκεῖ ὁ ἀρχιστοιχειοθετὴς (Ἀλὶ Χαλὶ) Μπαμπὰ μαζί μὲ τὸν μηχανικὸ Μουσταφᾶ ἐφέντη, καὶ ὅτι καὶ οἱ δύο εἶχαν δηλώσει ἑτοιμοὶ νὰ στοιχειοθετήσουν καὶ νὰ τυπώσουν τὶς ἀνακοινώσεις. Δὲν ὑπῆρχε λόγος δισταγμοῦ καὶ εἶπα ὅτι τὸ τυπογραφεῖο ἔπρεπε νὰ τεθεῖ στὴ διάθεση τοῦ Συλλόγου (Ἀρνήσης τῆς Προσάρτησης). Ἔτσι, λοιπόν, ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνακοίνωση, ποὺ ἦταν ἔργο τῆς νεολαίας τῆς Σμύρνης καὶ διακάλεσε τὴν ἐκκλήση γιὰ βοήθεια τοῦ λαοῦ τῆς Σμύρνης στὸν λαὸ ὀλόκληρης τῆς Τουρκίας, τυπώθηκε καὶ ἔλαβε σάρκα καὶ ὅσα τὴ νύχτα ἐκείνη στὸ Τυπογραφεῖο Ἀνατολή, μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Ἀλὶ Χαλὶ ἐφέντη καὶ τοῦ μηχανικοῦ Μουσταφᾶ ἐφέντη, ποὺ ἦταν ἑτοιμοὶ γιὰ ὅλα.

135. Öktem, σ. 76, Özalp, I, σ. 6.

τοῦ ἀλλὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς πλειοψηφίας τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ Μασατλίκ βρισκόταν σὲ ἕναν ἀρκετὰ ψηλὸ λόφο κοντὰ στὴν πα-
ραλία, φαινόταν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ λιμανιοῦ καὶ τῆς πόλης, κι
ἔτσι ἦταν ἡ καταλληλότερη τοποθεσία γιὰ νὰ δοθεῖ τὸ μήνυμα¹³⁶.

Ἡ διαδήλωση ἄρχισε κατὰ τὰ μεσάνυχτα μὲ τὴ συμμετοχὴ χι-
λιάδων Τούρκων, μέσα σὲ κλίμα μεγάλης ἀταξίας¹³⁷. Ὑπῆρχαν πολ-
λοὶ ὁμιλητές, καὶ ἐπειδὴ τὰ ζητήματα καὶ τὰ σημεῖα ποὺ θὰ ἔπρε-
πε νὰ ἐπισημανθοῦν δὲν εἶχαν ὀρισθεῖ ἐκ τῶν προτέρων, ὁ κάθε ὁμι-
λητὴς ἐξέφραζε τὴ δική του πρόταση. Στὴ διάρκεια τῆς διαδήλω-
σης, ὁ λαὸς –μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου Ἀλληλοβοηθείας
Ἐφένδρων Ἀξιοματικῶν Σμύρνης– ἐπιτέθηκε στὸ ὅπλοστάσιο τοῦ
ἀστυνομικοῦ τμήματος, ἔσπασε τὶς πόρτες καὶ πῆρε ὅπλα καὶ πυ-
ρομαχικά. Ὑστερα τὸ πλῆθος κατευθύνθηκε πρὸς τὶς «στρατιω-
τικές» φυλακὲς καὶ ἀπελευθέρωσε τοὺς ἀξιοματικούς ποὺ εἶχαν φυ-

136. Φαίνεται πὼς τὴν προηγούμενη τῆς ἀπόβασης οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς πα-
ρακολουθοῦσαν μὲ μεγάλη προσοχὴ τὶς ἐργασίες ποὺ πραγματοποιοῦνταν στὸν
τουρκικὸ τομέα τῆς πόλης καί, μάλιστα, ὅτι οἱ σύμμαχοι ἦταν ἀρκετὰ ἀνήσυχoi.
Ροδᾶς, σσ. 61-62: στίς 14 Μαΐου, στὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο τῆς πόλης, ὑπὸ τὴ δι-
οίκηση τοῦ πλοιάρχου Μπουφῆ καὶ τοῦ προξένου Σταυρῆ Λιάτη, εἶχε ὀργανω-
θεῖ κέντρο πληροφοριῶν, ποὺ θὰ παρακολουθοῦσε τὶς κινήσεις τῶν Τούρκων. Ὁ
ἄγγλος φιλέλληνας A. Vedova, ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει τὴν ἐλληνικὴ ὑπόθεση στὴν
Κρήτη καὶ τὴ Μακεδονία, καὶ ὁ ὁποῖος στὰ χρόνια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου
εἶχε καταδικαστεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους σὲ θάνατο, εἶχε μείνει τὸ ἀπόγευμα καὶ
τὴ νύχτα τῆς 14ης Μαΐου στὸν τουρκικὸ μαχαλὰ καὶ μετέφερε ὅλες τὶς ἐξελίξεις
στὸν Μπουφῆ, τὶς ὁποῖες ἐν συνεχείᾳ ὁ Μαυρουδῆς μετέφερε στὸν ναύαρχο
Calthorpe, ἐνημερώνοντάς τον γιὰ τὴν κατάστασι. Μιχαηλίδης, σ. 143: ὁ ναύ-
αρχος εἶχε διατάξει νὰ στρέψουν τὰ κανόνια τοῦ θωρηκτοῦ Iron Duke κατὰ τὸν
χωρὸ συγκέντρωσης καὶ τὴν τουρκικὴ γειτονιά.

137. Yaşar Aksoy, *Bir Kent, Bir İnsan* (Μία πόλη, ἕνας ἄνθρωπος), Κωνσταντι-
νούπολη 1986, σ. 160. Ὁ Σουλεϊμάν Φερίτ (Ἐτζατζίμπας), ἀπὸ τοὺς συμμε-
τάσχοντες στὴ διαδήλωση τοῦ Μασατλίκ, λέει:

Τὴν πὺν βαρυσήμαντη ὁμιλία στὴ διαδήλωση, ὅπου συμμετεῖχαν δεκάδες χιλιάδες
ἄνθρωποι, τὴν ἔκανε ὁ μουφτῆς Ραχμετολλάχ ἐφέντης. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ
πῆραν τὸν λόγο, μετὰ τὴ δική του γεμάτη συναίσθημα ἐκκλήση, ἦταν καὶ κάποιoi
ποὺ ἔκαναν μιὰ ἐκτίμηση τῶν γεγονότων σύμφωνα μὲ τὶς προσωπικὲς τους ἀπόψεις.
Ἐκεῖ κατὰλαβα καλύτερα πὼς ὅσο ζωντανὰ καὶ ἂν εἶναι τὰ συναισθήματα, ἂν ἐπικε-
φαλῆς τῆς μάζας δὲν βρίσκονται ἄξιοι ἀρχηγοὶ καὶ δὲν ὑπάρχει ὀργάνωση, δὲν μπο-
ρεῖ νὰ ἐπιτευθοῦν στέρεα ἀποτελέσματα.

λακισθεῖ μετὰ τὴν κατηγορία-πρόφαση ὅτι ἦσαν ἑνωτικοί, ὅτι εἶχαν προσβάλει Ρωμιούς καὶ ὅτι εἶχαν ἀντισταθεῖ στοὺς ξένους¹³⁸. Εἶχε πιά ἀρχίσει νὰ χαράζει, ὅταν πῆρε τὸ δρόμο τοῦ βιλαετιοῦ ἢ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μουφτῆ Μουσταφᾶ Ραχμετουλλάχ ἐφέντη ἐπιτροπῇ, ἡ ὁποία εἶχε ἐκλεγεῖ γιὰ νὰ ἐνημερώσει τὴν κυβέρνησιον σχετικὰ μετὰ τὰς ἀποφάσεις ποὺ ἐλήφθησαν στὴ διαδήλωση καὶ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ κατοχή.

Ἡ RHM, ἡ ὁποία κατάφερε νὰ κάνει ὅλες τὰς ἀπαραίτητες ἐνέργειες στὰ γραφεῖα τῆς Τουρκικῆς Ἑστίας («στὸ 16, 17 ὥρων χρονικὸ διάστημα»), θὰ συνέχιζε, μετὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀπόβαση, τὴ δραστηριότητά της μετὰ αὐτὸ τὸ ὄνομα στὸ «ἐσωτερικόν», ἐνῶ στὴν Ἰσταμπούλ θὰ ἐργαζόταν ὡς MHOC¹³⁹.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ*

Οἱ ὅροι τοῦ συμφώνου ἀνακωχῆς, ποὺ ὑπογράφηκε στίς 30 Ὀκτωβρίου 1918, ἀποτελοῦσαν πρόσφορη βάση γιὰ τὴν ἐκπλήρω-

138. Özalp, I, σ. 7. Αὐτὸ ἐγινε χωρὶς νὰ ὑπάρξει καμιά δυσκολία. Γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὁκτέμ στὴ σ. 75, εἶχε γίνῃ συζήτηση μετὰ τὸν ἀξιωματικὸν ποὺ φρουροῦσε τὰς φυλακὰς, ὁ ὁποῖος εἶχε πεισθεῖ νὰ ἀπελευθερώσει τοὺς κρατουμένους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ποὺ κρατοῦνταν στίς «γενικὰς» φυλακὰς εἶχαν βγεῖ τὸ πρωὶ τῆς 15ης Μαΐου σπάζοντας τὰς πόρτας. Οἱ 1.250 Ἕλληνες καὶ ἀρμένιοι κατάδικοι ποὺ βρισκόνταν στίς ἴδιες φυλακὰς, σύμφωνα μετὰ ἀπόφασιν ποὺ εἶχε πάρει τὸ ὑπουργεῖο δικαιοσύνης, ἀφέθησαν ἐλεύθεροι στίς 20 Μαρτίου ἀπὸ τὸν ἀγγλο συνταγματάρχην Smith, ποὺ ᾔρθε στίς φυλακὰς συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ρωμιοὺ δικηγόρου Ἀθηνολογένη. Βλ. Μιχαηλίδης, σσ. 44 καὶ 47, Bayar, V, σ. 1614, Ροδάς, σ. 43.

139. Morah, MIO, σ. 27.

* Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς ὁργανώσεις ποὺ παρουσιάζονται στὸ ἄρθρο αὐτό, μετὰ τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη συνέχισαν τὴ δραστηριότητά τους εἴτε στὴν Ἀνατολία εἴτε στὴν Ἰσταμπούλ. Δὲν θεωρήσαμε σωστὸ νὰ ἀποπειραθούμε τὴν ἐξαγωγή ἐνὸς εὐρέως συμπεράσματος, τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάζει τὰς ὁργανώσεις ἀπὸ τὴν ἀποψὲ τῶν ἐπιτελικῶν τοὺς ὁργάνων, τῆς στρατηγικῆς ὁργάνωσός τους, τοῦ φάσματος ἐπιρροῆς καὶ λοιπὰ, προτοῦ ἐρευνηθεῖ ἢ μετὰ τὴν ἀπόβαση περίοδος, ἡ ὁποία βρίσκεται ἐκτὸς τῆς ἐμβέλειας τοῦ παρόντος ἁρθρου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ κάνουμε ἐδῶ μιὰ «ἀξιολόγησιν», ἡ ὁποία βασίζεται στὴν ἰδεολογικὴ γραμμὴ ποὺ ἐπέβαλε στίς κοινωνικὰς ὁργανώσεις ἡ περίοδος τῆς Ἀνακωχῆς.

ση τῶν «γνωστῶν ὑποσχέσεων» τῶν νικητῶν τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οἱ ὁποῖες ἀποσκοποῦσαν στὸν κατακερματισμὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους¹⁴⁰. Οἱ Τοῦρκοι, ποὺ εἶχαν καταλάβει πὼς ἡ περιοχὴ ὅπου ζοῦσαν θὰ ἀποκόπτονταν ἀπὸ τὴν ὁλότητα τοῦ κράτους, θεωροῦσαν ὅτι τὸ πολιτικὸ τους μέλλον μποροῦσε νὰ ἀλλάξει μόνο ἂν ἦταν ὀργανωμένοι. Ὁ ΜΗΟC ἀποσκοποῦσε στὴν «ἀποτροπὴ τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας στὴν περιοχὴ τῆς δυτικῆς Ἀνατολίας» καὶ ἦταν ἡ πρώτη μὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση πολιτῶν ποὺ ἰδρύθηκε στὴ Σμύρνη «αὐθόρμητα» μετὰ τὴν Ἀνακωχή¹⁴¹. Ἀντίθετα μὲ τὸ καταστατικὸ του, ὁ «πολιτικὸς» χαρακτῆρας του ἦταν ἀδιαμφισβήτητος – καὶ λόγῳ τοῦ σκοποῦ ποὺ ἐπεδίωκε καὶ λόγῳ τῆς δραστηριότητάς του. Πρώτη δουλειὰ τοῦ συλλόγου¹⁴² ἦταν νὰ συνάψει σχέση μετὰ τὸ Κόμμα Ἀναγέννησης (Teceddüt Partisi) – ποὺ ἦταν παρακλάδι τοῦ Κόμματος Ἐνωσης καὶ Προόδου – καὶ νὰ ἐξασφαλίσαι τὴν ὑποστήριξή του¹⁴³. Γίνεται ἀντιληπτὸ πὼς στὶς σχέσεις τοῦ συλλόγου μὲ τὴ νομαρχία, ὁ παράγοντας «ὕπὲρ τῆς Ἐνωσης» ἔπαιξε καθοριστικὸ

140. Καὶ πράγματι, ἡ ἀπόβαση ποὺ πραγματοποιήσε ἡ Ἑλλάδα στὴ Σμύρνη στὶς 15 Μαΐου στηρίχθηκε, ὅπως ἀναγράφεται στὰ μνημόνια ποὺ ἐστάλησαν στὸν νομάρχην Ἰτζέτ μπέη ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ κράτη, στὸ ἄρθρο 7 τῆς συνθήκης ἀνακωχῆς.

141. Ἐνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θέλησαν νὰ οἰκιοποιηθοῦν τὴν τιμὴ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ΜΗΟC ἦταν καὶ ὁ Νουρεττὶν πασάς (Sezai, σ. 15, ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε στὸν μουφτὴ Ραχμετουλλάχ ἐφέντη, σ. 6). Οἱ ἀδελφοὶ Μοραλιζαντέ, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ πασάς ζήτησε πληροφορίες ἀναφέροντας: «ὁ σύλλογος ποὺ ἰδρύσαμεν», λένε γιὰ τὴν ἀπάντησή τους, τὴν ὁποία παρουσιάζουν στὸ ΜΙΟ, σ. 29: «Δὲν μπορέσαμε νὰ μὴν σημειώσουμε διακριτικὰ, ὅσο γινόνταν, ὅτι ἡ ὀργάνωση αὐτὴ δὲν ἰδρύθηκε ἐπὶ νομαρχίας τοῦ Νουρεττὶν πασᾶ, ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ νομάρχης ἦταν ὁ Ταχσὶν Ὀζέρ».

142. Ὁ Μοραλιζαντέ Χαλίτ μπέης, στὴν τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία ποὺ εἶχε μετὰ τὸν Νουρεττὶν πασά, εἶχε τονίσει τὴν πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ συλλόγου. Βλ. ὑποσημ. 62.

143. Ὁ Morali, ΜΙΟ, σ. 45 γράφει:

Ἀποτελεῖ καθήκον νὰ σημειώσουμε ὅτι στὶς ἐργασίες τοῦ Συλλόγου Ὑπεράσπισης τοῦ Δικαίου Σμύρνης ὠφελήθηκαμε κατὰ κόρον ἀπὸ τὴν ὀργάνωση Ἐνωσι καὶ Πρόδοι. Δὲν ξεχνᾶμε σὲ καμιά περίπτωσι τὴν ἐκτίμησι καὶ τὴς εὐχαριστίες ποὺ ὀφείλουμε στὸν διοικοῦντα ἐκείνη τὴν περίοδο στὴ Σμύρνη τὸ Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης, Μαχμουτ Τζελαλεττὶν μπέη, ὑπεύθυνος γραμματέας παλιότερα τοῦ

ρόλο – πράγμα το οποίο προσπάθησε να αποκρύψει τοποθετώντας στη διοίκηση και στις εξουσιοδοτημένες του επιτροπές μέλη προσκείμενα στη Συνδιαλλαγή. 'Ο σύλλογος ήταν κατ' αρχάς συγκρατημένος, ακόμη και απέναντι σε νομάρχες¹⁴⁴ που δέν επρόσκειντο στη Συνδιαλλαγή. 'Όταν όμως αποκαλύφθηκε δημόσια ή υποστήριξη που λάμβανε από το Κόμμα 'Αναγέννησης, παρότι προσπάθησε να διατηρήσει τις σχέσεις του με τους προσκείμενους στη Συνδιαλλαγή νομάρχες, δέν τό πέτυχε. 'Η ύπέρ του ένοπλου άγώνα πτέρυγα του συλλόγου, ή όποία ήλεγχε τόν σύλλογο από τήν ίδρυσή του, ξεκίνησε παράνομη δράση σχηματίζοντας τήν όργάνωση 'Υπεράσπιση τής Πατρίδας (Müdaffa-i Vatan), όταν ό σύλλογος έξαναγκάστηκε να άδρανήσει, ύστερα από τις έναντίον του ενέργειες του νομάρχη 'Ιτζέτ μπέη, ό όποίος είχε τήν υποστήριξη του Κόμματος 'Ελευθερίας και Συνδιαλλαγής και του ύπέρ τής Συνδιαλλαγής Τύπου. Τήν όργάνωση αυτή, ή όποία, όταν μαθεύτηκε πώς ό έλληνικός στρατός θά έκανε απόβαση στη Σμύρνη, πήρε τόν τίτλο RİHM και φανερώθηκε στόν λαό άψηφώντας τό γεγονός ότι ήταν παράνομη, δέν θά ήταν λάθος να

Κομιτάτου 'Ενωσης και Πρόδου, για τήν υποστήριξή του και για τόν τρόπο που τήν κράτησε μυστική. 'Ο γυναικολόγος Χατζή Χασανζαντέ 'Ετχέμ μπέης είχε άλάβει να μάς γνωρίσει και να διατηρήσει τήν έπαφή μας με τόν Μαχμούτ Τζελαεττίν μπέη, και έφερε είς πέρας τή δέσμευση αυτή με μεγάλη έπιτυχία. Τόσο που δέν θυμάμαι να είχαμε πονθενά συναντηθεί με τόν Τζελάλ μπέη.

Θά μπορούσε να τεθεί τό έρώτημα γιατί, σε μία περίοδο όπως αυτή τής 'Ανακωχής –όταν άναζητούσαν ένοχο για να του καταλογίσουν τήν ήττα και όταν ό ένωτισμός κατακρίνονταν και άπορρίπτονταν με σφοδρότητα– ό ΜΗΟC έπιζητούσε μία τέτοια άκρως άντιφατική υποστήριξη. 'Ο ΜΗΟC γνώριζε άναμφίβολα πολύ καλά τή δύναμη του Κόμματος 'Ενωση και Πρόδος στις έπαρχίες, ιδιαιτέρα τών 'οργάνώσεων γειτονιάς», καθώς και τό ότι τό κέντρο του στήν 'Ισταμπούλ είχε έξασθενήσει μετά τή διαφυγή τών ένωτικών ήγετών στο έξωτερικό. Και πράγματι, ή 'οργάνωση γειτονιάς», με έπικεφαλής τόν Μαχμούτ Τζελάλ μπέη, επρόκειτο να δείξει τή δύναμή της στις δημοτικές εκλογές που έγιναν στη Σμύρνη εκείνη τήν περίοδο. Βλ. Berber, *Militareke...* (Τό σαντζάκι τής Σμύρνης τήν περίοδο τής 'Ανακωχής...), σ. 20, ύποσημ. 25.

144. 'Αν και ό Ταχσίν μπέης ύπήρξε νομάρχης για πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, δέν έχουμε κανένα στοιχείο ότι ό σύλλογος είχε έπαφές μαζί του, ενώ, για να έρθει σε έπαφή με τόν Νουρεττίν πασά, περίμενε ή πρώτη κίνηση να προέλθει από εκείνον.

τῇ δεῖ κανεῖς ὡς τὴν ἐπαναστατικὴ προέκταση τοῦ ΜΗΟC πού δὲν μπόρεσε ν' ἀνθίσει. Εἰσῆγαγε στὴν τουρκικὴ πολιτικὴ ὁρολογία τὸν ὅρο «ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου» – ὅρος πού σύντομα ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὸν προσδιορισμὸ ὁλόκληρου τοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος, τοῦ ὁποίου ἡγήθηκε ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ (Ἀτατούρκ). Κατὰ τὴν περιγραφὴ, δέ, τῶν ἀδελφῶν Μοραλιζαντέ, «ἐκπλήρωσε ἀνελλιπῶς τὸν ἀναφερόμενο στὸ καταστατικὸ του σκοπὸ, στέλνοντας προειδοποιήσεις, ὑπομνήματα καὶ φυλλάδια σὲ συμβούλια, διεθνῇ ἰδρύματα καὶ κυβερνήσεις, καλώντας φιλότουρκους Εὐρωπαίους νὰ βοηθήσουν τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεση»¹⁴⁵ καί, τὸ σημαντικότερο, μὲ τὸ «τοπικὸ συνέδριο πού συγκάλεσε πέτυχε νὰ ἐνοποιήσει στὸ πλαίσιο τῆς “ἐθνικῆς συνειδήσεως” ἀρκετοὺς συνέδρους, πού θὰ μοχθοῦσαν ἐν συνεχείᾳ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖες θὰ συγκροούνταν ἀργότερα μὲ τὸν ἐλληνικὸ στρατό».

Ὁ Ἰτζέτ μπέης εἶχε πεῖ¹⁴⁶ στὸν ρεπόρτερ τῆς ἐφημερίδας *Sabah* (Πρωία) – ἡ ὁποία ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται λίγες μέρες μετὰ τὴν ἀνάληψη τῶν νομαρχιακῶν του καθηκόντων – ὅτι «ἂν σύλλογοι ὅπως ὁ Πρὸς τὸν Λαὸ καὶ ἡ Τουρκικὴ Ἑστία, πού εἶναι ἀναμειγνύμενοι στὴ δραστηριότητα καὶ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου, δὲν ἀλλάζουν ταυτότητα, νοοτροπία καὶ ἐνασχόληση, ἡ κυβέρνησις θὰ προχωρήσει σὲ κυρώσεις ἐναντίον τους». Ὁ ἴδιος ἐκλείσει τὸν Σύλλογο Πρὸς τὸν Λαὸ¹⁴⁷ βρίσκοντας ὡς εὐκαιρία τὴν ἀποχώρηση ἀπὸ τὴ Σμύρνη τοῦ γενικοῦ του γραμματέα, Μαχμουτ Τζελάλ μπέη. Ἡ Τουρκικὴ Ἑστία, λόγῳ τῆς ἐγγύτητάς της μὲ τὸ Κόμμα Ἑνώσεως καὶ Προόδου, πάγωσε τὶς δραστηριότητές της ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς Ἀνακωχῆς, καὶ γνωρίζοντας πὼς ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ

145. Morali, *MİÖ*, σ. 15.

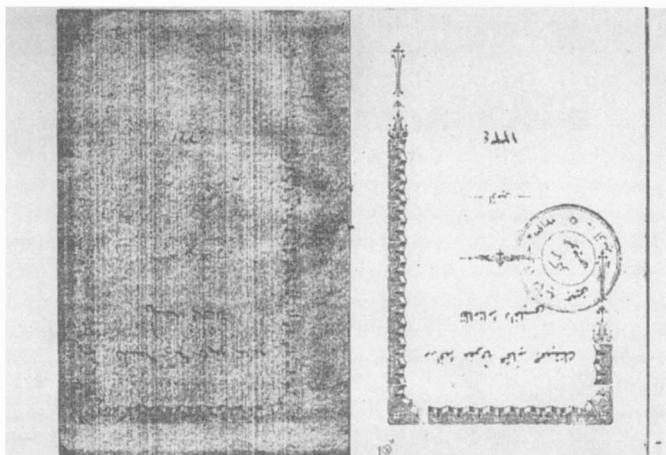
146. Bayar, V, σ. 1552: τηλεγράφημα μὲ ἡμερομηνία 30 Μαρτίου 1919 καὶ μὲ τὴν ὑπογραφή «Οὐλβί».

147. *Müsavvat*, 25 Μαρτίου 1919: ὁ Ἰτζέτ μπέης ἀδρανοποίησε τὸν Ὁθωμανικὸ Σύλλογο Νεολαίας, ἡμιστρατιωτικὴ ὁργάνωση νεολαίας τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου, πού φαίνεται ὅτι συνέχιζε τὶς ἐργασίες του στὸ κτήριο τοῦ συλλόγου, παίρνοντάς τον ὑπὸ τὴν προστασία του – ὅπως εἶχε κάνει καὶ ὁ σουλτάνος στὴν Ἰσταμπούλ.

τὸ στίγμα τῆς σχέσης της μὲ τὴν Ἑνωσιὴ ἀποτελοῦσε ἀπαραίτητο ὄρο γιὰ νὰ παραμείνει σὲ λειτουργία, παραχώρησε σὲ μέλη προσκείμενα στὴ Συνδιαλλαγὴ¹⁴⁸ θέσεις στὴ νέα τῆς διοίκηση –ὅπως εἶχε πράξει καὶ ὁ ΜΗΟC. Ἡ Τουρκικὴ Ἑστία –πρὶν ἀκόμη ὁ Ἰτζέτ μπέης γίνεи νομάρχης– εἶχε «πολιτικοποιήσει» τὶς «ἐπαγγελματικὲς ὁργανώσεις» ποὺ εἶχαν ἰδρυθεῖ ἀπὸ Τούρκους νέους, προωθώντας μέλη της στὶς διοικήσεις τους καὶ πληροφορώντας τες γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶν Ἑλλήνων ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιοχὴ. Παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ δημιουργήσε ὁ Ἰτζέτ μπέης, ἀφότου διορίστηκε νομάρχης, ἡ Τουρκικὴ Ἑστία ἔγινε ὁ μοναδικὸς χώρος ὅπου συγκεντρώθηκαν οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ὁργανώσεις ποὺ ἀνέπτυσσαν δραστηριότητα κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά:
ΦΡΑΓΚΩ ΚΑΡΑΟΓΛΑΝ

148. Demir, σ. 52: "Ὅταν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑστίας καὶ γιατρὸς Χατζῆ Χασανζαντὲ Ἐτχέμ μπέης πρωτοξεκίνησε τὶς ἐργασίες του στὸ παράρτημα Σμύρνης τοῦ Κόμματος Ἐλευθερίας καὶ Συνδιαλλαγῆς, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1912, ἦταν μέλος τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ κόμματος.

1. Έσωτερικὸ Καταστατικὸ τῆς Ἐταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου, Σμύρνη 1334/1918.

Σφραγίδα: Ἐδρα Ἐταιρίας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὁθωμανικοῦ Δικαίου,
Σμύρνη

A II

1354
b

SMYRNE TURQUE

D'après le douzième
des principes politiques et
humanitaires établis par le
président Wilson, la ville de
Smyrne, ce joyau turc de
l'Asie Mineure essentiellement
turque, doit rester entre les
mains de ses possesseurs.

Imprimerie Ahmed Ihsan & Cie

1919

2732

2. Εξώφυλλο τοῦ φυλλαδίου «Ἡ Τουρκικὴ Σμύρνη» τῆς Ἑταιρείας
Υπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου

UN APPEL A LA JUSTICE

Publié par la

SOCIÉTÉ DE DÉFENSE DES DROITS OTTOMANS

et Approuvé par le

CONGRÈS NATIONAL

réuni à Smyrne le 17 Mars 1919.

CONSTANTINOPLE

3. Έξωφυλλο τοῦ φυλλαδίου «Ἐκκκληση στή δικαιοσύνη»
τῆς Ἑταιρείας Ὑπεράσπισης τοῦ Ὄθωμανικοῦ Δικαίου

Ἡ Ἑταιρία Ὑπεράσπισης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Δικαίου ἰδρύθηκε γιὰ νὰ γνωστοποιήσει στὰ πολιτισμένα ἔθνη τὰ δικαιώματα τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς. Τὴν κρίση σχετικὰ μὲ τὰ συναγμένα ντοκουμέντα ποὺ ἀφοροῦν τὸ θέμα αὐτὸ τὴν ἀφήνει στὴν κοινὴ γνώμη.

Στὸν νομὸ μας, πού, μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς Ἀνακωχῆς, γίνεται προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν κατευθυνόμενων ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες ἐκδοτικῶν φορέων νὰ παρουσιαστεῖ στὴν κοινὴ γνώμη τοῦ πολιτισμένου κόσμου ὡς τὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ζοῦν κατὰ πλειοψηφία Τοῦρκοι. Αὕτη εἶναι ἡ ἀδιαμφισβήτητη πραγματικότητα.

Ἡ θέση στὴν ὁποία βρίσκεται μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον τὸ τουρκικὸ ἔθνος εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Καὶ τὰ ἔθνη ποὺ θέλουν νὰ μοιραστοῦν τὰ λάφυρα ἀνταγωνίζονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν κατάστασι αὐτή.

Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐξωθήθηκε, ἀπὸ τὶς δολοπλοκίαις μιᾶς ξένης διπλωματίας ποὺ εἶχε βλέψεις στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολή, σὲ ἓναν πόλεμον ἐναντίον ἐλεύθερων λαῶν καὶ ἔγινε θύμα τῶν ἀδικημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν λαθῶν τῶν κυβερνητῶν της. Τὸ στερημένο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀμυντικὰ μέσα τουρκικὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται ὅτι γίνεται προσπάθεια νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ βίαια ἓνα κομμάτι τῆς γῆς του, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀπευθύνει τὴν ἔκκλησιν αὐτὴ στὰ μεγάλα κράτη, ποὺ εἶναι ἔτοιμα νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τουρκικὸ ἔθνος πιστεύει πὼς ὁ γιγαντιαῖος αὐτὸς πόλεμος θὰ ἔχει αἴσιο τέλος – τέλος τὸ ὁποῖο θὰ συνίσταται στὴν ἀναγνώρισι τοῦ δικαιώματος ὑπαρξέως τοῦ κάθε ἔθνους, τοῦ δικαιώματος νὰ ἀναπτύσσεται μέσα στὰ σύνορά του καὶ στὴν ἐν γένει ἐφαρμογὴ τοῦ δικαίου σὲ ὅ,τι τὸ ἀφορᾷ. Οἱ Τοῦρκοι δὲν διαφέρουν σὲ τίποτα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη. Ἐχουν καὶ ἐκεῖνοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ἔθνικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς θεσμούς, δική τους γλώσσα, λογοτεχνία, καὶ ἐπ' οὐδενὶ δὲν ἀποτελοῦν μιὰ μειονότητα ποὺ ἀρνεῖται τοὺς προγόνους της. Ἐνῶ οἱ Ρωμιοί, ποὺ θέλουν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριαρχία στὸ σημαντικότερον μέρος τῆς χώρας, κάνουν τὰ πάντα γιὰ νὰ διαστρεβλώσουν τὴν πραγματικότητα.

Οἱ ἐκδόσεις καὶ ἡ προπαγάνδα ποὺ ἔχουν ὡς μόνον μέλημα τὴν ἄρνησι τοῦ δικαιώματος ὑπαρξέως ὡς ἐλεύθερου ἔθνους στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν Τούρκων, βασιζονται σὲ ἀνύπαρκτες ἱστορικὲς διεκ-

δικήσεις, άντλούμενες δῆθεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μετανάστευσης τῶν Τούρκων στὴν Ἀνατολίαν.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἀποικίες τῶν Ρωμιῶν –δεκαπέντε αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν Τούρκων στὸ προσκῆνιο τῆς ἱστορίας– εἶχαν ἀφανισθεῖ ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἐμεῖς, ἐξετάζοντας τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Ρωμιῶν, τὰ ἱστορικῶς ἀδιαπραγμάτευτα δικαιώματα τῶν Τούρκων καὶ τὴ σημερινὴ πολιτισμικὴ καὶ ἐθνοτικὴ κατάσταση, θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποδείξουμε ὅτι τὸ ὅλο ζήτημα εἶναι ὑπὲρ τῶν Τούρκων. Ἡ μελέτη αὕτὴ θὰ βασίζεται στὰ ἱστορικὰ καὶ ἐθνικὰ δικαιώματα καὶ στὶς σύγχρονες, πολιτισμένες, περὶ δικαίου ἀντιλήψεις.

Παρατηροῦμε ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν σχεδιασμὸ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἀντιδικίες καὶ νὰ οἰκοδομηθοῦν γερὰ τὰ θεμέλια τῆς εἰρήνης τοῦ μέλλοντος, ὅχι μονάχα δὲν λαμβάνουν –στὸ θέμα τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων– διόλου ὑπόψη τοὺς ἱστορικοὺς δεσμούς, ἀλλὰ τοὺς παραβλέπουν ἐντελῶς. Ἔτσι, ἐμεῖς οἱ Τοῦρκοι, ποὺ ἔχουμε δικαιώματα ἐδραιωμένα σὲ ἀδιαπραγμάτευτα ἱστορικὰ θεμέλια, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ προσθέσουμε κάποιες παρατηρήσεις μας στὸ συγκεκριμένο θέμα. Ἐχει ἀποδειχθεῖ ὅτι, ὅπως οἱ διαφορετικὲς χῶρες ποὺ συναποτελοῦσαν τὴν ἀρχαία Περσία ἔτσι καὶ οἱ ἀποικίες τῶν Ρωμιῶν στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ποὺ ἦταν ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες, ἵδρυσαν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ δημιούργησαν μιὰ ἐνότητα ἀπὸ ἓνα κρᾶμα διαφορετικῶν ἐθνοτήτων, ποὺ ζοῦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἐν λόγω αὐτοκρατορίας. Οἱ ἐθνοῦντες αὐτές, στὴ διάρκεια τῶν δέκα αἰώνων ζωῆς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, συνέχισαν, στὸν βορρὰ καὶ τὸν νότο τῆς χώρας, νὰ πολεμοῦν μεταξὺ τους καὶ νὰ ἀλληλοσφαιρίζονται. Οἱ ἐξ ἀνατολῶν τοῦρκοι μετανάστες ἐφθασαν ἐδῶ, μπῆκαν στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ πλήρωσαν τὸ κενὸ ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀλληλοσπαραγμούς. Σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίοδο παρατηρεῖται ἡ ἐμφάνιση στὸ ἱστορικὸ προσκῆνιο νέων ἐθνικῶν στοιχείων καὶ ἡ ἵδρυση δύο αὐτοκρατοριῶν, τῆς σελτσουκικῆς καὶ τῆς ὀθωμανικῆς. Συνεπῶς, φαίνεται καθαρὰ πὼς ἡ ἵδρυση τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν βασίζόταν μόνον στὴν κατάνκτηση ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἐξέλιξης.

Εἶναι προφανὲς πὼς, ὅταν γίνονται ἀσυζητητὴ ἀποδεκτὰ τὰ ἱστορικὰ δικαιώματα τῶν ἐθνικῶν κυριαρχιῶν ποὺ διαμορφώθηκαν μετὰ ἀπὸ τίς ἐντὸς τῶν περιοχῶν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης

μετακινήσεις τῶν λαῶν, τὰ παρόμοιαις φύσεως δικαιώματα τῶν Τούρκων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θυσιάζονται στὶς διεκδικητικὰς διαθέσεις ἐνὸς ἄλλου λαοῦ μὲ ἱμπεριαλιστικούς σκοπούς.

Ἐνα ἔθνος ποὺ ἔχει γλῶσσα, ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸ ὅποιο ἀποτελεῖ μιὰ ἐθνικὴ ἐνότητα ἔχει ὀρισμένα δικαιώματα. Πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ δικαίωμα νὰ ζεῖ ἀνεξάρτητο, ὑπὸ τῇ διοίκησιν μιᾶς κυβέρνησης ποὺ θὰ ἐξασφαλίζει τὰ μειονοτικὰ δικαιώματα.

Οἱ Τούρκοι τῆς Ἀνατολίας ἀποτελοῦν συντριπτικὴ πλειοψηφία. Ἀντίθετα, τὰ ἄλλα ἐθνικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν μειονότητες ποὺ ζοῦν διάσπαρτες στὰ διάφορα σημεῖα τῆς χώρας. Ἔτσι καὶ οἱ Ρωμιοὶ ποὺ ζοῦν στὸν νομὸ Ἀϊδινίου—γιὰ τὸν ὅποιο ὁ ἐλληνισμὸς ἔχει ἀθεμελίωτες διεκδικήσεις— εἶναι μειοψηφία, ὅπως ἐξἄλλου συμβαίνει καὶ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους νομούς.

	Ὅρθόδοξοι-Ρωμιοί	Μουσουλμάνοι-Τούρκοι
Βιλαέτι Ἀϊδινίου	233.914	1.293.527
Σαντζάκι Κάρεσι	85.548	368.404
Σαντζάκι Μέντεσε	<u>10.192</u>	<u>134.767</u>
	329.624	1.796.700

Ὁ ἐπεξηγηματικὸς χάρτης στὸ ἔνθετο δείχνει ξεκάθαρα τὴν πυκνότητα τοῦ μουσουλμανικοῦ-τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῶν περιοχῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τῶν παραλίων. Ἡ ἐναντίον μας ἐλληνικὴ προπαγάνδα ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ πείσει τὸν κόσμον ὅτι τὸ ὀρθόδοξο-ρωμαϊκὸ στοιχεῖο ποὺ ζεῖ στοὺς παραλιακοὺς νομούς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποτελεῖ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νομῶν αὐτῶν. Τὰ ἐπιχειρήματά τους εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμα. Ἴδου οἱ ἀποδείξεις: Σύμφωνα μὲ ἐπίσημη στατιστικὴ, ἡ ὁποία ἐγίνε τὸ ἔτος 1891 ἀπὸ εἰδικούς ἐντεταλμένους, ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ σαντζακιοῦ τοῦ Μέντεσε, εἶναι 1.352.119 ἄτομα, τὰ ὁποῖα κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

2.118.496	Μουσουλμάνοι-Τούρκοι
195.431	Ὅρθόδοξοι-Ρωμιοί
1.979	Καθολικοί-Λατίνοι, Προτεστάντες
13.940	Ἀρμένιοι
<u>22.273</u>	Ἑβραῖοι
1.352.119	

Ὁ Μ. Cuinet, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπιφορτιστεῖ ἀπὸ τὸν Ὁργανισμὸν Δημόσιου Χρέους (Düyûn-ı Umûmî) μὲ τὸ εἰδικὸ καθήκον νὰ ἐρευνήσῃ τὸ θέμα αὐτό, ἐπιβεβαιώνει στὴν πολὺ γνωστὴ ἐργασία του τὴν ἀλήθεια τῶν παραπάνω ἀριθμῶν ὡς ἑξῆς:

1.100.000	Μουσουλμάνοι-Τοῦρκοι
210.000	Ὁρθόδοξοι-Ρωμοί
15.000	Ἀρμένιοι
23.000	Ἑβραῖοι
56.000	Ξένοι ὑπήκοοι (οἱ περισσότεροι Ἕλληνες)
1.404.000	

Οἱ ἑλληνικοὶ κύκλοι καὶ ὅσοι τοὺς ὑποστηρίζουν προσπαθοῦν νὰ ἐξαπατήσουν τὴν κοινὴ γνώμη δημοσιεύοντας πίνακες μὲ ὑπερμεγεθυμένο τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων τῶν παραλίων τοῦ νομοῦ Ἀἰδινίου ποὺ ἔχουν μεταναστεύσει στὴν Ἑλλάδα. Τὰ ὅσα ἀναφέρονται σὲ τέτοιες μεροληπτικὲς δημοσιεύσεις χάνουν κάθε ἀξία ἀπέναντι στοὺς παρακάτω πραγματικοὺς ἀριθμοὺς.

Πρὶν ἀπὸ τὸ 1912 –πρὶν ἀπὸ τὴ μετανάστευση τῶν Ρωμίων, δηλαδὴ– ὁ πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ ἦταν 1.594.848 ἄτομα:

1.239.792	Μουσουλμάνοι-Τοῦρκοι
298.373	Ὁρθόδοξοι-Ρωμοί
20.899	Ἀρμένιοι
35.784	Ἑβραῖοι
1.594.848	

Ἀπὸ τὴ μελέτῃ τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀντληθεῖ ἀπὸ φανερὰς πηγὰς καὶ σὲ διαφορετικὰς ἡμερομηνίας, μπορεῖ εὐκόλῃ νὰ γίνῃ κατανοητὸ ὅτι οἱ ὑπερμεγεθυμένοι ἀριθμοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Τύπου βρίσκονται μακρὰν τῆς πραγματικότητος.

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ πλευρά, προσθέτοντας στὰ δεδομένα αὐτὰ τὸν πληθυσμὸ τῶν σαντζακίων τοῦ Μέντεσε –στὸν βορρᾶ– καὶ τοῦ Κάρεσι –στὸν νότο– τὰ ὁποῖα διεκδικεῖ ὁ ἑλληνικὸς ἱμπεριαλισμὸς, φθάνει κανεὶς στὸ παρακάτω συμπέρασμα: Ἕνας λαὸς τέτοιας πληθυσμιακῆς πυκνότητος ἔχει ἱερὰ δικαιώματα καὶ ἱερὰς ὑποχρεώσεις, ὅπως τὴν ἀντίστασιν στὶς βλάβεις ἐναντίον τῆς πατρίδας του, τὴ διακήρυξιν τῆς

έθνικῆς του ἐνότητας καὶ τῆς θέλησῆς του νὰ μὴν ἐπέλθει καμιά ἀλλαγὴ στὸν δεσμό του μὲ τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνησι.

Οἱ Ρωμιοὶ δὲν σταματοῦν νὰ κατηγοροῦν τοὺς Τούρκους γιὰ ἀμέτρητες κακίες. "Ἄς μᾶς δοθεῖ ἡ ἄδεια νὰ γνωστοποιήσουμε στὸν πολιτισμένο κόσμον ὅτι οἱ Τούρκοι, ἀπὸ τότε ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἐγγὺς Ἀνατολή, ποτὲ δὲν θέλησαν νὰ ἀφανίσουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ τοὺς προστάτεψαν μᾶλλον, σεβόμενοι τοὺς θρησκευτικοὺς καὶ ἐθνικοὺς τοὺς θεσμούς. Ἡ ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν μειονοτήτων μέσα στὴν αὐτοκρατορία σήμερα ἀποτελεῖ τὴν πέραν πάσης ἀμφισβήτησις ἀπόδειξιν τῶν ὅσων ὑποστηρίζουμε.

Ἀντιθέτως, ἐφιστοῦμε τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων—παλαιότερα ἑκατοντάδες χιλιάδες, σήμερα πολὺ λιγότεροι—ποὺ ζοῦν στὶς ἡμέρες μας στὰ ἀπὸ κάθε ἀποψῆ ἐπισηφαλῇ ἐδάφει ποὺ ἐγκαταλείφθηκαν μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους στὴν Ἑλλάδα, καὶ θέλαμε νὰ μποροῦν καὶ τὰ δύο ἔθνη νὰ προσφεύγουν στὴ δικαιοσύνη.

"Ὅσοι γνωρίζουν τὸν πραγματικὸ Τούρκο παραδέχονται ὅτι ἔδειξε πάντοτε σεβασμὸ σὲ κάθε ἔθνος καὶ σὲ κάθε θρησκεία. Ἡ ἀρπαγὴ ἀπὸ τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τῶν παραλιακῶν μικρασιατικῶν ἐδαφῶν—ἡ κατὰστασις τῶν ὁποίων, ἀπὸ ἀπόψεως δικαίου, ἐκτέθηκε λεπτομερῶς—καὶ ὁ ξεριζωμὸς ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἑκατομμυρίων τέκνων τῆς γιὰ νὰ ἀφεθοῦν τὰ ἐδάφη αὐτὰ στὰ χέρια ἐνὸς ἔθνους ἐχθρικοῦ πρὸς τὴ θρησκεία καὶ τὴ φυλὴ μας δὲν θὰ ἀποτελεῖ μόνον ἀπροκάλυπτη ἀδικία, ἀλλὰ καὶ λύσις μὲ ἀμέτρητες συνέπειες, ἡ ὁποία θὰ ὑποδαυλίσαι τὴ σύγχυσι καὶ θὰ θέσει σὲ κίνδυνον τὴν παγκόσμια εἰρήνη.

"Ἐγινε πρόσφατα γνωστὴ ἡ κακὴ τύχη τῶν μουσουλμάνων ποὺ ζοῦν στὰ ἐγκαταλειμμένα στὴν Ἑλλάδα ἐδάφη. Ἡ παραχώρησις τῶν ἐδαφῶν μας στὴ χώρα αὐτὴ θὰ σήμαινε ἐντέλει τὴν ἐγκατάστασις ἐδῶ παρόμοιου καθεστώτος. Οἱ Τούρκοι θὰ βρίσκονται συνεχῶς σὲ κατὰστασι νόμιμης αὐτοάμυνας μπροστὰ στὶς ἀπροκάλυπτες ἀνθρωποκτονίες. Θὰ βλέπαμε νὰ ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ τὰ ἴδια λυπηρὰ γεγονότα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μακεδονίας.

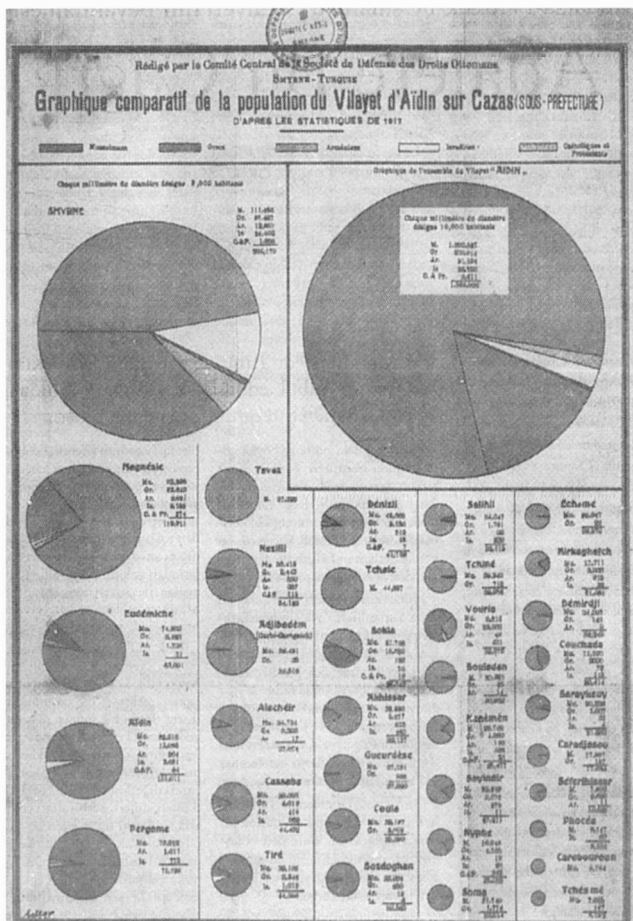
"Ἄς γίνῃ μιὰ ἐθνικὴ καὶ γεωγραφικὴ σύγκρισις ἀνάμεσα στὸν νόμον μας, τὴ Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτη. "Ἄς ληφθεῖ ὑπόψιν πῶς ἡ ἀντίστασις ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσουν θὰ εἶναι μακρόχρονη καὶ τρομερή, καὶ πῶς δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἀφανίσουν εὐκολὰ τὴν τουρκικὴ φυλὴ ἐδῶ, ὅπως ἔκαναν ἀλλοῦ. "Ἐτσι ὅμως, στὸ τέλος τῶν ἀλλεπάλληλων αὐτῶν ἀντεκδικήσεων, ἡ χώρα μας, ἡ ὁποία εἶναι ἀγροτικὸ κέντρο, θὰ καταλήξει

ερείπιο και ή προτεινόμενη στην Έλλάδα ανταλλαγή δεν θα έχει υπη-
ρετήσει παρά την εξαφάνιση μιᾶς φυλῆς και την καταστροφή μιᾶς
εὐφορης χώρας. Ἀναμφίβολα, ή πολιτισμένη Εὐρώπη θα ἀρνηθεῖ ὀργι-
σμένα τέτοιες ἀγριότητες. Διότι ὁ κατακερματισμὸς τῆς Τουρκίας και
ὁ ἀφανισμὸς τῆς τουρκικῆς φυλῆς θα ἀνοίξει τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς
σὲ παρελθοῦσες ἱστορικὲς καταστάσεις.

Ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸν τόσο κοντινὸ κίνδυνο, οἱ Τοῦρκοι και οἱ
Ρωμοὶ θα ἔπρεπε νὰ πλησιάσουν τίς ἄλλες δυνάμεις στὴ λεκάνη τῆς
Μεσογείου, νὰ ἀπαρνηθοῦν ὅλες τίς ἱμπεριαλιστικὲς σκοπιμότητες, και
ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ συνεχῆ εἰρήνη μέσα ἀπὸ τὴ διαφορετικότητα
τῆς ἐθνικῆς τους ἰδιοσυγκρασίας. Ἀλλά, τυφλωμένοι ἀπὸ τὴ σκέψη τῆς
κατάκτησης, οἱ Ἕλληνες δὲν διακρίνουν καθόλου τὴν ἀπειλὴ τῆς κα-
ταστροφῆς.

Ἐλπίζουμε πὼς τὰ ἔθνη ποὺ κυβερνοῦν τὴ μοίρα τοῦ κόσμου και
ἀντιλαμβάνονται ὡς ὀδηγοὺς τίς ἀρχές τῆς ἐλευθερίας και τοῦ δικαίου
δὲν θα ἐπιτρέψουν ποτὲ τὸν διαμελισμὸ τῆς Τουρκίας, και πὼς θα πα-
ρεμποδίσουν ὅτιδήποτε θα ζημίωνε τὴν ἀκεραιότητα τῆς φυλῆς μας, ὁ
ὁποῖα δὲν ἐπιθυμεῖ παρά τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξή της και προσπαθεῖ νὰ
βαδίζει μόνο τὴν ὁδὸ τῆς προόδου.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ τουρκικά:
ΦΡΑΓΚΩ ΚΑΡΑΟΓΛΑΝ

4. Συγκριτική γραφική παράσταση τού πληθυσμού τού βιλαετιού 'Αϊδινίου, 'Εταιρεία Υπεράσπισις τού 'Οθωμανικού Δικαίου

5. Κινηματογράφος Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης

6. Τὸ Μεγάλο Συνέδριο (Μάρτιος 1919)

ای بد بخت تورک...

دولتون براسیدلری عنوان کسانکارانی آلتده سنک حلق غصه
و ناموسک هنک ایدیلور.

بورالرده زلامک جوق اولدینی و تووکرک یونان الحاقی موزینه قبول
ایدمک سربلندی. و بونک نتیجه سی اوله رق کوزل ملکتنک یونان
ورلدی.

شیمدی سکا صوریورز؟...

روم سندن دهامی چوقدر؟..

یونان حاکمیتی قبوله طرقدارمیسک؟

آرتق کندینی کوستر. ؟ تکمیل قارده شلرک ماشاطلقده در. اوزایه
یوز بیکرله طویلان. وقاهر اکثریتی اوراده بوتون دنیا به کوستر.

اعلان و اسات ایت...

بوراده زنکین، فقیر، عالم جاهل یوق فقط یونان حاکمیتی ایت مین برکتله
قاهره وارد در.

بوسکا دوشن الک بویوک وظیفه در. کری قالم! خسران ونکته فائده
ویرمز! بیکرله، یوز بیکرله ماشاطلقه قوش. و هیئت مله ملک امرینه
اطاعت ایت. الحاقی رد هیئت مله سی